

SALA DE LECTURA

România literară

SĂPTĂMINAL
AL
UNIUNII SCRITORILOR
Joi 25 octombrie 1990
(Anul XXIII)

43

La Belle Epoque

N-A TINUT mult... Atât cât noul secol, luindu-și rolul în primire și știind prea bine de ce era el capabil, s-a îndurat să respecte o mică pauză, făcând lumii un hatir, rupind din trupul său sever de oțel ceva, un șpan incandescent de fericire scintietoare.

Oamenilor, azi știm că fericirea nu le-au adus-o și nu le-o vor aduce niciodată cei ce le doresc, forțat, fericirea, tratându-i ca pe niște obiecte. *Toute politique tend à traiter l'homme comme un objet...* Ce părea speculația unui poet cerebral, ca Valéry, devenise la Pnom Penh, Pfenian, Tirana și, vai București, grotesca demonstrație a utopiei îmbrăcând omul în una și aceeași cămașă de forță. Lecția, simplă, este: lasă lumea să trăiască în voia ei, n-o mai nina cu biciul spre cazanul comun și himeric de lapte și micre paradisiacă, linguroiul ținându-l comisarii, nu ingerii; permite-le tuturor să se bucure liberi de viață, transfigurați de senzațiile ei, proști ori inteligenți, dar îngăduie-le să fie ei înșiși, stăpini pe simțirile lor; acordă-le șansa de a merge cu toții, fiecare în felul său, pină la capătul unicității lor, într-o existență unică și ea și irepetabilă... Ar fi fost... ar fi prea mult?

DOVADA acestei posibilități de bună stare, firească, de liberă inițiativă, de veselie și eleganță a fost produsă în Europa, între 1900 și anul primei conflagrații mondiale. Perioada purtând numele acela ireal de vedetă îmbătrânită, la care ne referim cu ironia noastră de oprimați ca la un rai pierdut sau care nu a existat decât în imaginația înalțășilor. Înfrântă în 1871, Franța plătește miliardele despăgubirilor de război și cu un elan formidabil, având orgoliul rănit, își ia rapid revanșa pe plan economic și industrial, la fel, dar la fel ca Germania federală de mai ieri, după aproape un secol. Centrul cunoașterii și științei mondiale se stabilește la Paris. Expoziția universală de la 1889 plantează un simbol copleșitor al acestei superiorități: Turnul Eiffel. Dar asta, ca monument, nu-l nimic. Mai impunătoare decât orice construcție este atmosfera, inefabilul, ce-a rămas impregnat, ca o energie secretă, prelungindu-le parcă durată, și în zidurile marilor cetăți de pe Eufrat.

Apoi, veselie... Nebunaticii ani... French-cancanul... Șansonetele... *Aimez les vieux...* Artele, boarea impresionistă suflând asupra realității. Vibrația noii picturi, Renoir, Degas, Claude Monet, Pissaro, Sisley, Cézanne... Virtețul existențial cuprinzând poezia, romanul, muzica, Debussy...

O, saisons, o chateaux, quelle âme est sans défaut? Fulguranta întrebare a lui Apollinaire anunță altă estetică. Volumele de poezii se numesc acum Alcooluri, Calligramme...

Toulouse Lautrec, în șantanul gălăgios, eternizează tîrfa divină (care e chiar Epoca), pe La Goulue, viața fiind ca ea, cîrnă și voluptoasă.

Balerina lui Degas inclinîndu-se vaporosă la rampă... Cubismul, nclinîndu-se pe fizionomia voloasă a vremii, grimasa geometrică premonitoare...

Să mergem să petrecem și noi într-una din grădinile de vară ale lui Renoir, — să intrăm în pinza pictată...

BINE, dar suntem chiar la Union!... Știi dumneata că la lăsata secolului am mers la grădina la „Union“; eram eu, consoarta mea și cumnată-mea Zîța. Ne punem la o masă, ea să vedem și noi comediele alea de le joacă Ionescu... Rochiile damelor, pălăruțele, umbreluțele, alura toată, în fine, sunt aceleași, precum și costumele domnilor cu canotiere, fiindcă dacă a existat un oraș european în care ecurile Epocii frumoase să răsune mai ușor și mai autentic în raport cu sursa sunetului, acel oraș a fost Bucureștiul lui Caragiale. Mitică e La Belle époque. Să dăm la o parte caragioliturile, distorsiunile produse de „văzul monstruos“ al geniului nostru național. Să colindăm cu un ochi de expert economist bodegile pline de coloniale, berăriile opulente, piețele abundente, străzile cu birji conduse de muscali impozanți, tipografiile, teatrele, redacțiile capitalei României mici. Lumea e veselă și se trăiește bine, domnule, nu țipă nimeni de foame!

Politica?... Da, suntem ultra-progresiști, da, suntem liber-schimbști... am fundat aici în orașul nostru „Aurora economică română“, societate enciclopedică-cooperativă, independentă de cea din București... pentru că noi suntem pentru descentralizare...

Polemici?... Noi ce aclamăm? Noi aclamăm munca, travailul, care nu se face deloc în țara noastră...

Efecte de comedie! Odată am fost și noi fericți și am ris și mai ridem și azi de această fericire, pe nedrept. Că mista era miste, leu, leu, și cu el în buzunar te duceai în gara de nord, luași bilet și plecai direct la Paris.

Constantin Toiu

Afiș de teatru din anul 1902 (Ilustrăm acest număr cu grafică publicitară de la sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului XX)

DIN SUMAR

- Dialog despre infantilizare ● Poezia de după gratii ● Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor ● Radu Cosașu — 60 ●
- Inchisorile lui Slavici ● Sectorul românesc al raiului ● Leon Șestov: Revelațiile morții ● În acest număr semnează Alexandru George, Toma George Maiorescu, Bedros Horasangian, Irina Mavrodin, Virgil Nemoianu, Danuta Bienkowska

Ne scriu cititorii...

Domnule Manolescu.

IN articolul „Aria calomniei”, în care de altfel vă expuneți ideile într-un mod foarte pertinent, faceți o afirmație eronată și anume atunci când spuneți la sfârșitul articolului „nici vreunul dintre ei n-a scris o singură scîsoare deschisă de solidaritate cu alții” (este vorba, desigur, de scriitorii calomniați în presă). Îmi permit să vă corectez, amintindu-vă scrisoarea d-lui Liviu Antonescu, adresată d-lui Dan Petrescu, publicată în revista „Contrapunct” numărul 32 din 10 aug. a.c., scrisoare datată 16 iulie 1990.

Cu deosebit respect,
ANDREI PREOROCU

5 oct. 1990, București

...ntas, în recenta sa colecție, „Totalitarism și literatură Europeană de Est”, a pus în fruntea acestei colecții cartea lui Virgil Ierunca, **Fenomenul Pitești**. După cum, nu numai în această veritabilă devenire, precum piscul în linii mari zărnite de mentorul ei, distinsul ei director, dl. Gabriel Liiceanu îl face în „Contrapunct” din 8 iunie asupra cărții lucrul acesta să atragem atenția, toate acestea-s lucruri pe care cu emoție să se plecească, le așteptăm.

Drept semn de salut la cartea d-lui Virgil Ierunca, în paginile **României literare** am citit cu emoție recent, sub titlul **Coborârea în Infern**, un excelent eseu de punere în temă, dacă mai era nevoie, a d-lui Alex Ștefănescu. Nu putem decât să-l mulțumim pentru această punere în temă, chiar dacă pentru majoritatea dintre noi, exegeza nu vizează o domeniu necunoscut conștiinței românești, (exegeza d-lui Virgil Ierunca). Ne-a bucurat și mai mult faptul că, la numai puțină vreme, exemplul este urmat, în ultimul număr al **Tribunei de la Cluj** de către d-na Ruxandra Căseanu. Toate bune și frumoase și, firește așteptăm și alte asemenea exegeze în presa noastră.

Dacă scriem, este pentru că ne cearcă o mare nedumerire cu privire la fapte afirmate de dl. Alex. Ștefănescu în preambulul amintitului eseu. Anume, cum că **Fenomenul Pitești** ar zace prin librării și că și puținii care o iau, o iau pe furis, cu grijă să nu fie văzuți de cineva, vezi Doamne, de teama unei securități omniprezente care i-ar mai spiona sau superviza de undeva din cine știe ce ascunzătoare. Doamne, ce neadevăr supărător și dător de durci de cap cînd îl auzim rostit, respectiv îl citim negru pe alb în paginile **României literare**! Ce mare ni nedumerire! Cînd vine această afirmație chiar de la domnia sa pe care de ani îl urmărim cu emoție ca pe o insulă de valoare în noianul de kitsch la care a fost, o știm fiecare, condamnată presa noastră sub dictatură. Cum poate să facă asemenea afirmații domnia sa? Sau, mai ales, unde spune domnia sa că s-ar găsi amintita carte în stocuri întregi, teancuri parcă spune domnia sa și nimeni n-o ia? Oare este domnia sa, criticul, așa de străin de foamea de carte care devoră o întreagă nație după Revoluție și încă după asemenea mari rostitoare de Adevăr cum este această carte? [...] Există însă și o altă situație. De pildă, în București, cită vreme marile librării de tradiție din centrul Capitalei, simbata și luna se ostense din răspuneri să rămînă cu obloanele trase, sfidînd binecunoscuta ospitalitate a Capitalei (de unde or fi apucat această năstrucnicie nu știm, că-n orice caz, de la Revoluție nu, deși o practică după Revoluție), deci, în tot acest gol total de carte, bisnițarii și țiganiții își oferă și Noica și Fenomenul Pitești și alte trufandale, la intrarea la stațiile de metrou sau la Gara de Nord, fără nici o jenă, la prețuri ce sînt, cele mai modeste de 50 lei bucata și urcînd discret de la 100 lei în sus. Ce face poliția, ce face Centrul de Difuzare a cărții, ce fac amintitele librării, asta-i altă poveste [...]

2. Un mai vechi poem al poetului maramureșan Ion Burnar începe cu versul: „Ce se întimplă acolo în spatele istoriei de tot aruncată cu capete în mine?” Pe de o altă parte, atît N. Manolescu cît și Octavian Paler ne vorbeau despre eufuria Revoluției, ceva mai apoi, despre un fel de revenire la realitate, în fine, despre un fel de decepție. Sînt sentimente pe care le-am cercat și noi mai pe urmă și privind anumite stări de fapte. Contrar atîtor speranțe, după ce cultura a fost cel mai dur lovit în vremea dictaturii, ne așteptam ca ea, după Revoluție să facă pași fermi, fără de nici o stînjeneală. Ne aflăm din păcate în fața unor situații contrarii. Vreau să relev aici, în această scrisoare deschisă, sensibilizînd deci opinia, asupra unor stări de fapt de-a dreptul alarmante. Nu mai punem în discuție acele stări de lucruri care au culminat cu asediul pur și simplu al instituțiilor de învățămînt superior de la 13-15 iunie. Despre acelea s-a scris și se mai scrie. Un alt aspect de-a dreptul ilar, grotesc vrem să-l supunem atenției. Problema presii. O caz concret. În vara anului 1987 (?) revista **Secolul 20** și mentorul ei, dl. Dan Ilăuțică, erau laureații celei mai bune reviste de artă din lume, avînd drept contracandidați edituri și reviste de prestigiu, laurii venîndu-i din partea Centrului Național de Cultură Franceză. În loc de orice manifestare de satisfacție la noi pentru aceasta, nămiții întru distrugerea culturii noastre de atunci, s-au arătat mai curînd iritați iar presa a trebuit să tacă. Chiar **România**

literară de atunci, numărul din 2 iulie, adia de conștența, în circa 7 rînduri, pe ultima pagină, evenimentul. Credeam că după Revoluție vom asista la reparațiile cuse-nite. Iată însă că ne aflăm în fața unei fenomene aberant. Întreaga presă culturală se află în fața unei situații de neocuzat. Protagonistul, „eroul” acestei stări de lucruri este Ministerul Poștelor și Telecomunicațiilor, respectiv actualul Minister al Comunicațiilor. Dacă dictatura stînjenea, prin cenzură și amînări, aparițiile valoroase de presă, de cărți etc., în schimb, ea n-a pus piedici realizării de abonamente de către doritorii. Din păcate, amintitul minister, acum după Revoluție, reușește să facă această rușinoasă comedie. Am fost victimă, personal, protagonist fiind Direcția Pressei Arad și doar faptul că am amenințat, eu și mai multe persoane că mergem să protestăm la Televiziune, i-a determinat să revină și să ne primească reînnoirea abonamentelor, inclusiv la **România literară**. Sînt informat că fenomenul acesta anti-cultural, antisocial, s-a întimplat în foarte multe locuri din țară. Iar în dorința de a-și desăvîrși opera ce aminteste de un Himmler ce-i gata să scoată pistolul cînd aude de cultură, acești distinși angajați sabotează pur și simplu distribuția presei culturale la care există deja abonamente. Deși a apărut de o lună și jumătate, numărul triplu din **Secolul 20**, al doilea după Revoluție, cel cu Borges și Ion Nicodim, mie și încă unui alt abonant din Moneasa, nici acum nu ne-a fost distribuit. Ce-au făcut cu ele, le-au ars, precum anul trecut, numărul pe februarie al **Vieții românești**, dictatorul? [...]

3. Mai rămîne aici loc pentru încă o nedumerire. Anume, încă din primele zile ale Revoluției, una dintre cele mai mari bucurii ce le-am avut a fost aceea de-a-l regăsi pe cel redus la tăcere de aproape un an, marginalizat și de mai multă vreme, dl. Octavian Paler, în paginile din **A doua poliție**. La un moment dat, s-a produs însă o anumită plecare din pagină a domniei sale. Este drept să-l regăsim și-n **România liberă**, bunăoară, dar asta-i problemă pentru provincie, dat fiind că **România liberă** este pur și simplu sabotată ca pretutindeni în difuzare, incit nu ajunge de multe ori nici măcar la abonați. Așadar, întrebarea firească: de ce nu, de atîta vreme, dl. Paler nu mai apare în paginile **României literare**? Care să fie motivul? Să-l punem bunăoară pe scoteala să-i zicem, a campaniei victorioase a mînerilor din 13-15 iunie. Cită vreme situația persistă, acesta ni-i din păcate crezul...

ION TIMIS PALATINUS
Moneasa, 2 iulie '90

*) Puteti citi **A doua poliție** în revista **Contrapunct**, căreia dl. O. P. i-a încredințat publicarea ei în continuare. (Red.).

Mult stimate domnule Manolescu,

PRINTRE criticii actuali ai României literare am apreciat până dv. remarcabilă și a domnului Mircea Iorgulescu, pe care-l vedeam retras în biroul său de la Uniunea buchișindu-și manuscrisul și-mi răspundea cu o amabilitate pe care n-o pot uita. În ciuda viforinței prin care a trecut literatura (ca și țara) ați rămas același stejar înfipt adînc în glie primind toate bîciurile. Ați privit cu toată obiectivitatea ochiului critic fenomenul atîtor contradicții cu care ne-am confruntat zece de ani. De aceea îmi permit a aprecia modul corect de a analiza proiectul de lege asupra presei asupra căruia sînt în totul de acord cu dv. asupra inoportunității ei.

Ca fost gazetar cu zece de ani în urmă consider că într-o țară cu adevărat liberă nu-și are rost o asemenea lege care n-ar fi decît o cenzură camuflată. Legea penală are destule articole care să sancționeze abaterile de la bunul simț al adevărului, de la codul gazetarului. În al doilea rînd vă rog să-mi lertați gestul de a vă trimite medaliionul cu Petre Strihan care ați binevoit a-l publica în nr. 32 (9 august) al revistei. Între timp el apăruse și-n nr. 30 din 7 august al ziarului **Viitorul**. Ce s-a întimplat?

A doua zi după înmormîntare am predat acest medaliion la secretariatul ziarului. Întrucît n-a apărut în cursul unei săptămîni mi-am permis să-l trimit revistei R.I. Între timp dl. Alexandru Dincă a dat dispoziții să fie publicat în ziar.

Nu mai puteam opri publicarea în revistă. Ca om corect mă simt obligat a mă explica și a vă cere scuze, deoarece n-a fost în intenția mea să predau același medaliion în două publicații. Am crezut

că la **Viitorul** n-a avut acces. În caz familia defunctului vă va fi recușătoare. Pe poetul Petre Strihan cunoscut în Aiud. A fost un om adev. Vă mulțumesc călduros,
I. CONSTANȚINESCU-MARĂCINEANU

Stimate domnule director,

În numărul din 20 septembrie 1990 revistei **România literară** a fost publicată nota **Cine face de ris Teatrul Național** în care se afirma că în zilele 12-13 septembrie, la spectacolele **Armagia** a teatruului nostru nu s-a onorat promisiunea de a oferi publicului intrarea gratuită: „spectacolul a fost recantat, premiera de gala, cu **La țigani**”. Este adevărat ca: a) spectacolul a reprezentat premiere; b) s-a încheiat pe baza de invitații, precizăm însă în arata unor invitații „oficiale”, la două reprezentări de la Sava Mare, fost oferite — potrivit anunțului făcute de **Teatrul Național** la televiziune — invitații pentru un număr de 800 de locuri care au fost ridicate de spectatori de **agenția de bilete**, fără nici o discriminare, în ordinea solicitării acestor. Precizăm că fiind vorba de gratuitate, fost caise invitații, nu bilete, intru acestea au un regim comercial. Evident toți doritorii au putut beneficia gratuitatea intrării, datorită limitei impuse de capacitatea sălii. În aceste condiții, toți cei care au venit cuiva minute înaintea începerii reprezentației, iar invitații, n-au avut acces în sală, sala fiind deja arhiplină, m-pese capacitatea legală. Departe de face o „neplăcută farsă, inutil jignitoare pentru auzia oameni de bună-conștiință”, **Teatrul Național** a făcut un gest de grațitudine pentru spectatorii și tinerii, vizînd în același timp reactivarea interesului pentru scenă a unui public atras, în ultimele luni, doar de spectacolul străzii.

Dacă cineva s-a făcut totuși de rău acesta nu este decît anonimul autor notei din revista dumncavoastră care dă vedete, dacă nu rea-credință, în orice caz lipsă de probitate și rigoare profesională.

Vă rugăm să binevoști a publica acest precizări.

Vă mulțumim.

Administrația
Teatrului Național

EI DA, am făcut-o și pe asta. Așa cum pe bună dreptate observă prozatorul Alexandru Vlad (**România literară**, numărul 42), într-o carte de Henry Miller prima în românește, admirabil tradus de Cristina Felea și redactată „înaintea de linia schimbării datei” (il citez), an înlocuit, ca lector editorial, numele lui Lenin, care era așezat în context lingvistic numele lui Napoleon, cu numele Robinson. Ați văzut? Încă din octombrie 1989 bănuiam eu ce-o să pățească statuia lui Lenin (și nu doar statuia)! Cînd atunci, la ora respectivă, manuscrisul nu era pregătit pentru tipar, ci pentru cenzură, asta prozatorul știe prea bine. Da uită. Cînd s-a desființat cenzura, m-am grăbit să „pun la loc” cele nu mai puțin de nouă pagini care fuseseră eliminate din manuscris de către respectivul organ de control și am uitat, la rîndul meu, să reapez pe Lenin lingă Napoleon (și lingă Al. Capone), așa cum era în pagina tradusă. Cum poate fi numit acest moment de uitare — nu cel al domnului Alexandru Vlad, Doamne ferește, ci al meu? Așa, după opinia dumisale: „fraudă”. Nici mai mult, nici mai puțin! Nu în drăzneac și nici nu aș dori să-l contrazic pe un coleg care, cu atîta bunăvoință prietenească, mă flatează, trecînd-mă în frazele de final ale articolului său printre „directori, membri ai m.a.n. și doctoranzi”. Ei, să fi fost și eu o dată măcar doctorand, dacă director sau membru al m.a.n. nu s-a înfipt și în sufletul meu! Nostalgie. Dar nu e niciodată prea tîrziu. Dacă în atîția ani de viață n-am izbutit să fiu decît profesor în învățămîntul secundar, fie simplu redactor acum — la îndemnul excelentului prozator — gata, m-am hotărît: devin doctorand. Să vedeți atunci ce mare și tare o să fiu!

...Cît despre prietenia noastră, fi sigur că ea rămîne temeinică. Și, ca dovedă, îndrăznesc să citez următoarea dedicație: „Domnului Florin Mugur, de a cărui prietenie autorul acestei cărți a beneficiat de la început, asigurîndu-l că eforturile mele de a nu-l dezamăgi nu se vor opri aici, Alexandru Vlad”. Într-adevăr, nu s-au oprit...

FLORIN MUGUR

PE SCURT:

Viola Mariana Rădoceanu (Târgu). Adresată-vă direct la I.A.T.C. pentru a afla condițiile de concurs. Ne temem însă pentru reușita dv. la probele scrise: faceți greseli de ortografie. Ing. **Vladimir Repciuk** (Cimpia Turzii). Sîntem la fel de îngrijorati ca și dv. de recrudescența naționalismului și de tentativele destabilizatoare ale fostei scenităti. Citii articolul de la D.S.S. la S.R.I. Alexandru Știrlea (Oradea). Revista noastră nu este o „cetate inexpugnabilă” decît pentru cei lipsiți de talent literar, cum este, din nefericire, și cazul dv.

S-A STINS de multă vreme ecoul stîrnit de rușinosul act de plagiat comis de Eugen Barbu și iată-l din nou în actualitate în urma unui act de justiție, în sfîrșit realizat de Uniunea Scriitorilor. Am avut posibilitatea de a-l vedea la televizor pe fostul jandarm al literaturii române, împroșcînd cu venin pe ceilalți scriitori români. Poziția sa din fața camerelor de luat vederi mi-a sugerat comparația cu o „căpușă”, care se infipse bine în trupul literaturii române cît și al cinematografiei, cinematografie de care a beneficiat din plin împreună cu vulgara sa consoartă.

L-am văzut și pe fostul poet de curte, Corneliu Vadim Tudor, care încerca să-și apere „maestrul”, numîndu-l „cel mai mare scriitor român în viață”. Se referea desigur la proporțiile sale fizice, căci, dacă este vorba de operă, lucrurile stau cu totul altfel.

Am avut prilejul să-l urmăresc și pe distinsul critic N. Manolescu într-un interviu pe aceeași temă și m-a șocat atitudinea reporterului, care mi-a creat senzația că nu vrea ca telespectatorul să cunoască realitatea totală în cazul Barbu, abatercînd parțial să-i ia apărarea prin încercarea descoperirii de la sursă ei firească.

Am citit la timpul respectiv articolul domnului N. Manolescu din **România literară**, articol în care se făcea demonstrația de plagiat și nu pot uita expresia metaforică, de o ironie ucigătoare, prin care plagiatul Eugen Barbu era etichetat drept „profitor de pe urma economiei de ghilimele”. Am admirat atunci curajul și probitatea morală a criticului.

Scoap pentru care am scris acest articol este acela de a aduce dovezi că plagiatul a fost sesizat nu numai de Marin Sorescu, așa cum se arăta în recentul interviu, ci cu mult timp înainte și că aceea sesizare a fost urmată de represalii în stil barbian.

În anul 1958 criticul Cornel Rogman publică articolul **Romanul nostru sub zodia sîntezei** în care arăta că romanul românesc contemporan este tributari romanului anterior. Se făceau referiri în special la E. Barbu. „...Groapa lui E. Barbu se situează la o intersecție extrem de animată de linii care vin de departe, din adîncurile literaturii noastre, pentru a-și da înfrînire aici și acum...” Sau „Mateiu Caragiale, receptiv de autorul Groapelor pentru pasiunea sinonimistică de mare virtuos al cuvîntului rostit; H. Papadat-Bengescu, pentru raccourci-urile savuroase și îndrăznețe ale prozei sale” etc.

Demonstrația merge mai departe și criticul C. Rogman folosește, din decență, eufemismul:

„Și pentru că nu e aici locul să dau citate, invit pe cititor să deschidă singur cartea — e vorba de **Groapa** — la pagina 150 unde va putea face o dublă cunoștință: cu un mod caracteristic de a scrie (sinteză originală a tendințelor realizate) și totodată cu un personaj caracteristic, Titi Aripă, variantă pe cît de pitorească, pe atît de autentică a unui tip destul de familiar prozei noastre realiste, ilustrînd multiforma galerie de pierde-vară și pușlamale a Bucureștilor care nu fost, și dintre care unul e fără îndoială Gore Pîrgu”.

Deși plagiatul este numai sugerat, mult mai tîrziu, peste ani, apare și o replică în **Săptămîna**, dată de Henri Zahis...

Vreau să mai amintesc un gest inegalabil al acestui E. Barbu. Este vorba despre un interviu dat unei reviste a unui locu din Focșani, interviu în care a vorbit foarte urît despre M. Preda, anulîndu-l ca scriitor. (Și aceasta, dacă nu mă înșel, imediat după moartea sa). Pe lingă faptul că atitudinea lui a fost anti pedagogică, a comis și un mare act de nedreptate, pentru că E. Barbu este cunoscut de către cititorii și de către elevii mai mari ca un scrib servil al fostului dictator, ca plagiator și ca individ cu un caracter urît, în timp ce M. Preda strălucește ca o stea pe firmamentul literaturii române. Dacă s-ar face o anchetă printre cititorii despre cel doi scriitori, nu știu cîți adepți ar avea E. Barbu, cîruiua îi lipsese demnitatea și decența. Ar fi fost în avantajul său să se retragă din politică și din viața literară și să-și vadă liniștit de bătrînețe, cît are din ea trăi...

Cu toată stima,
TUDOR IACOB
Ghîndărești 8771
Jud. Constanța

Stimați domni redactori,

1. Firește că nu putem decît să salutăm și noi, cititorii, faptul că Editura Human

Dialog despre infantilizare

DISCUȚIA despre infantilizarea adulților a început într-un mod paradoxal într-un spațiu nepotrivit. În loc de a-mi vorbi despre Paris, în al cărui parc ne plimbam, prietenul meu parizian Paul, medic și psihanalist în formare, m-a întrebat ex abrupto: „Nu crezi că societatea de consum își infantilizează membrii prin aceea că le pune la dispoziție totul?”

Mărturisise că nu mă gândisem la această posibilitate, preocupat cum eram de formele de infantilizare induse de totalitarismul comunist. De aceea, în primul moment mi s-a părut plauzibil că societatea care înlocuiește penuria cu abundența refacă pentru membrii săi adulți situația de protecție a copilăriei, în care părintii oferă totul fără a pretinde nimic sau foarte puțin în schimb. Apoi adevărul mi s-a impus: societatea de consum oferă atât de multe și variate bunuri, încât nu se poate sustrage de la mizerie în anumite perioade, cum ar fi anii '80 în România. Incercarea de a teoretiza o experiență dură în conferința cu stările afective care li erau asociate. Imi aminteam de rafturile goale din magazinele din România, de „alimentația științifică”, impusă de cei doi conducători, de singurul fel de salam pe care îl refuzau și ciinii, de minea dezgustătoare, de absența brânzeturilor și toate acestea amintiri le foloseam drept argumente pentru a susține ideea că în astfel de condiții discernământul nu se poate dezvolta. Când îți se impune ce să măninci, cum să îmbraci, la ce oră să te culci, ce să citești etc., ești în adevăr redus la situația copilului, în locul căruia alerg părintii. Penuria, care anulează posibilitatea alegerii, impune regresivitatea eului adult spre anii primei copilării.

Spre dezamăgirea prietenului meu parizian, am refuzat să acceptăm ideea de infantilizare în țară, să mă așez la coada de așteptare în fața intrării în palat. Am trecut mai departe, avansând spre acea zonă a parcului, unde se află micul și marele Trianon. Interesat, ca orice occidental, de treburile cetății, Paul îmi atrage atenția că „de fapt cea mai gravă formă de infantilism o produce totalitarismul prin lipsa libertății de alegere în domeniul politic”. De astă dată îl dau dreptate și nu mi-e greu să-i adrecesc glonț invocând din nou propria-mi experiență, căci apoliticismul impus de domnia de 45 de ani a partidului comunist este pentru mine expresia cea mai chinătoare a „infantilizării” induse de monopartidism: „Adultul ajuns apolitic pentru că nu poate alege între mai multe concepții politice, este asemănat copilului căruia îi este indiferent mediul familial, considerat firesc și etern, într-un fel nu poate concepe unul diferit”.

IN DUMINICA aceea zeul turismului își întorsese fața de la noi, căci am ajuns la Trianon în timpul pauzei de prinz care durează o oră. Am rămas în preajma celor două bijuterii arhitecturale: așezați pe o peluză bine întreținută, de ale cărei curți și parcuri ne puteam bucura în voie, pentru că aici o plăcută cu „Nu călcați pe iarbă” nu ne împiedică să privim în tăcere spectacolul magnific al fontanelor artifice. După un timp am reamorsat dialogul cu: „dependența economică absolută a individului față de stat este unul din principalele mijloace prin care socialismul real infantilizează adulții”. Paul, care mă ascultase foarte atent, m-a invitat să continui. Nu-mi era deloc ușor să teoretizez experiența trăită, de care nu avusesem timp să mă detașez, dar căutam să convertesc distanța geografică față de România în clarviziunea intelectuală.

„Că economia supercentralizată este falimentară, occidentalii au știut-o înaintea cetățenilor țării din Est. Iei ei și nici tu nu cunoașteți însă repercusiunile etatismului atotstăpînitor asupra psihologiei individului, pentru că acestea nu pot fi prinse de nici una din numeroasele statistici pe care le aveți la dispoziție”, am adăugat. Infantilizarea este una dintre ele”, intervieve Paul. Exact. Căci ce poate împiedica maturizarea sau favoriza regresivitatea psihică mai mult decât situația milioanele de salariați ai patronului unic care se numește stat? Hotărârile importante fiind rezervate virfulor piramidale, teorii chiar unei singure persoane, cum s-a întâmplat în România ceaușistă, ceilalți devin simpli executați suzuși. Inițiativa individuală și responsabilitatea riscului au dispărut, specifice unei economii libere, sunt nu numai inușabile, ci chiar dăunătoare, și, ca atare, reprimare. Ele se pot manifesta doar în cîmpul periculos al ilegalului”. „Cred că înțeleg”, mă intrerupe Paul. Apoi reformulează constructiv: „Statul ia locul părinților prin aceea că susține și membrilor săi, așa cum se întâmplă și în cazul copiilor, nu e de conceput în afara existenței statu-

lui. Statul-părinte este nu numai atotputernic, ci și atotștiutor — doar el știe ce trebuie făcut (cuantumul investițiilor, al producției, al salariilor — într-un cuvânt planificarea centralizată). Cetățeanul-copil, dacă vrea să rămână în limitele legalității, trebuie să accepte această tutelă aspră în așteptarea unei maturizări aminată deliberat sine die”. Completez spusele pătrunzătoare ale lui Paul cu o ipoteză lingvistică: „Limba reflectă excelent această situație infantilizantă. Trecînd pe lingă una din numeroasele cozi din Capitală, bucureșteanul nu întreabă niciodată «ce se vinde aici?», ci «ce se dă aici?». Deci el percepe punerea în vânzare a unor bunuri ca pe un act de bunăvoință parentală”.

Apariția citorva lebede, evoluînd cu distincție spre bucățile de piine aruncate în apă de vizitatori, ne împune tăcere. După citeva clipe, în care contemplăm eleganța mișcărilor acestei păsări nobile, revenim la discuția noastră. «Propaganda socialismului real a contribuit considerabil la accentuarea infantilizării induse de economia etatizată prin eforturile infinite repetate de a crea impresia că partidului și mai ales conducătorilor săi li se datorează progresul economic, construcția de locuințe, noile spitale, „copilăria fericită” etc. Secretarii generali ai partidelor comuniste erau transformați astfel în adevărați părinți grijulii. Paradigma o constituie „tătuțul” Stalin. Nu este de mirare, adaugă pe nerăsuflăte, nelăsîndu-l pe Paul să mă intrerupă, că cetățenii, asemeni unor copii recunoscători, „închinău” succesele lor cele mai importante părinților politici, care le oferiseră „minunatele condiții de muncă și viață”».

Imi trag sufletul și Paul are prilejul să intervină. O face cu o întrebare: „O economie hipercentralizată nu-l poate motiva pe individ decât prin constrîngere și frică. Or, atît una, cît și cealaltă reprezintă două din principalele mijloace prin care părinții modelează comportamentul copiilor în primii ani de viață. Utilizarea lor ca pirghă ale activității economice a adulților nu are o acțiune infantilizantă?”

„Pentru a-ți răspunde ar trebui să fac un excurs în problema «cointeresării» materiale în socialismul real”, i-am spus. „S-au făcut încercări reiterate periodice, am continuat, de a include în ecuația economică a socialismului real stimulentele materiale. Niciodată însă asemenea tentative nu au fost încununate de succes, de fiecare dată sistemul opunîndu-le o rezistență de nedepășit. A merge pînă la capăt pe această linie ar fi echivalent cu dinamitarea sistemului. Asta explică de ce constrîngerea și frica, generatoare de infantilizare, au rămas pe toată întinderea economiei socialiste principalele pirghii psihice ale activității economice”.

„Ceea ce spui este logic, dar pentru mine, care am pierdut de atîta ani contactul cu realitatea totalitarismului, prea abstract”, îmi explică Paul nemulțumirea. Pentru a-l convinge îmi ilustrez ideile cu fapte de viață: „Cel mai ușor îmi este să-ți vorbesc despre frică, pe care am simțit-o adesea inconfundabil, în multitudinea formelor specifice socialismului real. Astfel, ca cercetător am trăit cincisprezece ani cu frica de «reorganizare», adică de desființare, după ce în 1975 am fost victima unei astfel de manevre, fiind transferat de la Institutul de Filosofie, unde activam ca cercetător științific din 1966, la Laboratorul de Antropologie al Institutului Dr. Victor Babeș. Oficial nu mi s-a comunicat motivul «transferului în interes de serviciu», informal aflînd că pretextul este neapartenența mea la partidul comunist, iar motivul real, faptul că sint incomod («apologet al capitalismului, nemulțumit și instigator la nemulțumire», cum mi s-a transmis confidențial)».

„Socialismul real nu infantilizează doar prin instituirea unui sistem draconic de pedepse, mă simt din nou îndreptățit să teoretizez, singurul capabil să mențină o societate bazată pe constrîngere, ci și prin pedeapsa nelegitimă, cu varianta ei, represivitatea preventivă. Frica indusă de pedeapsa nedreaptă — pentru a reveni la cercetare, «reorganizările» nu țineau seama de criteriile de valoare — este dintre cele mai infantilizante, deoarece, pe fundalul unui raport de forțe dezechilibrat între adultul-copil și statul-părinte, reactualizează și întretine la primul sentimentul de neputință, propriu primilor ani de viață, cînd conștiința nedreptății este asociată cu conștiința neputinței de a te împotrivi”.

MAI AVEM de așteptat o jumătate de oră”, îmi comunică Paul după ce și-a consultat ceasul și mă invită să ne mutăm pe o bancă la umbră, soarele de aprilie fiind extrem de puternic în acea zi. „Cred că la nivel ideologic, efectul cel mai infantilizant l-a avut, poate, minciuna ridicată la rangul de politică de stat”, reiau firul discuției, asaltat de un amestec de gânduri și sentimente din trecut. „Uitîți perseverența politică de indoctrinare care a încercat și parțial a reușit să acrediteze ideea că adevărul poate fi monopolizat de o singură concepție”, îmi replică intrigat Paul. „Ce spul tu nu este decît un caz particular al lipsei libertății de op-

Litografie în culori de FRITZ REHM

ține în plan spiritual, despre care am vorbit mai înainte. În plus, cred că minciuna ridicată la rang de politică de stat și picurată decenii în șir în urechile unui popor are efecte cu adevărat dezastruoase în ce privește maturizarea psihică”. Și am lăsat friu liber memoriei afective: „Cînd ai plecat din România decalajul între minciună și realitate era mai mic, minciuna nu era încă sfruntată și cinică. Dar apoi, în anul '80, minciuna, indestructibil asociată totalitarismului, a încetat de a fi înfrumusețare, idealizare a unei realități contradictorii. Ea a reinventat o realitate aflată la antipodul adevăratei realități sociale: mizeria materială și spirituală, tot mai accentuate, erau metamorfozate de propagandă în succese din ce în ce mai mari. În timp ce România cobora spre ultimele locuri ale clasamentului european, «conducătorul» vorbea fără încetare de prioritățile românești pe plan mondial și de competitivitate la cel mai înalt nivel. Și dacă minciuna-infrumusețare respectă pe cel căruia îi este adresată în măsura în care se disimulează ca neadevăr, minciuna nerușinată îl disprețuiește, atunci cînd îl prezintă mizeria drept bunăstare, eșecul drept succes, nefericirea drept fericire. «Te mint deliberat, așa cum și tu știi, poate, că ești mințit, dar asta e regula jocului», părea a spune propaganda oficială. Minciuna cinică este infantilizantă la maximum pentru că presupune nu numai incapacitatea celui mințit de a deosebi adevărul de fals, așa cum se întâmplă în cazul minciunii-infrumusețare, ci și neputința de a reacționa la mistificare. Reducerea individului în toate planurile (economic, politic, spiritual) la neputință induce regresivitatea spre acei ani ai copilăriei cînd copilul este total livrat părinților săi”.

Logica memoriei afective mi-a adus în minte efectul infantilizant al interdicției iraționale, la care statul totalitar a apelat atît de frecvent în relațiile cu membrii adulți ai societății, pentru că și pe această cale este creată starea de neputință infantilă. Interdicția de a călători în străinătate (unul bun prieten i s-a refuzat pașaportul timp de 20 de ani, refuzul fiind însoțit de fiecare dată de invariabila formulă „vă facem cunoscut că cererea dumneavoastră de plecare temporară în... nu a fost aprobată”), de a avea contacte cu străinii și de a-i găzdui, oprirea circulației autoturismelor în timpul iernii etc., au transformat din nou adultul într-un copil, căruia nu i se comunică rațiunile înalte ale hotărîrilor celor mari și care este incapabil să li se împotrivescă. Resemnarea majorității românilor sub regimul Ceaușescu nu a fost decît o expresie a infantilizării asumate. Dar despre acest factor de infantilizare nu am mai apucat să vorbesc, pentru că Paul, constatînd că pauza de prînz a luat sfîrșit, m-a invitat să ne grăbim spre intrarea muzeului, unde se adunaseră deja cîțiva turiști...

CITITORUL care a urmărit pînă aici rememorarea unei discuții pariziene despre infantilizare se va fi întrebant, desigur, asupra scopului publicării sale. Depășirea mentalității induse de totalitarismul comunist, mentalitate care constituie, poate, obstacolul cel mai rezistent în calea democratizării, nu este realizabilă în absența unei anatomii a infantilizării, față de care rîndurile de mai sus nu sînt decît o simplă introducere.

Apoi, luînd cunoștință de starea de infantilizare, vom putea înțelege prin cauze unele din atitudinile și comportamentele disfuncționale care s-au manifestat după evenimentele din decembrie 1989. Dintre acestea, nevoia de un tată bun, care să-l înlocuiască pe tatăl rău ucis, a fost cu promptitudine identificată și discutată în presă. Creditul acordat cuvîntului sau imaginii care emană de la autoritate este și el expresia idealizării părinților, proprie sufletului infantil. Printre manifestările cele mai maligne ale infantilismului adulților se numără intoleranța și corolarul său, inapetența pentru dialog. Asemeni copilului, adultul infantilizat se plasează în centrul lumii și nu poate admite că și altcineva poate avea acces la adevăr. Discuția angajată de un spirit infantil nu urmărește aflarea adevărului, ci impunerea unui punct de vedere considerat a priori ca infailibil.

Ca orice copil care compensează și supracompensează sentimentul de inferioritate care-l subminează și adultul infantilizat dă dovadă de o frenetică dorință de autoafirmare. De aici, adevărata sefomanie postrevoluționară prezentă atît la nivel politic (circa 100 de partide), administrativ și cultural (peste 1 000 de ziare). De asemenea, pentru a explica creșterea îngrijorătoare a numărului de acte antisociale avem nevoie și de ipoteza infantilizării: nesupravegheați de cei mari, copiii care n-au interiorizat cerințele sociale se bat, sparg geamurile, strică mobila sau chiar își incendiază casa. În sfîrșit, prioritatea acordată interesului imediat (îmbogățirii rapide cu orice preț, adesea prin mijloace ilicite) în dauna interesului de perspectivă (edificarea unei economii funcționale în toate domeniile, în special în cele productive) poate fi și ea pusă în bună măsură pe seama prevalenței principiului plăcerii asupra principiului realității, specifice psihologiei infantile.

Vasile Dem. Zamfirescu

Scrisoare deschisă către Norman

Dragă prietene,

AM CITIT articolul dumitale din *Temps modernes* (Iulie, 1990, p. 26-56) intitulat *Le rapport de censure* și care mi-a parvenit întimplător grație bunăvoinței unui prieten comun de la Paris, pe care-l rugasem să-mi mai dea știri despre dumneata. Articolul este deosebit de interesant prin singularitatea lui, așa zice prin unicitatea problemei pe care o discută și a divulgărilor pe care le face. Pentru cei ce nu-l cunosc, precizez că acolo dumneata discuți despre problema cenzurii în ultimii ani ai regimului comunist din România și despre necazurile pe care le-ai avut cu apariția ultimei d-tale cărți, romanul *Plicul negru*. Partea neobișnuită a acestei aventuri prin care au trecut multe cărți și scriitorii români este însă faptul că prin nu știu ce miracol d-ta ai ajuns în posesia unui „raport” pe care unul din cenzori l-a făcut la rugămintea editurii pentru a justifica unele intervenții în text, recomandările ce ți s-au făcut la un moment dat și care au ajutat cartea să apară până la urmă cu prețul unor mari mulțămiri.

Partea cea mai interesantă pentru publicul anglo-saxon căruia i te adresezi (deoarece articolul din *Temps modernes* e o traducere din englezește) este cred a ceea în care îți exprimi sentimentul de zădărnici și amărăciune față de „succesul” cărții, a cărei adevărată versiune doar d-ta o cunoști. Într-adevăr, ce știe un intelectual occidental despre cenzură? Este posibil ca acestuia să-i pară în grad extrem surprinzător existența unei cenzuri în forma unui individ foarte bine pregătit intelectualmente, foarte atent la toate amănuntele cărții, la situațiile condamnable, într-un spirit în care numai închiziția medievală mai putea oferi exemple.

Pentru noi românii cred că mai interesantă și cu totul neobișnuită e puțința pe care ai avut-o de a divulga public un „raport de cenzură”, acestea existând pentru absolut toate cărțile „dificile” (cu probleme, se zicea) care au văzut lumina tiparului în ultimele patru decenii în România. A existat o armată întreagă de cenzori instruiți și experimentați, vigilenți și deloc imbecili care „au lucrat” cu cărțile, activitatea lor intrând în modul cel mai jalnic în „activul” patrimoniului literar, din care fac parte și cărțile d-tale.

Cum ar fi existat această literatură dacă ar fi existat libertate? Răspunsul: în nici un caz așa cum arată astăzi; e încă un răspuns incomplet pentru că adevărul nu poate fi nici măcar imaginat. O bună parte din literatura română din jumătatea aceasta de veac nici n-ar fi fost concepută, deoarece ea nu a fost doar determinată direct de tirania comunistă, ea e în fapt un răspuns dat acesteia. Istoria literară nu se scrie însă decât pe baza documentelor literare existente, așa că o discuție de la acest punct ferm trebuie să înceapă, regretele fiind și în acest domeniu inutile... Literatura română actuală e rezultatul mai multor categorii de monstruoziități. Și acestea s-ar putea să intereseze publicul „larg” mai mult decât însăși această literatură, în măsura în care ar fi în stare să-i priceapă mecanismul.

Or, problema aceasta a comunicării noastre, cei din partea aceasta a Europei cu „ceilalți”, se complică enorm datorită unicității și stranieții din ce în ce mai accentuate a experienței noastre limitate. E o problemă mai generală și, din păcate, eu care sunt interesat de problema accesului la „universal” (ca să mă exprim în termenii cei mai pretențioși) a literaturii și culturii noastre, trebuie să conclud în sensul cel mai defavorabil ideii de „export”: o literatură e cu atât mai incomunicabilă cu cât e mai specifică. Este fatalitatea poziției României, a scrierului în limba română, care ar putea fi cel mult acceptată sau luată în considerație în cadrul altei ciudățenii incomunicabile.

Experiența comunistă duce la superlativ această dificultate. Dumneata citezi în ultima parte a articolului scrisoarea pe care un prieten din România ți-a trimis-o

ca un fel de avertisment de care nu știu dacă vei ține seama și pe care nu-l comentezi: „Ce va supraviețui din toată literatura pe care am scris-o, din toată literatura scrisă în ultimii patruzeci de ani? E o literatură contextuală, care nu are decât o valoare circumstanțială, nu numai atunci când exploatează fapte de istorie, dar chiar și când le ignoră? Sunt un pesimist, așa cum știu... S-ar putea prea bine ca totul să nu constituie decât o „paranteză” în istorie, lipsită de sens în viitor și incomprehensibilă pentru cel care n-a trăit-o”. Imi îngădui să fiu indiscret și să specific (măcar publicului românesc), că eu sunt autorul acelei scrisori și că ea „rezumă” o convorbire cu Radu Cosășu în a cărui locuință mă aflam în dimineața zilei de 22 decembrie 1989, adoptând (fără să fi venit anume pentru asta) să ascultăm discursul lui Ceaușescu destinat a fi ultimul din cariera lui politică. Personal eram sigur că tiranul va fi eliminat curând, mai închipuim însă că vom avea parte de „calea” Bucurestii spre democrație: un guvern interimar comunist format din oarecari membri ai C.C.-ului. Atunci mi-am pus întrebarea ce se va alege din toată literatura „noastră”, de fapt din aceea a ultimei jumătăți de veac, ceea ce pentru România înseamnă aproape o treime din întreg, ce va deveni tot ceea ce am scris, legat nu doar de „evenimente” dar și de situația de care nu puteai scăpa nici atunci când le ignorai pe primele.

Dacă pot continua indiscrețiile, Radu Cosășu mi-a replicat cu ideea satisfacției lucrului înfăptuit, a puținului publicat, a realizării cu toate satisfacțiile personale ce pot rezulta de aici. E ideea majoră care ne-a ținut în viață pe toți scriitorii, care ne-a dat imboldul de a începe, puterea de a continua, de a rezista. Dar, din păcate, cred eu, aceasta nu e de-ajuns; și acum am observat și am experimentat dureros acest lucru. În literatura română, așa cum spuneai, au apărut în răstimp multe cărți de bună calitate, rod al unei fericite dedublări sau sciziuni care, pentru acei autori aflați mai la suprafața vieții sociale sau chiar colaboratori ai regimului comunist, ajungea până la schizoidie. Arta lor de a gândi ceva și a spune public altceva, pentru a-și rezerva la masa de scris dreptul de a scrie încă altceva era uluitoare și ea i-a dus la succese, altele cite au realizat. Dar chiar și pentru cei ca mine, care au trăit catacombal mai bine de două decenii pentru a debuta în ceausism, în anii '70, de relativă libertate a expresiei, capitularea în fața realității dar și dreptul de a-mi alege una pe voie, absența oricărei speranțe, situația excepțională a actului scriitoricesc, cenzura de felurite grade, de cele mai multe ori gradată după importanța pacientului în cauză, și tranzațională în aceeași măsură (căci una era această cenzură pentru un debutant, alta pentru un scriitor de bine de rău acceptat precum Norman Manea sau Alexandru George, și alta pentru cite o vedetă literară sau politică precum Marin Preda, G. Bălăiță, Adrian Păunescu sau Augustin Buzura) a lăsat urme asupra celor scrise. Ne aflam în dialog cu nebunia, evitând-o uneori doar, chiar dacă nu într-un mod deschis, sau dându-i alt nume, nerecunoscând-o...

Literatura aceasta care a apărut are desigur valoarea unui document intrinsec, dar are și pe aceea de document al felului în care a apărut. Bizareria aceasta, repet, s-ar putea să fie mai interesantă decât orice altceva, dar comunicativitatea ei ar fi atunci una deviată, dacă nu falsă. Un adevăr nu se poate stabili afirmând că am mințit atunci când am subînțeles că spunem adevărul. Istoria individului care declara că se duce la Botoșani, unde se ducea efectiv, dar era luat drept un șmecher de către unul exact ca el pentru că pentru a fi credibil ar fi trebuit să mintă spunând că se ducea la Droboi și mai complicat decât pare la prima vedere. În România nu s-au petrecut „doar” niște fenomene anormale, care puteau fi înțelise, determinate, izolate, combătute, modificate, evitate; anomalia consta în fap-

Litografie în culori de RAMON CASAS (1900)

tul că existența oamenilor nu era posibilă decât așa, printr-o tactică a disimulării, a tăcerii, a unor relații între cunoscute, cu propriul lor cod de înțelegere, cu o etică indiscutabilă deși duplicitară, cu tot ceea ce e atribuit al vieții. Dictorștii înțelegerea nu mai era resimțită ca atare de nimeni; „înțelegerea” însemna și „acceptare”.

DÎN atâtea naivități, absurdități dar și observații juste pe care le-am auzit de la străinii cu care am ajuns să stau de vorbă în ultimii ani, desprind o frază memorabilă, pe care a rostit-o în fața mea prin 1997 un turist francez, un tânăr licean pe atunci, fiul prietenului nostru comun de la Paris, Philippe K., după ce petrecuse vreo trei săptămâni în România, timp în care a mers cu trenul, cu autobuzul, cu căruța prin Oltenia, pe munte, în Maramureș și a luat contact cu diferite realități, ajutat fiind și de faptul că se descurca destul de bine în românește. El mi-a spus la plecarea din țara noastră acest cuvânt rezumativ, memorabil: „Ceea ce se petrece în România nu e nici bine, nici rău... E inimaginabil, și se contează pe asta!”

Dacă voi ajunge la Paris și voi încerca să povestesc colegilor mei ce am trăit, a adăugat el, nu voi reuși să le spun, să le explic nimic...”

Într-adevăr, acesta e cuvântul just. În România nu a fost rău, foarte rău, extrem de rău... A fost inimaginabil și experiența aceasta e intranzisibilă. Răul poate fi înțeles; Dumnezeu sau Marele Programator a pus în creierul omului posibilitatea de a deosebi binele de rău, de a înțelege ce e una și ce alta. Dar un om normal nu poate înțelege anomalia, ciudătenia aceasta este însuși principiul existenței. La noi ea a durat mai bine de patruzeci de ani. Anomalia nu e contrapartea negativă a adevărului, ci o realitate de ficcare zi, în care relațiile dintre oameni se stabilesc altfel, într-un mod necunoscut, imposibil de înțeles de omul normal. Aceasta poate eventual evalua suferința cuiva, dar nu capacitatea lui supremă de suferință, nici nu e în stare să descopere și să admită posibilitățile de acceptare a suferinței, acomodarea cu nebunia, existența cu socotală în plină absurditate. Impotrița tentativei de a te face înțeles vin noțiunile cele mai simple, cele mai generale, aparent cel mai ușor de vehiculate.

Iată, în chiar zilele în care am citit articolul d-tale din *Temps modernes* a sosit noul ambasador al Franței, care s-a grăbit să declare că dorște să înțeleagă situația din România în care-și va îndepărti misiunea după evenimentele din decembrie anul trecut. Și a făcut imediat relația pe care o face automat orice francez când vine în România, anume între ce s-a întâmplat la noi și revoluția de la ei acum 200 de ani, numindu-le la fel. Dar „revoluție” are cu totul alt sens în franceză, în românește și în spațiul american, să zicem. Pentru francezi e vorba de un cuvânt aproape magic pe care ei îl confundă cu „progresul”, presupunând totdeauna o acțiune violentă împotriva unei autorități tradiționale pe care o înfringe și o elimină printr-o mișcare populară. Pentru un american, revoluția a însemnat mișcarea insurrecțională de cîștigarea independenței față de metropolă a unei populații coloniale conduse de aristocrația locală, care a izbutit să instaurare un sistem alit de elastic și autoreglat, încât nu a mai fost vorba de nici o violență care să îngăduie dinamismului social, să-și găsească expresia. Pentru noi, românii, timp de mai bine de o sută de ani, între 1821 și 1944, revoluția a fost un act al elitei conducătoare, de cele mai multe ori îndreptat împotriva unei dominații străine fățușe sau mascate în care „poporul” era antrenat numai și dirijat exemplar de ea. Pentru noi, românii, acți-

Litografie în culori de HEINRICH LEFFLER

Manea

... specială, a culpabilizării imprecise, duabile, de neuitat. (Trec peste alte amănunte și prelungiri ale acestei anomalii: în cazul că respectiva carte apărea în urma unui „duel” între editură și cenzor, autorul rămânea stigmatizat și d-ta însuși a avut de suportat consecințele apariției prin conflict a „Pitcului negru” și prin faptul că volumul de eseuri **Pe con-**... premiat de Asociația scriitorilor din București a fost totuși exclus de la acordarea premiului, deși juriul pe d-ta le propusese). Iar editorul nu-l uita ușor pe autorul „cu probleme”... Cenzura nu era doar un sistem de apărare a regimului împotriva unor eventuali inamici, ci unul de agresare și intimidare a conștiințelor. Ea crea un climat de culpabilitate nu numai pentru cel care prezenta o carte sau un articol, ci și pentru cel care nici nu le scrisese dar se gîndea vag să o facă.

S TAREA aceasta de anormalități care decurg una din alta sau se complică și se agravează reciproc e mult mai greu de înțeles decît ceea ce „absolut al răului” care se înalță de la o zi la alta în timpul stalinismului (și pe care și-a întemeiat Orwell reviziunile sale nerealizate). Începînd de la mijlocul anilor 50 au oferit o imagine a comunismului variată, derutantă, greu de dedus dintr-un program unic bine stabilit. În România, unde „internaționalismul” a fost treptat abandonat, iar socialismul luase forme din ce în ce mai evidente, s-a petrecut un fenomen care nu poate fi sesizat de observatorul exterior, relativ al logismului său de atitudine, sau de lăturii sale mentale „normale”. Anume, deși țara noastră prezenta una din cele mai negre imagini ale comunismului o lume, tocmai acest fapt a obligat pe cei mai conștienți prizonieri ai sistemului să se desprindă, să se izoleze și să-și ia asupra lor destinul realizării proprii. Păuți societate cu nebunia, sau mult determinat de aceasta, excludea acceptarea lui altminteri decît pur formală, atîta timp cît comunismul fusese o soluție măcar vagamente posibilă, o speranță sau măcar o alternativă cit de cit admisibilă, asimilabilă măcar parțial, el era în stare să atragă, să seducă, să înșele, să pervertească. Acum însă, orice „contract” cu el era în act de pură oportunitate: așa cum membrii nomenclaturii trăiau pe cu totul alt plan în viața lor de toate zilele vile luxoase, lipsa problemelor materiale, ajutorul asigurat pentru progeneritură, capital economic al acumulării și al largii existențe) în contrast cu etica „omului nou”, toți cei care puteau le urmau modelul invidiat, ori se aranjau în paralel, fără nici o ezitare, fără nici un scrupul, fără nici o problemă. Și asta nu din motive de ordin moral, ci pentru că era singura soluție a supraviețuirii.

Situația aparent paradoxală, în tot cazul greu de înțeles pentru un occidental cu mintea întreagă, a fost ilustrată însă mai acut de literatura noastră mai ales în ultimul deceniu, cînd apariția multor cărți contrasta violent pînă la stridentă cu ceea ce s-ar fi putut deduce din „linia” oficială. Desigur, aceste opere au fost cenzurate, au fost scrise cu teama cenzurii, dar nu pentru a răspunde „comenzii sociale”, cum era mascată ea într-o formulă eufemistă. Unul din aspectele cele mai grave ale politicii ceaușiste a fost neglijarea aspectului „ideologic” atît de ferm dirijat și supravegheat înainte. Ceaușescu nu a fost un ideolog și, din ferice, tocmai barbaria lui l-a făcut să reducă ideologia la unele lozinci generale, amestec de naționalism și stalinism fără nici o valoare teoretică, dar dezastruoase pe planul vieții de fiecare zi.

Neglijarea aspectului ideologic, disprețul față de problemele culturale, minimizarea factorului intelectual la toate nivelele vieții de stat s-a datorat conștiinței proprii puterii, nu unei concesiuni generoase a tiranilor. Contrazicînd încă o

dată naivele profeții orwelliene, comunismul postbelic nu a dezvoltat toate direcțiile sale care se lăsau surprinse în experiența sovietică, eventual din ultimii ani ai stalinismului. Întărirea treptată a comunismului în țările în care a ajuns la putere a dovedit un lucru esențial: că într-un stat totalitar strasnic organizat, dispunînd de mijloace de control asupra populației, pe care i le oferă tehnica modernă, și de o forță de reprimare pusă la punct, o minoritate de 0,5 la sută din populație poate ține sub control, eventual teroriza tot restul. Și atunci nu mai conta, ca pe vremea lui Stalin și a înșelărității sale patologice, ce gîndesc oamenii, ce discută, ce ar putea face. Experiența dovedise că ei nu pot face nimic, că sunt totalmente nepuțincoși să pună în pericol sistemul, cercurile privilegiate, statul. Procesele teroriste din anii '30 și de după au început să apară ca niște anacronisme: o anumită libertate a vieții intime a fost îngăduită, deoarece se văzuse că ea nu e o primejdie, controlul asupra aparatului însuși s-a făcut doar pentru a-i verifica doar eficiența, nu și sinceritatea. Pe scurt regimul a permis sciziunea vieții indivizilor, avînd acum certitudinea că partea „vie” din ei nu comunică cu cea auto-mată, ascultătoare, conformistă și că el poate conta pe aceasta din urmă în toate acțiunile cu adevărat publice. Marea forță a reprimării își îngăduia acum să nu se mai ostenească „educîndu-i” pe oameni. Nu mai conta ce gîndeau, ce credeau, ci doar ceea ce ar fi putut face. De aici, relativă „liniste” de la noi din țară și, în genere, din tot „lagărul” comunist de la Brejnev încoaec, cînd s-a renunțat la măsurile de intimidare, preventive, spectaculoase și brutale, mulțumindu-se cu controlul absolut al cetățenilor. România a devenit și sub acest aspect o realitate misterioasă în cadrul comunismului, în sensul că teroarea nu mai era vizibilă, tocmai pentru că era foarte sigură pe ea.

Or, și de aceea experiența noastră e incomunicabilă prin literatură. Iar noi suntem în literatură, — despre care am vorbit totuși puțin; și m-am referit mai mult la condițiile ei exterioare de producere, de existență ei, de posibilitatea de a se lăsa înțeleasă. Despre chestiunile, intrinseci imi rezerv plăcerea de a discuta cu d-ta altădată, nu înainte de a-ți semnala gravitatea perspectivei. Domeniul artei este în bună măsură al ficțiunii și aceasta poate, tocmai prin reușita și logica ei, să dea în mod fals un certificat de autenticitate mincunii bine imaginată, dar și să dea unui cititor neavizat altă semnificație „golurilor”, „tăcerii”, „absenței”.

Au apărut în România cărți care par a fi scrise în altă parte a lumii; dar semnificația respectivelor apariții scapă observatorului occidental și, curînd, și celui român, tocmai pentru faptul că sunt așa de „normale”. Și, prin faptul acesta, și-au cîștigat un anume statut tocmai pentru că contextul era așa de tulburat.

Un occidental nu e în stare să înțeleagă normalitatea în anormalitate, poziția ei față de nebunie, anormalitatea pe care o prezintă un fenomen desfășurîndu-se tocmai normal. Și ce anume oferim noi dacă nu excepția pe care el nu o înțelege ca atare? O literatură a „subînțeleșurilor” nu trebuie neapărat să lucreze pe baza unui cod cunoscut; dar trebuie să îngăduie imaginației oricărui cititor să „descopere” o realitate pe care măcar ar bănuși-o.

Dar o reușită artistică poate fi o mistificatie gravă a realității, o deformare eventual a ei și, atunci, cel care o comite lucrează fie și inconștient în favoarea celor care, instituînd minciuna generalizată, lasă și adevărului o parte de existență, a-nume pentru a-i înșela pe cititorii care-l caută. Spre deosebire de simplul martor al erorilor din „lagărul socialist”, scriitorul e cel mai în pericol de a minți tocmai prin micul său adevăr...

Alexandru George

Afiș de AUGUSTE DONNAY (1896)

Poezia de după gratii

■ **PROPUNEM** alăturat un esanșion din poezia românească de după gratii. E vorba de câteva din poemele realizate de poetul Nicolae CARATANA în timpul detenției sale în închisorile comuniste. Arestat de două ori și condamnat pentru că a refuzat să se înjosească și a rămas demn, N. Caratana (n. 1914) a avut parte de 12 ani de temniță și 3 de domiciliu obligatoriu în Bărăgan, perioadă în care a îndurat tot calvarul regimului celular și al lagărelor de muncă de la Canalul Dunăre — Marea Neagră și a cunoscut mai multe închisori, printre care Văcărești, Jilava, Gherla, Aiud. Sore informarea cititorilor — căci, în noșta talentului, el este aproape un necunoscut pentru marele public, ca unul despre care nu trebuia să se scrie în anii dictaturii — precizăm că N. C. este membru al Uniunii Scriitorilor și autorul a 5 cărți de poezie: Lampădoare (Cartea Românească, 1972), Lina de aur (Cartea Românească, 1975), Inscripții rupestre (Cartea Românească, 1981), Aștept soarele (Litera, 1985), Acțiuni (Litera, 1989), alte 4 așteptînd tipărirea la cîteva edituri.

Apelînd la o varietate de modalități și siluri, poeziile reținute aici aparțin, după cum se poate ușor constata, unor „genuri” felurite, dar se asează toate sub capota aceleiași viei emoționante și vizavi de drama umană. Sînt poeme care interesează înainte de orice prin substanța lor, compuneri în versurile cărora străbate ecoul prelung al unor realități cutremurătoare ce îndeamnă la veghe...

Enache Puiu

Nicolae CARATANA

Groapa de var

Uite-o umbră code jos,
nu mai poate, nu mai poate!
Poate-așa cădea Cristos
crucea cînd ducea în spate.

Noapte... Ce imperiu vag!
Feste tot numai tăcere;
pietrele de var cum rag
și încep apoi să zbiească!

Varul, născut în groapă,
dă din șolduri, dă din șale;
umbra-aceea, umbra șchioapă
nu mai poate să se scoale.

În zadar vrea să se agațe
disperată, de-o scorbură;
brigadieru-o ia în brațe
și-o aruncă în fiertură.

Noapte brună. Gust amar.
Între sirmele ghîmpate
fierbe-un om, se face var.
Timpul trece, dar nu bate...

(1952, pe șantierul Canalului
Dunăre-Marea Neagră)

Stepă fără de hotare

(În memoria
doctorului I. Simionescu)

Patru grupe merg în rînd.
Detinuții — cite zece.
Într-un om dospește-un gînd
după ce-nflorise rece.

Gîndul lui e-un steag cu fald
și cu fel de fel de clinuri,
cînd mai rece, cînd mai cald —
e un steag purtat prin chinuri.

Într-un om cu trup bătut
gîndu-i coaptă cărămidă,
altorii e glod sau lut.
Vrearea-i a făcut omul...

Din adînc o voce-i spune:
„Scapă-odată de băta!”

Gîndu-i fum în rugăciune,
vilvora unei vîpăi.

Ziuă-l întărește-n gînduri:
„Sentinela, uite-o-n cap,
dacă voi ieși din rînduri,
trage-n mine și-am să scap”.

Și zise. Și-o luă la fugă.
Sentinela trase drept
și-l făcu o buturugă:
glonșul i-a trecut prin piept.

Stepă fără de hotare
și un mort zîmbind la cer.
Veac cu cizme în picioare
și priviri de temnicer...

(1952, Canalul Dunăre-Marea Neagră,
colonia de muncă Poarta Aibă)

Balada șerpilor de baltă

Sol de mlaștină cu serpi...
Primăvara, prînire ierbi,
unii par a fi un băț,
alții — o curea de hăț;
ies de sub cazma timizi,
slabi, piperniciți, livizi.

Ochii, două mărgelușe
pe o salbă de păpușă,
coada-i bună de biciușcă —
neam de șerpi care nu mușcă.

Și tot sap să-mi umplu reaba...
Vreau să dau cu-un șarpe laba,
dar e sec de mini și zbor,
este sec și de picioare.
Unii șerpi mai țin sobor,
alții stau culcați la soare.

Tăiași unul cu cazmauă:
carne macră ca chiftăuauă,
nici un firizel de os.
Șarpele muri frumos.

Știi, mi-am zis, aveau latinii
astă vorbă a luminii:
„Carpe diem, carpe, carpe!”
Cum o fi carnea de șarpe?
Cred că n-o să fie rea
pentru flîminzia mea.

Fac un foc, plîpînd și el,
frig un șarpe subțirel,
și mă pun și îl mîninc
(foamea mă roșea-n adînc!).
Mă-ntreba, după ispravă,
ocare n-o fi cu otravă?

O minune! N-am murit!
Și ne punem pe gătit...
Pe jăralac și vîpăie
am făcut din șerpi friptaie.

Trece-o ziuă, vine alta,
foamea ne-o leuăia balta...

(1952, colonia de muncă
Valea Neagră)

Interogații

Unde sinteți, unde, unde
voi din dubela fantomă?
Întreb vîntul, nu răspunde,
întreb zarea, cade-n comă...

Unde-s dubele plecate
într-o noapte chioară, dură?
Sufletul întors pe spate
le blestemă și injură.

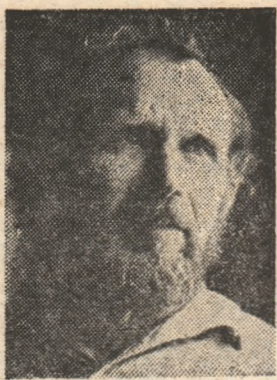
Vreo pădure, sub un munte,
poate-ar ști să spună drept
cum v-au împușcat în frunte,

sau în ceafă, sau în piept.

Poate-o vale-ngustă, sumbră,
vreun pîru făcînd gilceavă
văzu umbră după umbră
cum fu împușcată-n ceafă.

Poate-un cer bolnav de stele,
auzînd gilceavă-afară,
a văzut printre perdele
cum și unde vă-ngropară.

(1954, Gherla)

Fotografie de Ion Cucu

Toma George MAIORESCU

Un ochi zburînd

Noaptea
pocnesc
icoanele
zboară
prin tăcere
cite-un ochi
de sfînt
Cine
măsoare
toanele
obiectelor
pe-acest
pămînt ?

În cimitirul Belu
s-a ocupat
și ultimul
loc
așteaptă
în schimb
noi crematorii
purificați-vă deci
prin foc
și veți pluti
preteni
ca norii

căci altfel
ce-am mai avea
de sperat
în sihăstria noastră
colectivă
dacă nu
în rînd
disciplinat
așteptînd
salata de andivă
sau fluturînd
uralele pe buze
vreun sol
al neguroaselor planete
ce-i drept
hălăduite de meduze
dar falnic în
orbirile secrete

cînd în pămînt
nu-i loc de-a ne întoarce
cînd tigvele-s zvirlite
în betoane
refuz de goluri
funigei de pace
văzduh turnat
în splendide
canoane
atît

noi basmelor nu le-ncheiem
sfîrșitul
— un ochi zburînd
înseamnă-un început —
căci dacă-n lume
ar dispărea mitul
Cuvîntul însuși
ar rămîne
mut

1971

Condițional aproape monorim

Și am strigat thesalianului : Iasso !
Capul compas drept pe Burkina
Faso.

Să nu ne mai care de nas o
Pațachină scăpată de laso
Herghelia rămină. Mai las-o
Să zburde pe pajiști tomnatice

ca s-o
Prăsească-armăsarii de-Orange
și de Nassad

Să nu ne căinească ; ci am retras-o
Ci-am împărțit-o cu tine crăiaso
Ci de frică de ciudă de lene
am mas-o

În pădurile tale virgine, aleaso.

Ancora n-o ridicarăm. Unde-a
rămas o
Pală de vînt pe-un țarm de exil
Ovidius Naso ?

Speranța-n Elena ? Doar ieri
ne-au sustras-o.

În oceane ce încă n-au eșuat
în Thomasso ?

În rafaelice gobelinuri de-Arazo ?
Sau, poate-n slăvita Cetate-a lui
Tasso ?

Nu știu.
Dar cana de prună am ras-o.
Intr-un suflu am ras-o.

Chiar dacă din Darm-el-Der
Se anunță-un dromader.
1938

Monorim

Peregrinul paladin
javelin și spadasin
în halat de mandarin
încălțat în mocasini
și călîn și sibilin
și cu nasul acvilin
ca un vultur bizantin
cu surisul jacobin
secoate-un sunet cristalin
din străvechiul mandolin.
Ce divin
O, ce divin
Nu-n pocalele de vin
e eternul femenin
Oh ce chin
adrenalin
pân-ajungi sub crinolin
cu un spin
elefantin
Și divinul paladin
cu surisul genuin
și felin
dar și vulpin
după unii libertin
cu eternul femenin
va lua un aspirin
va urca în Zeppelin
anonim și anodin
s-acosteze-n Sahalin
javelin și spadasin
chimono de mandarin
și surisul jacobin

1970

Capre

Caprele, caprele
urcă din greu,
Golgota, Golgota,
din sufletul meu
În frunte
Se cațără
Țapul Sabin
Coarnele lui
Coroană de spini.
În urmă-i
Trufașă
Trece
Preamindra
Aleasă-ntre oarbe
De Simbra.
Crăița-i a treia
Cu crucea
Preablinda.
În salturi
Înceie
Urcușul
Bolinda.

Copita din față
Pipăie drumul
Cerbice călca-vor
Necumul
Nicumul
În stîNSE priviri
Fixate-nainte
Lucesc — doar
Pilcoase
Aduceri-aminte.
Degeaba miraje,
Suiș — curecubeu
Nu-i țara culorii
În sufletul meu
Golgotele nu-s
Osuar de sorginte
Ci culori putrezite-n
Cuvinte.
O, Capre
Cu ochii întorși
În abis
Orbirica-i
Desigur
Un alt
Paradis.

1939

Copertă de ALBERT KLINGER

Grafică de OTTO ECKMANN

Nord

...Ci unde ai rămas Haparanda
cu polul oscilînd între un nu
și-un d
regină-a-echinocțiului în cumpet
cu-oglinzi-fintini ce nu le mai
răscumpe
și albe nopți cristale siderate
dormind vulcani sub roasele lăcaș
cu ere cremenite-adînc în rocă
în privegherea ochilor de focă
sub vălurii sticloase de vîntoase
stîrnind cuprinsu-n fîinări de oar
și geometrii în stele de zăpadă
prin spații fulgerînd argint
de spad
cum se repetă în priviri ciudate
luminile-n nicicindari semădate
cum zarea pleoapă în căderea
săr

repetă falsa legănare-a mării
corăbii albe rătăcindu-și drumul
și ciini de sănii întorcînd
nicicum
dar unde ai rămas Haparanda
Încărunțite gînduri între un
nu și-un d

Ploi

cînd încep ploile
orașul se înfășoară
ca un mele
(cu toate că moluștele cochilate
fac invers
dar orașul se stringe în el
ca și cum cercurile sale
concentric
s-ar inghesui
care să-l întrecă pe care
care să ajungă mai repede
în miezul propriului centru
în punctul 0
punctul de la care pornesc
— cum bine se știe —
desfășurate din spirale
toate ploile lumii

1980

Un ambasador irevocabil

LUI Alexandru Paleologu i se poate lua o ambasadă, dar el a fost și va rămâne un ambasador irevocabil. Dovadă și acest ultim volum pe care l-a tipărit, de data aceasta în Franța, la Editura André Balland. Gérard Noël (Președinte Director General) și Maurice Partouche (Directorul General) se pot mindri cu *Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des Golans* scoase în condiții ireproșabile. Editura Balland a dat ceea ce se cheamă o literatură. Iar colecția „Le Nadir”, condusă de Jean-Pierre Péroucel-Hugoz, a pus astfel în circulație unul dintre cele mai importante documente despre România postbelică și avaturile cu care se confruntă Europa de Est, cele românești nefăcând decât să ateste apocalipsa sistemelor dictatoriale ajunși la paroxism. *Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des Golans* va fi probabil una dintre cărțile cu o mare audiență în lumea occidentală, unde cuceririle de tip „entretiens”, de convorbiri și dialoguri cu mari personalități circumscriu mai mult decât o modă, o democrație a culturii și valorizării. Stilul conversațional modern i se potrivește ca o mânășă lui Alexandru Paleologu, mare amator de „cozerie”. Cartea la care ne referim s-a născut, deci, din dialoguri, e o suită de ample răspunsuri la întrebările în tandem pe care i le pun lui Alexandru Paleologu Marc Semo, autorul unor reportaje complexe despre România, publicate în „Libération”, și Claire Tréan, responsabil al rubricii diplomatice din *Le Monde*. Trimind la cele două solistii ale sacrificiului, cartea lui Alexandru Paleologu e dedicată tinerilor români uciși în decembrie 1989 și iunie 1990. Primii au pierit în ziua cea mai scurtă a adevărului, ultimii în ziua cea mai lungă. Dedicția devine astfel și un semn de alarmă. *Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des Golans* prelungeste, deci, dincolo de decizia oricărei puteri, o legăție a spiritului insubordonabil, acreditând-o mai presus de un act de numire sau revocare trecător și conjunctural în raport cu adevărul sau cu vocația și talentul. În absența ambasadorului, destituit prin telegrama primită la o săptămână după alegeri, cartea născută după această hotărâre a puterii se instituie într-o nouă formă de ambasadă. Scriitorul învinge și prin el, nu numai legatul launtric ce nu se lasă intimidat de oportuniste. De parte de a fi excentric, adevărul la care ține Alexandru Paleologu, cu prețul rezilierii unui contract ce-l contraria zilnic, are de partea lui realitatea, la care se adaugă exactitatea și justetea analizelor confirmate încă o dată, și tragic și penibil, de evenimentele din 13-15 iunie.

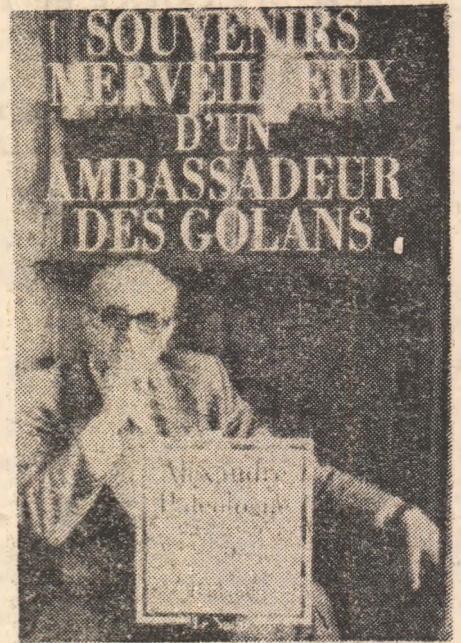
L-am întâlnit întâmplător pe Alexandru Paleologu la București, în aprilie, în zilele cind se întorse în țară fiind chemat pentru consultări. Era senin și decis să rămână aceeași ființă independentă și incomodă. Intrevederile pe care le avusesse cu Sergiu Celac și Ion Iliescu, desprite pe larg în volumul de față, nu reușiseră să-l modifice deloc credința că „diplomatul nu este un papagal”, o specie de înalt funcționar extern, care repetă fraze rostite de alții. Chipul ambasadorului chemat la ordine nu era unul de nici o crispare, iar gesturile și cuvintele nu lăsuă să se întrezărească acel frison al unor viitoare concesii. Stăbeam de vorbă cu un om liber, jovial, însă ferm. Bănuia deznoământul dar n-avea de gând să-l preîntîmpine, ori să-l modifice de dragul unui post. Procesul-mascaradă al dictatorilor nu fusese un rechizitoriu al totalitarismului comunist și genocidului multilateral dezvoltat. Îi impresionase neplăcut ca orice scenarii bazat pe minciună. Nu era singurul român nemulțumit. Pornind de la caseta acestui proces, Alexandru Paleologu va formula în *Souvenirs...* cea mai tranșantă acuza la adresa noii puteri căzute într-un „turbion de minciuni” și practicînd un „polimorfism al minciunii”. Argumentele și exemplele diferă total însă de cele produse de Michel Castex. Analiză lui Paleologu are de partea ei avantajul de a fi realizată din interiorul sistemului, din perspectiva unui martor care a trăit zi de zi, de-a lungul aproape a cinci decenii scenariile staliniste și apoi ceaușiste. Un asemenea martor recuperează eroismul revoluției din stradă, nu întâmplător și cea mai suspusă unor scenarii de falsificare și maculare repetată. Strada, Proclamația de la Timișoara, Piața Universității ies de sub controlul unei răsturnări de putere mai mult sau mai puțin premeditat. Ele refuză compromisul dozărilor din alambicul unui neocomunism mai mult sau mai puțin transparent. Reacția lor este incomodă și ca atare va fi repede etichetată drept extremistă, de unde și pasul inabil de la calificativul de „golani” la acela de „legionari”, avînd grave consecințe interne, care au dus la o răcire bină la înghețare a atitudinii internaționale față de România. Atunci, în aprilie și în mai, nu se putea bănuși că vom trăi și cumplitele evenimente din iunie. Alexandru Paleologu considera punctul culminant al răului primăvara însingurată de la Tirgu Mureș, în care descoperirea recurență unor practici ceaușiste, avelind la tensiunile soviniștice, naționaliste, xenofobe, la atotputernicul principiu *vide et impera*. Evenimentele de la Tirgu Mureș l-au rupt atunci pe ambasador de putere, edificîndu-l deplin.

Autorii actelor de violență bestială de la Tirgu Mureș nu puteau fi luați drept niște anonimi instinctivi, cită vreme imaginile de pe caseta înregistraseră gesturi care nu puteau fi atribuite decât unei școli a provocărilor și reprimării. La două zile după alegerile din mai, l-am vizitat pe Alexandru Paleologu la ambasadă și am înțeles că era progătit, că aștepta calm vestea destituirii. M-a primit în acel birou din Hôtel de Bearn, unde pe vremuri a lucrat Paul Valéry. S-a amuzat enorm cînd i-am povestit că am vrut să intru în ambasadă prin rue Saint Dominique, pe poarta care se deschise după decenii, doar în 20 mai. După jumătate de oră m-am lămurit că intrarea se face prin rue de l'Exposition. Citind acum aceste amintiri ale unui ambasador al „Golaniei”, am înțeles că, în inocența mea de român „protejat” să nu vadă occidental niciodată pînă la „revoluție”, reacționasem în sensul unei dorințe pe care a avut-o Alexandru Paleologu, imediat ce s-a instalat ca primul și adevăratul nostru ambasador liber la Paris. Atunci, în biroul din somptuoasă clădire în stil Napoleon al III-lea, l-am cunoscut și pe domnul Paul Monnet, Președinte la *LIVREST Echanges*. Venit la T.I.B., Paul Monnet a adus și primul exemplar semnat din *Souvenirs...* Revăzîndu-ne, ne-am amintit de clipele de amară decenție trăite la aflarea vestii că Alexandru Paleologu a primit telegramă de recuzare. Am vorbit atunci despre Emil Cioran, scriitor la care Alexandru Paleologu se referă în mai multe rânduri în volumul de față. Cartea debutează evocînd o serie de teze extrase din *Pour une théorie du destin*, unde nu e deloc întâmplătoare considerația despre dificultatea de a fi român, obsesiva temă a destinului găsindu-se, în scrisul lui Cioran, semnificative suprapunerii cu meditațiile repetate despre condiția românilor în istorie și tema exilului. În *Souvenirs d'un ambassadeur des Golans*, Alexandru Paleologu ne oferă unul dintre cele mai complexe portrete ale lui Cioran și oricum cea mai nuanțată imagine privitoare la atitudinea acestuia față de unghiuri, redusă indeobște de comentatori la paginile din scrierile către Noica, aflate în *Histoire et utopie*. Cu ajutorul măturătorilor lui Simone, soția lui Cioran, Paleologu reface portretul mai vechi. Aici s-ar cuveni să facem o paranteză pentru a-l deosebi pe Alexandru Paleologu de Emil Cioran din perspectiva înțelesului condiției românilor în istorie, fie aceasta și istoria recentă a ultimelor luni. După ce am citit întreg volumul, cu admirabilele sale capitole: *Notre révolution en guillemets*, *Une ambassade de quatre mois ou l'Opera de quat'sous*, *La petite France du Danube*, „Sire, le jour viendra peut-être...”, *Xénophobie à la roumaine*, *D'une dictature à l'autre*, *Ma longue clandestinité*, *Du bon usage de la prison*, *Des débiteurs prometteurs*, *Dissidences*, *L'impossible procès*, *Catastrophe et dérision* devine tot mai limpede cercul magic care-i desparte pe cei doi moralisti. Pentru Cioran „binele nu poate fi decât un parazit al amintirii sau prezentimentului”, deci „o forță ireală”. Pentru Paleologu, binele este și un parazit al prezentului, o energie reală. Lucrul acesta ne izbește, mai cu seamă, în paginile care evocă momentele dramatice din existența sa. Și în clipele tragice Alexandru Paleologu nu-și părăsește seninătatea, seducătoarea lui detașare, o propensiune spre hedonism, care aluneacă în câteva momente chiar în „sibaritism”. Artă de a se bucura intens de prezent nu-l caracterizează și pe Cioran, iar dacă ne gândim bine e rară la moralisti, ființe contronsonate, adesea ipohondrice sau mizantropice. Experiența ambasadei, în fond destul de tristă, amenințată de provizorat și subminată de precaritatea materială, e trăită cu dese momente de euforie, cu o nedezmințită curiozitate și eleganță, ce nu-și refuză solaritatea, umorul, speranța, arta de a smulge orice rază de bine din clarobscurul sau agonia unei investituri. Trimis ambasador la Paris, la ceasul pe care francezii îl numesc atît de plastic „entre chien et loup”, Alexandru Paleologu trăise această investiție cu o conștiință aurorală, tinerească, deziuvolă, din care lipsește total diplomațiile și oportunismul maturității, reverențele față de putere, ce i-ar fi protejat confortul, oferindu-i scuzele unei neimprimări de intelectual care se rezumă la lecturi, protocol și rezoluția în estetic. Alexandru Paleologu nu-și face din bine doar un parazit al amintirii asemenea unor pseudodisidenți ce și-au transformat opoziția de ieri în diplomă pentru funcții și privilegii post-revoluționare. Pentru a duce mereu binele în prezent, el rămîne aceeași ființă trăind într-o alertă lucidă pe care nimic n-o înregimentează. Alexandru Paleologu are o eleganță și o beneficiară oroadă de conformism. Din pricina umorului disprețuiste haglografi și melodrama. Teama de penibil și de ridicol pe care i le sugerează încrîncenarea, rachiuna, jocul obositor de culise și minciuna eliberază mereu un suflet aristocrat, deci mai presus de ambiții. Averece cea mai de preț e liber-

tatea și arta de a refuza cumpărarea de indulgențe și goana după titluri și avantaje. Că binele este pentru Alexandru Paleologu o necesitate a prezentului, reiese limpede din capitolele acestei cărți, evocînd lunga experiență a clandestinității. (*Ma longue clandestinité*) și anii de pușcărie (*Du bon usage de la prison*). Numai Constantin Noica a mai vorbit despre experiența detenției sau a domiciliului forțat ca despre un exercițiu benefic de fortificare spirituală și fizică. După ani de clandestinitate înșoșoare, în care ajunsesse să care zeci de găleți cu apă zilnic și să spele podelele — tot atitea prilejuri de lamentare pentru un spirit care ar fi fost ros de panică și de fobia persecuției — Alexandru Paleologu dă un concurs pentru model, mizînd pe trupul său fortificat de servituile fizice. Și cîștigă acest concurs. Seninătatea, hedonismul, „ușurinta” cu care sînt traversați acești ani, contrastează violent cu tonul tragic al altor memorii, unde domiciliul forțat și detenția politică sînt traite, cum și au fost, ca ani sumbri ce desfigurează destine și oameni. Alexandru Paleologu posedă realmente arta „du bon usage du mal”. Asta nu înseamnă că este euforic sau insensibil, deși grația și dezinvoltura tind să-i ascundă gravitatea sub o mască a seducătorului etern agreabil și fascinant în conversații. Chiar oralitatea mozarțiană a lui Paleologu e făcută să înrunte fruntile unor Salieri, striviți de nonșalanța talentului. Ea-i poate înșela pe cei care nu presimt tragicul reviemului într-un multo-vivace, în senzualismul orchestrațiilor din *Don Giovanni*.

CA ȘI CIORAN, Paleologu cunoaște scepticismul și îl practică asemenea unui exercițiu de defascinare. Ascenii lui Cioran e conștient că oamenii nu caută libertatea ci simulacrele ei. De aici oroarea de simiacru. Ca și Cioran, Paleologu crede că totul se reduce la dorința sau la absența dorinței. Restul nefînd decît nuanță. Sigur, s-a visat din tinerețe ambasador. Dar dorința aceasta a dispărut în chiar clipa cînd Brucan i-a dat vestea că va fi numit, în ianuarie. Restul, adică cele patru luni de ambasadă, au fînd de nuanță. Evocînd aceste luni, Paleologu e necruțător, fără să-și piardă umorul. Nu iartă găunoșenia, retorică și fuga de adevăr. Dacă lucrurile evoluau bine în prezentul politic, social și moral al României, Alexandru Paleologu ar fi rămas ambasador. Atitudinea lui critică față de puterea provizorie n-a fost, cum s-a susținut, un gest de teribilism. Cum n-a fost un gest de teribilism, de extremism și destabilizare nici fenomenul din Piața Universității sau cel de la Timișoara. Într-un spațiu al binelui prezent, iar nu proiectat în utopii neocomuniste, într-un asemenea spațiu care nu poate fi conceput în afara dialogului, nici o putere provizorie sau legitimă n-ar trebui să fie șocată că ambasadorul ei îl vizitează, la Versoix, pe regele Mihai, cu care se întreține. După Alexandru Paleologu și Petre Roman i-a solicitat o întrevedere lui Mihai de România, atunci cînd a mers la Crans Manana, în Elveția. Demersul premierului n-a fost anunțat de serviciile de presă oficiale interne. Din *Souvenirs...* înțelegem că Alexandru Paleologu avea mai multe motive personale să-l întâlnească pe cel de care-l legau câteva momente tuburătoare ale memoriei sale afective. Oricum, gesul lui Paleologu a fost făcut public, cum publice au fost toate opiniile sale apărute în presă.

Înre entuziasm, dăruire și excecrație, Alexandru Paleologu e unul dintre cei mai credibili martori și ambasadori ai unui nou destin al României. Portretele din acest volum (Ion Iliescu, Petre Roman, Brucan, Gelu Voican, François Mitterrand, Sergiu Celac și, de ce nu?, portretul Franței sau al Bucureștiului din vremurile lui Paul Morand) sînt lipsite de orice flatare, dar și de manichism sau ranchiună. Ele ne dau o lecție de fermitate și urbanitate. Paleologu nu-și cruță modelele pentru că vrea să ne cunoaștem forțele și să ne depășim destinul, de unde și oroarea de a ne mai vedea încă o dată striviți de idoi. Greșesc cei care au văzut în Paleologu un ambasador eretic. Paleologu nu e un spirit fatalist. Defetismul său nu-și reprimă dese clipe de optimism inocent. A alergat la doamna Catherine Lalumière la Strassbourg. S-a întîlnit cu secretara generală a Consiliului Europei pentru a pleda cauza României. Trebuia să învingă un refuz net de a caționa cererea guvernului. Trecerea lunilor i-a confirmat multe neliniști și ceea ce a apărut, în „Expres”, într-un articol al său, dintr-o greșală de tipar ca „dégoutantes” iar nu „déroutantes” ni s-a relevat multora dintre noi, ca dezgustător de-a dreptul. Alexandru Paleologu a fost printre primii nemulțumiți și scandalizați de „măimutăreala democrației”. Erește, un asemenea ambasador — prea viu, prea tînăr, prea revoluționar — poate părea și este incomfortabil. Perplexitatea celor ce nu au înțeles declarațiile lui Alexandru Paleologu și independența lui, condiționată doar de idealurile tinerilor care au murit ca să nu mai fie comunism și

dictatură, e, în fond, descumpănirea și stuporea compromisiului care nu cunoaște sau nu admite ireproșabilul, transparenta, limpezimea și curățenia ce refuză să fie duplicate. Cel ce-și bate joc de atitca poncife nu va face niciodată din sine însuși un intangibil pontif. Dimpotrivă, va rămîne un „gousseur” redutabil chiar față de propria sa imagine.

ALEXANDRU PALEOLOGU știe că opoziția nu e o formă de disoluție, ci de fortificare pentru o construcție ce se respectă. Contraforții, în orice arhitectură și structura de rezistență, împung zidurile. A recuza, înseamnă, la un nivel mai profund, a valida, iar a combate pe cineva e un gest care poate salva și salvează. Paleologu e necruțător cu biserica ortodoxă și atitudinea lui mi se pare salutară. Are dreptate cînd scrie că locul bisericii era lîngă tinerii în-genunchiați, impușcați și striviți de tancuri, iar nu pe culoarele televiziunii sau în postura de vedetă în odăjdii, slujind pe micul ecran cu ochii mai mult spre cameră decît spre Dumnezeu. Spiritul critic, negativismul în atari situații, ușurează povara și greșelile afirmativului. *Souvenirs...* e pentru orice om care ține la demnitatea destinului de român o carte scrisă de un prieten și nu de un adversar. Un prieten nepretuit pentru că-și alege drept insoțitor adevărul, vrînd să-l smulgă din derizoriu, periclitat, din marile paranteze de întinerire ale istoriei noastre înghițind „parantezele de seninătate”. Numai minciuna îl poate socoti adversar pe Alexandru Paleologu. Și numai cel fără de coloană vertebrală e uimit de felul său de a fi inflexibil. Libertatea, spunea Cioran e „dreptul la diferență”, iar ca pluralitate ea postulează dispersarea și descentrarea absolutului. Cioran vorbește chiar despre „une poussière de vérités également justifiées et provisoires”. Dacă ar fi fost în țară, Alexandru Paleologu n-ar fi suportat să fie călcat în picioare această pulbere de adevăruri din Piața Universității. În unele locuri sînt rechemări ambasadorii. În altele, se închid sau nu se deschid deloc ambasade. Citind *Souvenirs...*, carte remarcabilă, ca document, ca istorie, ca biografie transparentă, ne bucurăm să-l găsim pe Alexandru Paleologu la postul său. Loyalitatea față de tinerii care au înlăturat dictatura e neclintită. La fel ca și loialitatea față de „misiunea intelectualilor care trebuie să taie nodul gordian al minciunii, al oricărei forme de imbricare a minciunilor”. Scrisă cu o francheță nestîrbită, cu vocație în iscodirea semnificațiilor, cu un umor care proșară la tot pasul tot soiul de reflecții admirabile („Le souvenir grise surtout les gens gris”), *Souvenirs...* ridică la cote de invidiat prestigiul colecției „Le Nadir” al Editurii Balland. Cartea merită o tipărire urgentă în limba română. Mărturia lui Alexandru Paleologu i-ar ajuta pe mulți să înțeleagă că vinovat nu e atît limbașul de lemn, cit soarta de lemn, de marionetă a poporului pe care acesta vrea s-o perpetueze. Alexandru Paleologu era destituit. François Mitterrand nu-l primea în audiență de rămas bun. În biroul lui Paul Monnet de pe rue Sorvan, Vlad Caragiale, nepotul lui I. I. Caragiale, se interesa de soarta lui Paleologu. Același Paul Monnet care ne-a adus cartea la București. Oamenii nepătați pot să schimbe vremuri turburi și instituții compromise. Cărțile lor înlocuiesc autorități maculate sau contrafăcute. Ele sînt un prilej de mișcare și desfătare, un pariu al speranței. De parte de a încerca să se salveze prin redempțiune și reculegere, cubabilitatea, adesea foarte gravă, reintră repede în ofensivă și profită de ambiguitatea consensului care nu poate fi compromis moral și nici o compromitere a națiunii. Cîți vinovați nu încearcă azi să redevină autorități. Vor lovi în orice, mai puțin în putere. În acest marasm, cartea lui Paleologu este un punct cardinal și o legăție morală. Altfel, totul e bine cînd se termină cu bine și e tonic să redescoperi, din cînd în cînd, că literatura și adevărul sînt și vor fi mereu ambasade.

Doina Uricariu

Personajul absent

C E SE întâmplă, în acest timp, cu celălalt element al ecuației, cu personajul absent, acela pe care teoreticienii noului roman îl numeau, în anii '70, personajul structurant al naratiunii? Ce se petrece, vreau să spun, cu lectorul din afara fabulei? Căci, știm bine, fără de el opera nu există. Fără intervenția cititorului opera nu-l, avertizează Georges Poulet în introducerea la *Conștiința critică*, decât un maldăr de foi mizgălite... Profit de scrierea autobiografică a lui Valeriu Cristea pentru a spune ceva despre lectorul care sînt și despre starea lui de spirit. Când scriu micul meu eseu (sfîrșit de august, început de septembrie 1990) starea mea nu-i deloc de invidiat. Cartea îmi place, condiția lectorului este însă mizerabilă. Ea este determinată de factori din afara fabulei, înuțit să insist. N-am, în primul rînd, stare de lectură și, cu atât mai puțin, stare de scris. Îmi arunc ochii prin jurnalul meu întîm din ultimele zile și observ că foaia de temperatură indică: sentimentul că asist la o sminteață generală, limbajul prozei românești mă exasperază, lingvistorii de ieri ai genului carpatic au devenit, azi, didindii radicali (și am în vedere, între alții, și pe dl. Ion Cristoiu), imposibil să se mai poată alege binele de rău... Și, apoi, acoastă strategie a negației, acest nihilism profitabil, cursa pentru obținerea unei burse, „Bursa”, iată cuvîntul de ordine... Și bursele vin, pentru cine trebuie, bineînțeles. Colegii mei (foarte tăcuți și obediți ieri, foarte iacobini azi) călătoresc mult. Când întreb de ei, afli că, abia întorși din Canada, pleacă în Scandinavia... Intre două avioane scriu articole indignate și țin discursuri îndrăgostite în fața mulțimilor în delir. „Vă iubesc — spun ei — vă iubesc și nu vă putem oferi decât iubirea noastră...”

Mă uit ca la o comedie tragică la aceste spectacole, dar n-am totdeauna tăria să rîd. Sînt, în fapt, îngrijorat; convertirile rapide, lipsa de luciditate și de bun simț mă deprină. Cum este posibil să uităm așa de repede? Am vorbit de mai multe ori în ultimele luni de incertația la toleranță, dar observ că intoleranța a devenit stilul nostru de viață. Am un coleg de facultate și evoluția lui în ultimele luni este, într-un anumit sens, semnificativă. Pînă în decembrie 1989 era eternul băiat de comitet: membru în biroul de partid, o funcție mijlocie în conducerea institutului etc.; mîna lui era să redacteze telegramele de adeziune din ianuarie și la alte sărbători de peste an; vorbitor din oficiu în adunările festive; omul, în fine, care, în momentele peribile de tăcere îndrăgăstă, salva onoarea catedrei la cursurile de învățămînt politic... Nu uita, desigur, să citeze de academicienii noștri de renume mondial și ne strategul nostru numărul unu... Băiat bun, sunău superiorii lui, lăcom simpatice, nuanțu colegii, mai realști... Ce-a devenit băiatul nostru cel bun, eternal om de comitet? N-o să credeți, dar individul a devenit mentorul ideo-

logic și conducătorul nostru de nădejde în facultate... A promovat, are o funcție mai bine plasată în conducere, a intrat într-un partid (nu în F.S.N., ca să nu fie suspectat de neocomunism) și scrie acum prozele. A adaptat ușor stilul enciclopedic al telegramelor la stilul indignării bine calculate... Este, se înțelege, supărat pe putere și, ca să se răzbune, a promovat două trepte în ierarhia didactică. Și-a lăsat barbă, ca să fie în moda contestației, și se prăgătește să plece într-o lungă călătorie de studii. Străinătatea îl cere. Dumnezeu să-l ocrotască pe colegul meu cu nasul fin și caracterul disponibil...

D AR să mă întorc la cazul cititorului, personajul care trebuie să dea un sens aceluia unde nu există decât sugestii vagi a unor sensuri... El se încapăținează să citească și să scrie despre literatura care, în mod evident, nu mai are trecut azi. Azi este vremea publicității de scandal și a publicității iacobine. Injuri? Exiști. Cită indignare, atîta valoare... Citește amintirile lui Valeriu Cristea și încearcă să ies din această „dialectică a nulității”, cum îl spune Petru Dumitriu în *Zero* sau le point de départ. Sau din starea de inutilitate. N-am citit După amiaza de simon-bătă la apariție din motive strict subiective. Vechiul meu prieten, Valeriu Cristea, scrisese tocmai atunci un articol despre Cel mai iubit dintre pămînteni și articolul lui mi s-a părut excesiv de sever și apariția lui inoportună (cu puțin timp înaintea

te Ion Negoițescu negase, în patru comisiuni la rînd, la B.B.C., valoarea literaturii lui Marin Preda și negase și valoarea lui morală, socotindu-l responsabil de decăderea literaturii române în anii realismului socialist!). A urmat un spațiu de tăcere și chiar un început de ruptură între noi. El s-a refugiat într-o tăcere compactă, eu într-o absență bine susținută... Din cauza unei cărți, din pricina unei cauze străine. Să mori, ca Mercurio, din prietenie. Iată ce-și puteau permite, în niște zile tragice, doi critici literari, prieteni altminteri de-o viață. Ca să nu-l nedreptățesc printr-o lectură rea, nu i-am citit volumul de proză confesivă. Îl parcurg acum, fiind ne-am împăcat fără să avem, în fapt, nici o explicație. Impăcarea a venit de la sine. Semn că supărarea n-a fost esențială.

Îl regăsesse pe Valeriu Cristea, așa cum îl știu: un om pentru care adevărul nu există în afara omului. Omul este singurul adevăr... sugerează el, parafrazănd un scriitor rus. Sună straniu aceste afirmații într-o vreme (cartea este scrisă pe la mijlocul anilor '80) cînd omul nu mai însemna, în fapt, nimic... Cu o obstinată, superbă consecvență, criticul la apărarea omului simplu, jucăria soartei și jucăria puterii paranoice... Cartea lui mi-a făcut bine, m-a liniștit într-o oarecare măsură. Personajul care sînt (personajul absent, personajul care trebuie să dea un sens și să structureze fragmentele) iese ceva mai senin, mai împăcat cu lumea, după lectura fabulei. Nu-l totol pierdut dacă mai sînt scriitorii care gîndesc că oamenii simpli, umili și obi-

diți, pot fi profesori de bunătate... Mai este ceva de sperat în cîntecul nostru hudaică mai sînt oameni care se pot duce la moarte, ca Mercurio, din dragoste pentru prietenie și adevăr...

N U UIT, bineînțeles, că ceea ce scriu eu acum este un jurnal la marginea unui jurnal. Un joc de textelor? Mai este ceva: nevoia noastră de a ne confesa, imposibilitatea criticului de a rămîne în afara discursului. Citește această naratiune subiectivă și, cu voie ori fără voie, mă implică în ea, mă situează față de ea și-mi situează propria biografie. Suprim, de regulă, ceea ce mea cînd este vorba să scriu despre o operă de ficțiune, dar, iată, acum mărturisirea autorului mă scoate din starea de obiectivitate. Îl cunosc bine pe autor, îl cunosc familia, am petrecut aștea seri cu el, am trecut împreună, prietenește, prin evenimentele... Cîm pot rămîne în afara faptelor pe care el le narează, și cum, într-o carte? Personajul care sînt silit să fiu prin natura profesiei mele (critic) judecînd, lectorul structurant, începe să gîndească, pe măsură ce citește, la propria copilărie... Cartea lui Valeriu Cristea mă scoate din starea de inconfort moral în care trăiesc și mă introduce în altă stare, nu știu cît durabilă, în care se agită umbrele îndepărtate ale copilăriei... Paralel cu romanul său familial, apare altul, romanul meu, și fără să vreau îl raportez la ceea ce m-a învățat psihanaliza. N-am timp să duc analiza pînă la capăt și să afl ce s-a întîmplat cu un băiat care-și lubea nespus de mult tatăl și ce-a devenit mama lui, care l-a ocrotit și l-a silit cu vîrja în mînă, să se spele totdeauna pe mîini înainte de a se așeza la masa să-și spună, la culcare, rugăciunea călă Domnul nostru Isus Hristos, l-a învățat să nu fure, să nu mintă, să nu ia nu mele Domnului în deșert...

Ies, totuși, destul de repede din starea de nostalgie în care m-a împins lectura acestei splendide cărți. Revin în actualitate... Romanul imaginat (sau, mai bine zis, romanul lecturii) se destramă iar presa, iar telefoanele, iar intoleranța contemporanilor mei, șocantele schimbări la față, felonia indivizilor care urmăresc măruntul, nenorocitul lor întres... Ar fi reconfortant și sublim să po spun: nu mă interesează, nu mă atîng această felonie! Ei, bine, trebuie să mărturisesc că mă interesează. Trebuie să spun, cu jenă, că asemenea metamorfize morale mă neliniștesc profund. Ori cît de „tare” aș vrea să fiu, rămîn decumpanit în fața abjecției umane. Un iratională (atît de prosperă în ultimele luni de zile) îmi dă stări de angoasă... Și totuși, cu această anxietate și această stare de silă (căci este o silă imensă instalată în mine) trebuie să citesc cărțile contemporanilor mei. Să-mi asum, cu alte cuvinte, rolul meu de personaj structurant, acela care transformă un vraf de hirtii înegrite într-o operă viabilă...

AF; de EMILE BERCHMANS (1896)

LIMBA ROMÂNĂ

„— Dansați cu mine, domnișoară?”

D ACĂ down și doamnă sînt termeni străvechi, mosteniți din latină (*dominus, domina*), *domnișoară* e ceva mai tîrziu, intrucît s-a făurit în interiorul românei dezvoltîndu-se din *doamnă* cu sufixul feminin *-ișoară*. Ca să se constituie categoria și să se închege atmosfera, mediul stilistic în care se mișcă *domnișoara*, înșir câteva din diminutivele realizate cu același sufix: *buzișoară, fețișoară, mișoară, perșișoară, plinișoară, ploșișoară, pulpișoară, scărișoară, scurțișoară, vișoară, vulpișoară, zinișoară*. Dintre numeroasele observații interesante pe care le-ar suscita acești termeni, rețin, deocamdată, una singură: în poezie, atare diminutive sînt retrase, de obicei, la sfîrșitul versurilor, unde, datorită identității sufixului, ele potrivește rime lescionice, solicitate cu precădere, dar nu exclusiv, în folclor. Că fenomenul depășește hotarele poeziei populare o dovedesc, între altele, următoarele stihuri argeziene, în care *Domnișoară*, cu majusculă, e întrebuintat ca termen al „reverenței” față de „O goană cu pălărie / Și cămașa stacoajie”, mai prozatic, față de... O lăcustă, lucru deloc surprinzător la un poet al „boabei și al fărîmel”: „Domnișoarei cu trei rochii-l / Lăcrimau rubine ochii. / Să te-ntră pe Dumneata, / Cum veniși în țarba mea / Și de unde, Domnișoară / De cristal și scurțișoară?”. Se poate înfiripa, acum, întrebarea: alecătuesc *Domnișoară* și *scurțișoară* o pereche de rime folclorice, în genul celor din balada *Monastirea Argeșului*: „Zidul se suria / Și o cuprîndea / Pin' la gieznișoare, / Pin' la pulpișoare, / Pin' la costișoare, / Pin' la țîșișoare”? Răspunsul este echivoc: da, pentru că, din punct de vedere lingvistic, cei doi termeni sînt, deopotrivă, diminutive plămuite cu ace-

lși sufix; nu, deoarece gradul de raportabilitate a lui *scurțișoară* la *scorță* este scăzut: neprevăzute, vorbitorii nu sînt că *scorțișoară* denumește, de fapt, o „scorță mică”, o „scorță mărunțită” a unui arbore oriental, care, ca să devină condiment, mai trebuie să fie și pisată. În condițiile limbii uzuale, *domnișoară* constituie un termen de adresare către o fată sau o femeie încă nemăritată. Gratia, dulceața lui se adună în aflița învitate a cizmarului, eroul baladei lui G. Topîrceanu *Noaptea de mai*: „Și visul tău acum te-arată / Fricos ca un locotenent. / Cînd vii în fața ei deodată / Și-ți faci ușor un compliment: / — Dansați cu mine, domnișoară? / — Mersi! răspunde ea încet... / Și-n luxul care vă-ncorțoară / O stringi la pieptul tău discret”. Rezonanța cuvîntului rămîne suavă în primele versuri dintr-o altă baladă, *Rică*, a lui Miron Radu Paraschivescu: „Bate-un vînt pe ulicioară / peste inima amară, / bate-un vînt prin țigănie / peste inima pustie, / vînt ușor de primăvară, / cu parfum de domnișoară”. Tot cu *domnișoară* ne adresăm însă și „fetelor bătrîne”, atunci conotațiile diminutivului pot deveni acide, iar Argezi nu pregătă să le actualizeze în *Mîinile de lină cărturar*: „Are treizeci de ani, mai mult ca mine, / Opt coti înălțime, / [...] Mă-e frică, Doamne, sovăi în contraste / între fericire și năpaste, / Că domnișoara nu vrea să moară / Nici profesoară, nici domnișoară”. În schimb, diminutivul masculin *domnișor* se întrebuintează numai în relațiile cu adolescenții sau cu tinerii necăsătorii. Așa vorbeau, uneori, fără umbră de ironie, tîrîniți cu feciorii de țîrgoveți, de pildă Ion al lui Rebreanu cu Titu Herdelea: „Flăcăul se sculă în picioare și-l zise respectuos întîinzîndu-l

un pahar de rachiu: — Fă bine, domnișorele, și închină cu noi un pahăruț”. Reîntînd, după câteva rînduri, termenul de astă dată în stratul narativ, Rebreanu îi infuzează o ușoară undă ironică: „Domnișorul însă acum se zăpăci, nefiind meșter în hîrtisirile lungi și ceremonioase care plac țîrînilor”. Ironia se îngroașă și se agravează la Grigore Alexandrescu în *Satră. Duhului meu*: „Vezi domnișorele-acela care toate le știe, / Căruia vorbă, duhul, îi stă în pălărie, / În chipul d-a o scoate cu grații prefăcute?”. Un sinonim neliterar pentru *domnișoară* figurează în titlul unei povestiri sado-veniene din 1908, *Duduia Margareta*. Sinonimia este certificată de alternanța, la un interval minim, a celor două formule de adresare către eroina cărții: „— Domnișoară Margareta...” și „— Duduia Margareta...” (*Opere*, IV, ESPLA, 1955, p. 30). Intrucît pune în lumină caracterul provincial-familial al lui *duduie*, dar și incomparabila artă a lui Sadoveanu, mi se pare deosebit de prețios acest crîmpel de povestire amintită, unde, iarăși, cele două sinonime alternează: „Aveau o fată, o domnișoară inteligentă de care trebuia să mă ocup. Nu prea mult, căci „duduia” era de măritat și ca mini-poi-mini își fă zborul. În casă mai erau doi băieți în afara de domnișoara Margareta” (IV 14). Ghilimelele între care este prins sinonimul *duduie* îi aparțin lui Sadoveanu, care vrea și reușește să sugereze, prin această fină opțiune grafică, faptul că povestitoarea, o guvernanta franțuzoaică, citează, cu o anumită înmăliediere a vocii, un mod de adresare neliterar, specific mediului unde ea se află, adică la moșia caconului Tudorache Amărăscu, în Țara de Sus a Moldovei.

Mai intim și mai desuet — tocmai de

aceea, doidora de virtuți evocative — și na alt sinonim regional, *duduca*, identifi cabil mai ales la scriitorii moldoveni. Să dovedeam, *Zodia Cancerului*: „Erau cîntăști boiarini și jupînese cu ecoonii și-au confecționat diminutive *duduie* și *dudușă*, ca, de altfel, și *domnișoară*, al cărui „superdiminutiv” este *domnișorică*! Explicația rezidă, probabil, în amănuntul că, la un moment dat, vorbitorii nu mai văd în *domnișoară* un diminutiv din *doamnă*, ci un cuvînt cu statut semantic independent, ba chiar opus lui *doamnă*, căci semnifică „fată (femeie) nemăritată”. Seria sinonimelor pentru *domnișoară* se lărgește cu *indunul*, degajînd aceeași aură eronicească: „barbarii aceștia au înrîuit mult de istoriile lor întunecoase, ca legendele lor mai ales asupra *evonitelor*, care pînă e se năritau nu țeseau din cămările lor dintre roabe” (Sadoveanu, *Duduia Margareta*).

Sentimentul de prețuire și respect, și admirație chiar, înmăncat nu o dată și substructura diminutivului *domnișoară* devine străvechi în primele pagini ale romanului argezean *Lina*, cînd florărează pe nedrept întemnită și înghesuită printre borșasi, izbuteste să se impună numai în fața acestora ci chiar și în ochii paznicilor.

— Domnișoara, răspunde plutonierul respectuos, a știut să se apere singură și am lăsat-o”.

Închei cu observația că, în cunoscutul sa poezie *Fătălău*, Argezi convertesc pe *domnișoară* în adjectiv: „Ai pîcioară / Domnișoare, / Coapsa lată / Adîncată — spune poetul, agrăindu-și „eroul”. Ispravă asemănătoare — mai „spectaculoasă”, parcă — săvîrșește Miron Radu Paraschivescu, extrăgînd, din numele orășului *Timișoara*, adjectivul *timisor*, și *mișoară* sinonim cu *timisorean*. Iată cum se termină poemul *Le cocu*: „Cu simț și multă onoare / Pierdută pe străzi timișoare”.

G. I. Tohăneanu

Radu Cosășu și „supraviețuirile” sale

STĂ CITIND universul
De la etajul patru undeva în vecinătatea
fostului C.C.
și bot în bot cu clădirea Direcției a V-a
stă citind universul

Universul — cel neastronomic fără stele
numai staruri: Bush Gorcașov
Václav Havel
Rinocerul Gorila Scrisoarea pierdută
conclavuri secrete fepare personale
reclame și tratative
El însuși — un cotidian de mare succes
un ziar

conf(tro)versat
sfertul de oră cu el la telefon:
o tabletă vorbită
replica lui — titlul zilei pe șase coloane
Belphégor danubian dilemă despre firele
ce se înnoadă
la Talta și le deznoadă staruri la Malta

Centrul de presă Radu Cosășu: 3 A,
rue de la Beauté u nu

Oho. Plăcerea de a prevesti — nu neapărat
calastrose
plăcerea de a inventa sensuri sentențe:
un scriitor trebuie cu orice preț să-și scrie
destinul
iar un ziarist să-și facă ziarul

pentru că
una din plăcerile cele mai durabile
ale ființei umane
este de a face o precizare
purificatoare ca pe zăpuseală un dus:
de pildă:
în lumea lui Caragiale
(„o societate fără prințipuri, va să zică
că nu le are!”)
drama adevărilor neconjuncturale
eternitate
totale

este de a nu-și găsi nicicând conjunctura
în care pot fi: spuse tipărite înțelese

ACEASTĂ dramă a adevărilor neconjuncturale scoase la iveală de conjuncturile obsedantului deceniu formează obiectul mai tuturor navelor din *Supraviețuirile* lui Radu Cosășu, ajunse deja la al șaselea volum. (Obsesiile și temele acestor navele sunt anuntate încă de *Maimuțele personale* sau *Ocolul pământului în o sută de stiri*, opere mai vechi ale autorului). E o literatură insolită, aflată la frontierele dintre „biografie și birocrație”, întrucât mizează pe (re)scrierea unei autobiografii, reluate în nenumărate variante,

cu adăugiri, precizări de date și nume, comentarii, montaje intertextuale etc., la care este anexată o bibliografie ce ilustrează destinul întortocheat al scriitorului din Est: fie mostre din literatura sa de sertar, fie din aceea de serviciu. *Supraviețuirile* sint exemplare nu numai pentru traiectoria lui morală, ci și, în genere, pentru aceea a creatorului din țările Europei de Est; cum spune, cu sarcasm, chiar autorul, „estetica este, în București, Etica din Est, definiție pentru care o Europă întreagă ar trebui să pălească de invidie...”. Aceste nuvele — adeseori de dimensiuni romanești — încheag un portret al artistului în tinerețe, conținând, totodată, și o explicație din tip psihanalitic pentru capitulările aparent inexplicabile ale tinărului creator din obsedantul deceniu. Memoriilor mai mult sau mai puțin deghizate din *În preajma revoluției* li se dă, astfel, o contra-replica, una ce s-ar putea numi *În urma revoluției sau După revoluție*.

Naratorul, cînd mascat, cînd nemascat, e Radu Cosășu-personajul, care nu trebuie, însă, confundat (întru totul) cu Radu Cosășu-scriitorul. Ambiguitatea e steverană, căci cumpăna înclină cînd de o parte, cînd de alta: uneori pare că primul scrie despre al doilea, alături că al doilea despre primul. Oricum, pe amîndoi îi unește o identică dorință de psihanalizare: de a raporta și de a se raporta, de a comunica și de a se comunica, de a denunța și de a se denunța: „Trebuie să torn și să mă torn...”

SUPRAVIEȚUIRILE circumscriu tribulațiile unui „neserios” — precum unii dintre eroii lui Milan Kundera — în deceniul obsedantei seriozități, ale unui „puer supus”, de origine mic-burgheză, ce aspiră la stadiul

de „adult”, adică de „tovarăș de bază”, conform preceptelor epocii. Cînd tinărul țipă isteric: „Nu mîncîc astăzi!” „Nu mai stî diez pianul!” „Nu dorm astăzi-seară acasă!”, cînd, deci, azvirle acest „Nu!”, el îl azvirle *casei* burgheze în numele celui ce se află mereu în *stradă* (eroul lui Cosășu — *picaro* autohton — circula tot timpul, zi și noapte, de la un capăt la celălalt al orașului). Afișînd o vestimentație perpetuu j venilă (geaca de piele, pulovăru cu *col roule*, „un fel de basc”, tricourile sau cămășile sportive cu carouri mari ș.a.), fiul respinge tot ceea ce definește „cochetăria matură” a tatălui: parfumul de lavandă, halatul de casă, batista de la buzunarul de sus al hainel, austerul costum negru, papionul, ceasul de la vestă, pălăria, pantofii cu ghetre. Și, în fine, chiar și romanele lui Cezar Petrescu de pe nopțieră — „ne-a despărțit o literatură”, exclamă adoratorul lui Camil. De ce această ură față de patriarhul în pijama, căruia trebuie să-i dea onorul dimineții, la amiază și seara? Pentru că, atît timp cît există, tatăl constituie „dovada cea mai elocventă a rădăcinii care mă ținea legat de casa mea mic-burgheză”. Fiul se simte vinovat pentru că este un burghez. Iar ispășirea acestui păcat o realizează prin însăși asumarea unui *paricid* simbolic: „Îmi omorîsem tatăl, dacă nu prin anumite fapte, atunci prin orînduirea socială pe care o construisem împotriva lui, și a edicției date de el”. De altfel, pentru a nu fi acuzat că ar face concesii „umanismului mic-burghez, care pretinde, firește, să nu facă politică în asemenea momente de tragic etern-uman”, el nici nu participă la înmormîntarea părintelui său, rămînînd pînă la sfîrșit o a furtunoasă sedință de activ. căci „nu-mi trecea prin cap, nici mie, nici altora, să aduc în discuție un doliu, moartea tatălui, *toți eram*

fiți unul om fără moarte”, adică ai Pașcii. Și, astfel, junele scriitor descoperă, prea tîrziu, că, evadînd din sfera paternă, adică dintr-un „ghetou al vieții de băiețel cuminte”, el cade în capcana altei sfere paternă — binîșor mai atroce — adică într-un Gulag al vieții de „puer demagog”, în care va debuta, vrînd, nevrînd, cu volumul *Săvîm Republica Populă Română*. Ieșînd de sub o autoritate (tatăl burghez), și Cosășu-personajul, și Cosășu-scriitorul nimeresc sub călcîiul altei autorități, aceea a Tătucului Stalin.

Văzît prin prisma relației dintre fiu și tată, cazul descris în *Supraviețuirile* e unul tipic de sociopsihanaliză, cu un gen de nouă nevroză, una „estică”: „...visul secret al acestor rîndiri este de a se constitui într-o primă, fie și sumară bibliografie pentru această nouă nevroză, necunoscută probabil nici de Freud, căruia niciodată nu i s-a întins pe banchetă un caz de post-revoluție”. Culpa aparentă dezvăluită în *Supraviețuirile* e aceea de a se simți un burghez, culpa reală ascunsă aici e aceea a unui paricid. „Îmi făcusem un infarct”, exclamă, la un moment dat, naratorul, după ce-și descrie o scenă de închiriere fizică și psihică. Pedeapsa pe care și-o dă fiul constă în a reproduce, continuu și simbolic, infarctul tatălui. Paricidul reușit se transformă astfel într-un șir nesfîrșit de sinucideri ratate, simulate: tot atîtea „supraviețuirii” reușite.

Destinul lui Radu Cosășu rămîne acela de a fi un „fiu” pînă la capăt. De aici și adorația lui pentru „Tatăl-nostru-cel-din-adorafuri-de-cărți”, care i se reveală în diverse intrupări: Stendhal, „Tolstoevski”, Malraux, Nabokov, Camil etc. Iar ieșirea din dilema scriitorului din Estul obsedantului deceniu — care trebuie să aleagă între soluția Maiaovski (adică sinuciderea) și soluția Babel (adică impuscarea) — se rezolvă, în chip ficit, la Cosășu, prin soluția Caragiale, adică prin persiflare, umor și calambur:

El este fiul lui Caragiale el este Mitică —
n-are sentimentul naturii doar al naturii
umane

Și-n dulcea tragedie a scrisului
ce poate fi mai important: obstacolul sau
libertatea?

Semnul tatălui (nu neapărat cel biologic)
ci Tatăl, Puterea,
împotriva căruia scrii tragedii ficționezi
faci fițe

vesele
anxioase
supraviețuitoare: o răzvrătire niciodată
dusă pînă
la capăt

(Supraviețuirile — vivisecția unei
adolescente iluzii
vesela ispășire prin adevăruri tăiate felii
servite fărîme
glazurate în calambururi)

Unde este granița dintre literatură și trăire
dintre sinceritate și invenție
dintre ziar și nupelă — mă întreb

El este fiul lui Caragiale
el este Mitică îmblinzind revoluția
stalinistă și tubite imaginare

Ion Vartic

Litografie în culori de ALFONS MARIA MUCHA (1897)

PREPELEAC DOI

Cum ai lua cîrpa din capul unei femei

CIND evenimentele curg domol, stilul cronicarului se limpezeste. La accelerarea lor bruscă, limba devine deodată greoaie, incilcită. Intensitatea acțiunii uneori înviorază, alteori sufocă fraza. Prea mult de spus, deodată, prea numeroase mișcări împletite, pentru o limbă încă neexersată în scris. Luptîndu-se cu lungă ei glaciațiune. Te și apucă duloșia... Descrieri de acțiuni complexe de război, de manevre, de reacții la aceste manevre, plus comentariile de rigoare, complicînd și ele textul, pe care astăzi orice publicist, — nu neapărat de mina întii, — le rezolvă cu toată ușurința, pe la o mie și șapte sute erau un chin. În *România liberă*, să zicem, presupunînd că Petru cel Mare ar fi contemporan cu noi, am citi azi așa:

...Împăratul moscovit nu cunoștea rîndurile locului, ca și Dimitrie Cantemir, crescut de mic la Targigrad, și care venind la Iași se zăpăcise de aștepta petreceri și onoruri, astfel încît nu mai putea să aibă grijă de nimic...
Neculce:
Împăratul Moscoului, neștiind rîndul locului acestuia, așijdere și Dumitrașeo-vodă nu știe, fiind de copil mic la Targigrad, și cu venitul la Iași și cu cele cinsti și tefericii multe să hămeisă, de nu pute să mai grijăscă nimic. Dimitrie Cantemir era convins că rușii le vor veni de hac turcilor, la iu-feală, cum ai lua cîrpa de pe capul unei femei.

Neculce:
Ce tină pre turci istovii de moșea'i, ca cum ar lua oaricine cîrpa unei fâ-mci din cap.
Mare canon! Dar căru ziarist, și chiar și prozator, de azi, i-ar fi dat prin minte să compare, cu atît efect, ușurința dobîndirii unei victorii militare cu deposedarea de basna a unei femei?!

● ÎN PÎCLA deasă a textului scintei-lază multe asemenea figuri de stil, înroșînd-o brusc, făcînd-o să strălu-cească... Pre timp să vedă focurile ca stelele... Și nemică nu să cîntîie, ca cum ar fi niște oameni morți în revăr-satul zorilor... Deci au și început cu moldovenii turcii a-și da palme (să se lupte adică).

Tot ce se întimplă în preajma luptel de la Stăniliești, în timpul ei și după aceea, îl solicită la maximum pe cronicar. Ca martor direct, el își pune la bătaie toată știința și efortul se simte, puterea de observație depășînd mij-loacele de expresie. Și totuși aceasta este partea cea mai antrenantă a *Le-topiseșului*, dominată de cele două per-sonaje impunătoare, țarul Petru și domnitorul moldovean.

Neastîmpărul să fi fost?... Stresul provocat de iminența bătăliei?... Pe-trecerile?... Vinul moldovenesc?... Căldura lui iulle?... Ceva nu merge, ceva se incurcă, bate pasul pe loc. Toma, spătarul, de pildă. Ce nesăbui-nță să fie lăsat să plece cu oastea, „s-o

rășchire”, ca să ia Brăila. Și i se atră-seese atenția lui Petru cel Mare, ca și lui Dimitrie, ca nu era bine, forțele se cuveneau concentrate într-un singur loc, însuși cronicarul criticase aventu-ra lui Toma. Ura purtată lui Brincoveanu îi orbise pe toți. Prea multe rugăciuni, apoi, prea multe liturghii, slujbe și acatiste pentru niște război-nici a căror zeiță crudă și eficientă n-ar trebui să fi fost decît Acțiunea! Un subconștient, colectiv, încărcat de temeri și de nesigurantă. Nu așa pleacă o armată la luptă. Și Toma care nu se mai întorcea de la Brăila... Cum să se lase în jos împăratul, dacă nu cu-noștea rezultatul, — luase, nu luase Toma Brăila? El o luase, trimisese știrea, dar Lupul vornicul, dat cu tur-cii, interceptase mesajul pe care i-l expediase vizirului, ca un împiedecă-toriu de binel creștinilor. „Împiedecă-tător”! Ce frumos ar suna vorba asta, la Iarnă, în Parlament! Și tot Lupul îl anunță pe țar că turcii au și trecut Dunărea, exagerînd pericolul. Și mos-calii nu știu nimic, că au luat Toma Brăila. Împăratul, care era gata să plece în jos, se decide să se retragă spre Iași. Dar oastea lui Seremet și ajunse la gura Jijiei. Cum să-l lase pe feldmaresal singur, neacoperit? Acest Lupu, tîind comunicarea, e, po-ate, cauza eșecului de la Stăniliești. Nu era un război cavaleresc. Nu, nu era deloc, iar țarul avea să măsoare cu acest prilej eficacitatea șiretlicurilor bizantine, de la care mai avea încă a

Invăta. Abia acum își dă seama el cît greșise, neascultîndu-i pe cei ce-l să-tutuseră să nu răschire oastea. Toma bir-ruia dar ce folos? sta, înăbușit, în Brăila, ca-ntr-o pungă, strîns legată la gură...

În acest timp, Brincoveanu, miniat foc că rivalul său atacase Brăila încu-rajat de țar, oprise ajutoarele, zaha-raoa promisă muscalilor, îndreptînd-o spre oastea turcească. Bani pentru aprovizionare avea să îi restituie îm-păratului, după bătălie, trimițîndu-i la Moscova. Corect. Ceea ce însă semă-na cu o luminare înfiptă într-un colac.

Trupele moscovești se concentrează pe Jijia, la gura Sărății. Loc mîncat de lăcuste. N-au caii iarbă să pască. Greimea, grosul trupelor, rămăsese în urmă, fiind oastea leșînată și bolnavă... Ca vro 100 de cară pline de oa-menii bolnavi; pre alții îi mina cei mai sănătoși denapoi, ca pre vite.

Comandantul oștirilor îl cere țarului să se grăbească să vie cu întăriri. Ța-rul vrea, ar fi ajuns noaptea cu aju-toarele, dar pedestrima lui se afla de-parte în urmă, nici a doua zi nu ar fi ajuns, așa că Petru îi ordonă lui Ianăș gbenegal să se retragă el mai bine spre corpul de oaste împărătesc. Nu-mai ezitări; numai stingăci!... Ianăș ascultă de ordin, și pe la două-trei noaptea ridică tabăra de la gura Să-rății, loc bledest, și o la înapoi...

Turcii aud zgomotele. Ciulesc ure-chea. Crezînd că începe atacul, fug de spalmă. Ca să vedeți... Iar un pașă (mai deștept) au dzis vizirului că hu-letul să pare că să duce, nu vine...

Dacă acest pașă ar fi fost, nu neapă-rat surd, dar să fi avut măcar auzul ceva mai slab...

Constantin Ţoiu

Doi naratori în conflict

CIND deschizi o carte recent apărută nu știi la ce să te aștepti și nu știi nici ce să-i ceri. Însă indicii de răspuns poți avea, dacă întrebările pe care ți le pui sînt influențate de ceea ce știi despre autor din cărțile lui anterioare. Ce și cum scrie Viorel Marincea, după romanul său de debut *Litera albă*, apărut în 1938? La ce te poți aștepta cînd deschizi spre lectură cea de-a doua carte semnată de scriitorul timișorean colcă de generație și, acum, și de redacție cu Daniel Vighi? Cînd m-am decis să citesc romanul *In pasaj*, de două lucruri eram (aproape) sigur: primul — că, în felul de transpunere a realității, autorul va miza, ca și în prima lui carte, pe reconstituirea nostalgică a unui trecut interbelic, precis conturat, autentificat de documente ce vor constitui punctul de plecare al fantazării epice; al doilea — că prozatorul va prefera să se mențină cu măsură într-un ton regionalist, atît prin titlul cărții, cît și prin evocarea lingvistică. Ambele lucruri sînt reușite foarte bine în prima lui carte și era previzibil că s-ar putea să mizeze încă o dată pe calitățile artistice care i-au asigurat reușita debutului. „Iubește-ți pe interbelici, îți ordon” — îl îndeamnă cineva pe unul dintre naratori, în romanul recent apărut. Autorul însuși îi jubeste pe interbelici cu evlavie și incintăre, în mod constant. Din acest punct

Viorel Marincea. *In pasaj*, roman, Editura Militară, 1930.

de vedere, *In pasaj* nu mai este o surpriză, ci o carte care confirmă preocupările tematice și calitățile stilistice ale debutului. Tipul de procedură, modelul de lucru, specific prozatorului, s-au păstrat: investigația unei lumi trecute, acceptînd ca imaginația să fie provocată de un document. *Litera albă* refăcea biografia unui scriitor — țaran din Banat, Ioan Ciucurel, rescriind sau prelînd părți dintr-un roman al acestuia, tipărit în 1931.

În construcția cărților sale, după cum se vede din cele două apărute pînă acum, Viorel Marincea are neapărată nevoie de dialogul a două texte, materializate în două voci naratoriale distincte. Romanul *In pasaj* distribuie sarcinile în felul următor: în centrul său stă, ca primă voce, Iunian Hampu, născut în 1945, un tip inconformist, petrecăreț și iubăreț, preocupat de lumea fotbalului, dar nu lipsit de „pretenții de cărturar”, furat de trecutul unei echipe ce strălucise altădată; un alt narator, Romulus Lăpădat-Unip, prezent și în *Litera albă*, se interesează de un alt fel de trecut, al marilor istorii, reflectate în preocupările naționale ale lui Augustin Hampu, protagonistul unor întâmplări senzaționale în anii primului război. Romulus este intrigat că Iunian nu se lasă cucerit de „moștenirea spirituală lăsată de o personalitate ca Augustin Hampu”, luptător pentru Unirea de la 1918, o „personalitate tipică a constructivismului lent, metodic și pozitiv”. Iunian, un risipitor, „beneficiază de un înaintaș ilustru în curs de valorificare” și Romulus se străduiește să-l convingă de măreția și sublimul subiectului, dar nu reușește. Iunian nu este impresionat de fațetele predecesorului său, cu care de altfel nici nu se știe dacă avea sau nu o relație de rudenie. Riposta lui Iunian e semnificativă: „Romulus rîvnește să mă monteze, să mă convingă că merită să vibrez. De unde știe el ce mă interesează și ce nu, cît mă implic, cum mestec, cum prelucrez ceea ce se chinuie să-mi li-vreze?” Concurența dintre ei, fertilită pentru roman, rezultă din divergența a două mentalități, moduri diferite de înțelegere a istoriei: Romulus e fascinat de istoria mare, de sorgintea alacă, de scrierea solemnă, de existența „construită pe un principiu de tragedie”, cum afirmă el însuși; Iunian este preocupat de istoria mică, e flegar, „plin de țifne, de minia mărunți”, conform caracterizării pe care

i-o face adversarul său: „explorează zone de calambur, revelează nimicuri fățușe”. Cei doi au în mod vădit o percepție și o pricepere opuse asupra trecutului. Ce-i unește pe amîndoi e preocuparea pentru „oamenii vechi”. Din fișele de roman pe care autorul le-a publicat nu demult în *Orizont* (nr. 23 din 8 iunie 1990) rezultă un interes programatic și o clară conștiință a temelor favorite: „Predilecție pentru oamenii vechi — cărturari, politicieni, fotbaliști, păgubosi, săriți, pierde-vară — avînd aer interbelic și pîrînd a posedea un secret”. Încă o observație e de reținut: „Fluxul memoriei e imbecil de duh analitic”. Reîntoarcerile în trecut, realizate în peisaj de epocă, reconstituit cu minuțiozitate și profesionalism, sînt secundate de interludii analitice. Naratorii își dezvăluie procesele de conștiință dintr-un prezent fad ce pălește în fața unui trecut ce dobindește treptat corporalitate și vitalitate.

De ce fel de istorie este acaparat Iunian Hampu? Prezentul său de antrenor al unei echipe feminine de fotbal, îndrăgostit pasager de una dintre jucătoare, se estompează pe lingă trecutul strălucit al unei echipe masculine interbelice în perioada ei de glorie. E vorba de timișoreana *Ripensia*, transpusă în roman sub numele de *Ulpia*. Stimulatorul și ghidul investigației sale de a regăsi atmosfera și profilurile protagonistilor de altădată e îngrijitorul terenului și maseurul Sever Orșa, care îl îndeamnă imperativ: „grăbește-te, din unsprezecele de aur au rămas doar cinci, săptămîna trecută erau șase, acum o lună — opt. Grăbește-te, îți spun, și nu vei regreta, sunt esențe rare, greu de egalat. Poate e-o să-ți refaci viața urmîndu-le *Beispiel-ul*”. Iunian va descoperi treptat că „oamenii vechi ai fotbalului existau, mincați de artrite, de reumatisme, de cardiopatii”. Odată cu biografia lor, se reconstituie o lume interbelică din ce în ce mai fascinantă pentru narator, o lume cu oameni, întâmplări și locuri din Banat (familii, sate, coltoane timișorene, străzi, gazete, obiceiuri, idealuri). Explorarea lui relativ metodică, stăruitoare, plină de rîvnă documentară, dar o documentare pe viu, nu în arhive, aduce la lumina prezentului atmosfera lumii vechi, după dispoziția fluxului memoriei și al investigațiilor. Se îngrijește ca în economia povestirii să aducă ceva individualizator în cuprinsul fiecărei fișe personale a jucătorilor.

CA ȘI ÎN Litera albă, romanul *In pasaj* relevă la fel de pregnant „combinația de repertoar și savoare dialectică, de fișier și personaje pline de pitoresc și de sentiment”. Viorel Marincea își numește personajele cu o voluptate onomastică rar întîlnită, conform părerii că numele trebuie să aibă rezonanță, pînă la a produce uimire și stupefacție la pronunțarea lui. Iată cîteva din echipa *Ulpiei*: Kiraly Arpi, Pepa Giungiu, Laza Uliță, Adam Rotweiss, Costa Risti, Teofil Penda II, Pîlu Granovsky etc. Prozatorul a deprins strategia epică specifică lui Mircea Horia Simionescu, care declanșează întreaga fabulație în momentul decisiv al pronunțării numelui. Naratorul lui Viorel Marincea are în minte proiecte de povestire cînd numele inscrie lapidar într-un cîmîtir, unde caută mormîntul unui din fotbaliștii vedetă altădată, suscită reverii; sint nume pe care, reflectează Iunian, „cabotinismul (său) le culge cu satisfacție”, pentru alt fel de dicționar onomastic. Naratiunii i-ar rămîne sarcina cea mai dificilă după ce a găsit numele protagonistului: să-i confecționeze destinul. Romanul *In pasaj* aduce de cîteva ori vorba de relațiile sociale și de împrejurările istorice considerate ca veritabile „ateliere de destin”. Sintagma este foarte potrivită pentru atmosfera de lucru care domnește în fiecare capitol din romanele lui Viorel Marincea, o atmosferă constructivă, emulativă, în care este căutată starea de destin a personajelor. Laboratorul de creație narativă își lasă la vedere unele din uneltele cu care scriitorul își compune personajele și își construește romanul. Este, de altfel, un fenomen specific post-modernismului. Conflictul dintre cei doi naratori din romanul *In pasaj* nu se soldează cu victoria nici unui asupra celuilalt: istoriile lor paralele sînt la fel de legitime, la fel de verosimile, indiferent că e vorba de istoria „mare” a Unirii sau de istoria „mică” a fotbalului. În cadrul generației '30 de prozatori, Viorel Marincea își caută un mod de singularizare: stilul retro și atmosfera regionalistă pot fi în același timp și în egală măsură o sansă și o capcană. Din primele sale două romane vedem șansa, în al treilea construit pe aceleași reflexe artistice s-ar putea să vedem capcana.

Ion Simuț

SEMNAL

● Ion Vinea — **VENIN DE MAL**. Roman. (Editura Serisul Românesc, 621 p, 67 lei).

● Amelia Pavel — **TRAIECTORII ALE PRIVIRII**. Eseuri dedicate creației plastice din sec. XIX și XX. (Editura Meridiane, 236 p, 14 lei).

● Stelian Tănase — **CORPURI DE LUMINAT**. Roman. (Editura Cartea Românească, 382 p, 45 lei).

● Ion Budescu — **CUTITELE, TORTELE, MĂȘTILE**. Versuri. (Editura Eminescu, 72 p, 10,50 lei).

● Ion Popescu — **CULEGĂTOR ÎN EUTOPIA**. Cartea întâi. Poeme. (Colecția „Eliete de papagal”, Tîrgu Jiu, 61 p, 15 lei).

● Anatolie Panis — **DOMNIȘOARA**. Roman. (Editura Eminescu, 200 p, 23 lei).

● Dan Mihăilescu — **DIMENSIUNI ALE CREAȚIEI**. Eseuri. (Editura Științifică și Enciclopedică, 182 p., 7,75 lei).

● Viorel Munteanu — **RECU**. Versuri. (Editura Litera, 56 p, 21 lei).

● Valentin Borda — **CEL MAI ALBASTRU CER**. Proză scurtă. (Editura Eminescu, 212 p, 23 lei).

● Nicolae Ionel — **SCARA DE RAZE**. Versuri. (Editura Junimea, 56 p, 15 lei).

● David Portase-Frut — **INTRARE VOIEVODALA**. Versuri. (Editura Porto-Franco, Galați, 70 p, 15 lei).

● Shaul Carmel — **POEZII DE NEROSTIE**. Versuri. (Editura Izvoare, Tel Aviv, 148 p).

LECTOR

● Pentru o și mai promptă reflectare în cadrul acestei rubrici a ultimelor apariții, rugăm autorii și editurile să ne trimită exemplare de semnal.

Tinerețe fără bătrînețe

DACĂ scotem din discuție ciclul consacrat „Vladiei”, în care putem, cu ușurință, descifra un sistem coerent de motive și teme, în celelalte cărți ale lui Eugen Uricaru, „tematizarea” e dificilă, dacă nu imposibilă. Prozatorul e un profesionist al romanului, nu doar prin ritmul aparițiilor, impresionant, ci și prin ușurința registrelor, știința compoziției, distanța — esențială — de amănuntul biografic. Deși se înscrie în cadrele largi ale realismului psihologic și parabolic, Eugen Uricaru se instalează în ficțiune cu autoritatea prozatorului deniur, fără complexul modernității, în concurență directă cu starea civilă. Epica lui, referențială la modul istoric, secționează planul temporal pe verticală, indiferent de dezvoltarea naratiunii în frescă. Realul se citește în straturi, ca și sedimentele de rocă într-un fragment de piatră vulcanică.

Romanul *La anii treizeci* a apărut la finele anului 1989 și ține de ciclul esopac al literaturii deceniului nouă. În picătura unui destin se va citi o imagine colectivă, iar în structura birocratică a unei simple centrale — piramidă puterii, pe stări sociale și „cinici”. Pretextul îl oferă o poveste de dragoste. Alexandru Martin, inginer într-o fabrică de la capătul țării, o cunoaște, într-una din delegațiile în Capitală, pe Tania, fiica lui Petruche Mironof, șef al Centralei. Povestirea este săracă în întâmplări biografice: la intervenția Taniei, Alexandru Martin este adus în Centrală. Prin aceleași favoruri, este trimis în străinătate (în Suedia) să perfecteze niște contracte. Martin ajunge un întîm al casei Mironof și, deși provincial prin toată structura, câștigă simpatia temutului director de Centrală. La insistențele Taniei, divorțează, făcîndu-se jucăria capriciilor acestuia. O dezamăgește, în cele din urmă, cu complexele lui „provinciale” și o pierde definitiv cînd îi propune căsătoria. Își dă, precipitat, demisia, și se întoarce, după doi ani de absență, la Comana, unde nu mai recunoaște nici locurile, nici oamenii. Voi reveni asupra acestui final.

Prima parte a povestii de dragoste, narată din perspectiva bărbatului în întreaga ei desfășurare, mi-a amintit, dintr-un punct de vedere, de romanul lui Ernesto Sábato, *Despre eroi și morți*. Și acolo femeia are mereu inițiativa. Ea

nu iubește, ci construiește un personaj din partenerul aventurilor ei. Este demonică și enigmatică atît cît să provoace și feminină cît să nu alunge bărbatul. Tania are ceva din femeia literaturii ruse — o abisitate tulburătoare, nelămurită pînă la capăt — dar și un vampirism care ne duce cu gîndul la Ibsen și Strindberg. Aventura se consumă în clipe dilatate: femeia își educă partenerul printr-o subtilă erotizare a tuturor simțurilor, cu știință rafinată și cu cinism. Paginile cele mai frumoase ale cărții și cele mai originale dezvoltă această temă a inițierii, în care personajul feminin apare în chip de guru. Tania are, în toată splendoarea frivolității, un cod al voluptății. Misterul ei pare însuși misterul feminității. „Vilitatea” posesiunii și a demurării (ea vrea să facă din Alexandru o „operă”, precum Pygmalion din Galatea) o transformă într-o ființă androgină, un demon cu față de inger.

Imaginația finală a personajului feminin, construit, pînă la un punct, mitologic, e degradată. Misterul devine capriciu. Insistînd asupra parabolice politice, Eugen Uricaru face dintr-un personaj enigmatic un personaj realist. Tania nu mai intrupează una din condițiile femininității: este doar fiica unui potentat, posesivă și capricioasă. „Mitologizarea” lui Mironof este scrisă în stilul „apologiei ironice”. Zeificarea lui are model faraonic. El nu este doar șeful unei Centrale: este puterea însăși, enigmatică, implacabilă, tăcută ca sfinxul. Mironof este, cumva, o parodie a eroului comunist, văzut în halat și papuci, temut nu doar prin funcție, ci prin statura mitologică, așa cum a produs-o activiștilor imagina generică din literatura proletcultistă. Neînduplecarea, pe care numai zeii o au, este atribuită noii puteri. Puterea este noua divinitate. În punctul acesta, romanul lui Eugen Uricaru devine parabolic. Dragostea, ultimul domeniu al libertății individului, e controlată, e dirijată, este supusă unui regim de „educație”.

Romanescul povestii de dragoste are, pînă la un punct, un bun contrapunct în realismul crud al despărțirii. Tania și Alexandru se întînesc în garsoniera primei lor zile de dragoste. Socna e de realism crud, dar personajul feminin pierde nu numai misterul, ci și adîncimea presupusă pînă atunci. Nu se strică doar o poveste de dragoste: se degradează o mitologie. Nu mă refer la caracterul „deceptiv” al acestui final, previzibil, cît la intervenția „ideologică” a

autorului, care-și destramă textul ficțional, în Tania nu mai vorbește „femininitatea”, ci „politica”.

FINALUL se inspiră din basmul *Tinerețe fără bătrînețe*. Alexandru Martin se întoarce la Comana, dar, la fel ca personajul din basm, nu mai cunoaște locurile, nu mai cunoaște oamenii. Fragmentul este aproape straniu: ca-n Eliade, eroul intră într-o altă realitate. Caută casa în care se afla laboratorul unde lucra soția lui. Deși revenit după doi ani, topografia localității este schimbată. Locuitorii țînguși nu mai cunosc numele străzilor. Eroul pare întors după „un veac de singurătate”. Într-un tîrziu, descoperă laboratorul, dar în locul lui se află o galerie de artă. Supraveghetarea pretinde că în local n-a funcționat niciodată un atelier de restaurare de tablouri. Părul ei miroase a frunze de nuc, ca și părul soției lui Martin. Totul pare să fie ca înainte, dar nu mai este ca înainte. Martin recunoaște, în expoziție, și unul din tablourile pe care îl restaurase soția lui. Încăperea sînt aceleași, zidurile sînt aceleași. Și totuși nimeni nu mai are știre de ce se întîmplase cu numai doi ani în urmă. Eroul părăsește galeriile, rătăcește pe străzi, nu întîlnește pe nimeni cunoscut. Adoarme pe un trotuar, a doua zi dimineața, pe locul unde a dormit, este descoperită îmbrăcămîntea lui, încălțările sînt la locul lor. Întîlnitul vecinilor este numai țîrnă. Finalul e din basm: la întoarcerea din drumul călătoriei fără bătrînețe și viața fără de moarte, eroul se întîlnește cu moartea. Moartea îl dă o palmă și îl transformă-n țîrnă. Timpurile se încalecă. De vreme ce toate sînt schimbate, ca în basm, nu au trecut numai doi ani de la plecarea lui Alexandru Martin din Comana. Cicluri de civilizație se scurg pe lingă o umanitate care-și caută identitatea.

Romanul lui *La anii treizeci* îi lipsește ceva. Întoarcerea lui Martin mi se pare abruptă. Pe de altă parte, demitizarea povestii de dragoste se putea face fără sacrificiul adîncimii. Dincolo de condiția socială, socializată în planul parabolic, Tania ar fi putut să rămînă, ca și Otilia lui G. Călinescu, un personaj feminin emblematic. Dincolo de aceste observații, romanul lui Eugen Uricaru impune prin forța analizei psihologice. Construcția e clară, în abisitate ca și în parabolă.

Val Condurache

Istoria unei sinucideri

ÎN TIMPUL dictaturii, Stelian Tănase era un personaj indezirabil pentru autorități. Dacă venea pe la Casa Științei și trecea prin diferite redacții, exact acele redacții erau vizitate ulterior de un civil care voia să știe dacă tânărul scriitor n-a tulburat în vreun fel anele. Imi aduc aminte cum mi s-au cerut în repetate rânduri explicații pentru faptul că făcusem aprecieri elogioase în legătură cu manuscrisul primului său roman (*Luxul melancoliei*, scris în perioada 1975-1977 și publicat abia în 1982). Parcă aș fi oferit sriin unui răufăcător... Stelian Tănase ducea după sine fără teamă, chiar cu un fel de bravadă, această trenă de ostilități. Răbhos și agitat, cu un temperament de revoluționar sud-american, el dovedea în discutii — în mod surprinzător — capacitatea de a vorbi rațional și argumentat, în tradiția parlamentarismului european. La fel de socant era și contrastul dintre stilul de viață boem pe care îl ațina și cunoștințele sale vaste de sociologie, politologie, filosofie și istorie. Într-un curriculum vitae (din SLAST, 31 ianuarie 1982) există o listă semnificativă a ocupațiilor pe care le avusese până la acea dată: funcționar de bancă, instrumentist în diferite grupuri de jazz și rock, încercător într-un depozit de materiale sportive, profesor de științe sociale.

Astăzi Stelian Tănase are trezeci și opt de ani, este redactor-șef al unei publicații de înaltă tinută, revista 22, aflată în opoziție (se putea altfel?) și ne propune un nou roman, *Corpuri de iluminat*. La fel de bine gândită și densă ca *Luxul melancoliei*, această ultimă carte a sa se remarcă imediat în actualul peisaj editorial, atât de arid. Trebuie menționat însă că romanul, deși a avut „bunul de tină” la 5 iulie 1990, nu înregistrează nimic din atmosfera socială de la noi din perioada de după 22 Decembrie 1989. Este evident că autorul l-a scris înainte și putem să presupunem, judecând prin analogie, că a lucrat la el doi-trei ani, iar apoi a avut probleme cu publicarea.

Corpuri de iluminat are, ca „subiect”, o poveste de dragoste trăită în condițiile de teroare și kitsch asigurate populației de regimul comunist. Romanul ar fi putut să poarte și titlul „Dragostea în vreme de ciură”. Sau „Experiment cu doi îndrăgostiți”. În acest din urmă caz, ciurătorul ar fi trebuit să-și amintească de modul cum sint redactate, în manualele de fizică, instrucțiunile pentru orele de laborator și să-și imagineze o rețetă de genul: „Se iau doi îndrăgostiți foarte ti-

neri, se instalează într-un sistem totalitar și se urmăresc reacțiile lor”. Rezultatul experimentului este previzibil. El este consemnat, de altfel — tot într-un stil științific — chiar în curcinsul romanului: „16 iulie, orele 8.30, este adusă la secția terapie intensivă pacienta în stare de comă gradul II. Starea comatoasă se datorește intoxicației voluntare cu 30-40 tablete luminal combinate cu alcool în scop suicidar”.

Am pus cuvântul „subiect” între ghilimele deoarece Stelian Tănase nu povestește pur și simplu o întâmplare, ci descrie, cu o insistență obsesivă și cu o diversitate de mijloace literare care îl copleșește în cele din urmă ne ciltlor, o atmosferă. Personajele sale, Sandu și Pia, nu sînt persecutate de regim în sensul pe care romanele „obsedațiului deceniu” l-au conferit persecuției, nu sînt trimise în închisoare sau excluse din U.T.C., nu au toate ușile închise în față din cauza vreunei rude plecate în străinătate etc. Ele nu sînt victimele unui accident biografic, ci victimele procesului general de dezumanizare pe care îl întretine comunismul. Sandu și Pia sînt două vietăți grațioase și agile care au nimerit pe neașteptate, printr-o naștere nenorocoasă, într-un mediu otrăvit; la început, surplusul de vitalitate le face să-și năstreze violența, dar treptat mișcările lor devin tot mai greoaie și în cele din urmă, una dintre ființe, după ce mai este cuprinsă de câteva șoaame care dau o sugestie de renaștere grotescă, moare. După agonie și moartea Piei, Sandu rămîne într-un fel de hibernare — formă cumplită de adaptare la un mediu toxic.

Imposionant — și admirabil din punct de vedere literar — este faptul că îndrăgostiții se consideră vinovați fiecare în parte sau se învinovătesc reciproc, pentru deșănțarea dragostei lor, cu o naivitate specifică intelectualilor. El nu acuză lumea din jur, așa cum face orice om energic și grosolan, dotat pentru supra-viețuire. În cursul unor lungi și complicate introspecții, Sandu încearcă să înțeleagă ce anume din el însuși este responsabil de acest esec. În rîndul ei, Pia, după cum reiese din confesiunile pe care le face unei prietene, Neli, încearcă ne altă cale să-și asume dezastrul, și anume punînd totul pe seama unei fatalități. Ana Blandiana mărturisea într-o tabletă că are tendința curioasă de a găsi întotdeauna justificări pentru semeni, chiar și pentru onerosorii ei, și că de fiecare dată sfîrșeste prin a se găsi vinovată pentru toate agresiunile pe care le suferă. Această vulnerabilitate — de o mare nobilitate — a intelectualului este reprezentată cu înțelegere și forță epică de Stelian Tănase.

Mediul în care rătăcesc Sandu și Pia este al unui întuneric difuz și al unei ploii interminabile. Trupurile îndrăgostiți-

lor sînt parcă luminescente (corpuri de iluminat...), dar vastitatea înspăimîntătoare a obscurității în care se află îi cuprinde în cele din urmă. Demn de semnalat este faptul că prozatorul nu are nevoie să recurgă la fraze grandioase pentru a ne convinge că viața a fost înfostată nică în cele mai întinse articulații. El folosește exclusiv un limbaj optic. Lipsa de orizont este sugerată prin imposibilitatea personajelor de a-și pronunța fie și vîntul de a doua zi. Ele trăiesc sub semnul imprevizibilității. Și nu este un imprevizibil de anvergură — atunci s-ar transforma în aventură și ar deveni pasionant —, ci unul meschin, legat de încurcătura a două sute de lei, de fumarea unui chibor de Kent sau de apariția în cadrul usii a unui administrator de bloc, agresiv și insinuant, dorind să știe ce se petrece în apartamentele vecinilor ca să aibă ce raporta securității. Sandu, chitarist într-o formație de muzică ușoară, trăiește din expediente, în contracte întinmate și de multe ori zădărnice din cauza unor vicii de organizare a spectacolelor. Pia, la fel, dacă nleacă să cumpere un iaurt nu știe cînd se va întoarce, pentru că achiziționarea borcanului respectiv poate să dureze un sfert de oră sau o zi. Este o lume în care se poate întimpla orice, în afară de ceva frumos.

ASA SE EXPLICĂ de ce, în momentul în care tinăra femeie rămîne gravidă, cuvîntul de îndrăgostiți are o reacție jalnică, o oscilație chinătoare între bucurie și disperare, între hotărîrea de a naște copilul și aceea de a se doborîva de el. În cele din urmă, îndrăgostiții devin părinți, dar și dragostea pentru copil se desființează, parțial, în condițiile imprevizibile în care este trăită. Mediul, devenind obiect de adorație, dar și un deosebit amplificator al dificultăților existențiale.

În loc să prezinte prim-secretarii de județ abuzivi — soluție literară convențională și comodă, deci soluție neliterară —, Stelian Tănase ne înfățișează drept cauză a răului însuși modul de viață din comunism. Întreprinzătorul și grobianul „tov Teșu”, organizatorul de spectacole sau iremediabil prozaicul Mitos, care se invită singur, cu o droaie de prieteni, acasă la Sandu și Pia cu prilejul revelațiunii, sînt și ei autori, ci creații ale sistemului totalitar, „oameni noi”, vino-vaiți doar de faptul că nu suferă, că s-au adaptat la situație cu nerușinarea biologică cu care anumite bacterii reușesc să își găsească hrană oină și în deseurile radioactive din fundul oceanului. Din punct de vedere moral, această calitate prețioasă a ființelor vii, adaptabilitatea, poate fi considerată în mare măsură abjectă.

Personajele lui Stelian Tănase se sufo-

că nu atît din cauză că se trăiește greu, cît din cauză că se trăiește urît. Pînă și limbajul lor și al celor din jur este năclăit de prost-gust, de o falsă vivacitate obținută printr-un amestec de reziduuri de intelectualism și argou de cea mai joasă extracție: „mă benoclez în viitor”, „oa e o hăioasă”, „are o mamă dactylo”, „un drog barosan”, „se întimplă ceva nasol”, „o mufă suțită”, „are poftă de o pipiță”, „mortăcioșule!”, „jos textila!”, „o grămadă de tipă se ambalaseră”, „era plin de lovele”, „mcreu ai fost un băiat valabil, pe bune”, „nu fi gilmă” etc.

Jocul preferat al lui Sandu și al Piei este să se plimbe pe străzi cu case vechi, cu o arhitectură individualizată, și să-și inchipuie cum trăiesc cei din interiorul lor. Indrăgostiții își imaginează drame teribile sau existențe somnolente, după dispoziția sufletească în care se află. La un moment dat, prozatorul însuși procedează astfel, ieșind din umbră și explicîndu-ne că ar putea să dezvoltă și în alte direcții povestea de dragoste a personajelor sale. Pe parcurs constatăm însă că inventivitatea sa se lovește ca de un zid de singura variantă verosimilă aceea a cșecului iubirii. Așa cum Sandu și Pia, cu tot concursul lor de ficțiuni improvizate, nu reușesc să evadeze dintr-o realitate grea ca de plumb, nici scriitorul nu poate să ne povestească altceva decît ceea ce în mod necesar se întimplă. Prezența variantelor posibile și întoarcerea resemnată la varianta de bază constituie un truc literar de efect, care accentuează impresia de realitate.

Această impresie se datorcă și faptului că personajele nu sînt idealizate nici atunci cînd ne sînt prezentate trăindu-și începutul dragostei, cu o candoare și o pasiune de Romeo și Julieta. Iar ulterior privirea prozatorului devine și mai demistificatoare, făcîndu-ne și pe noi să vedem un bărbat imatur, ezitant, dominat de complexe și o femeie bovarică — dovadă ardoarea cu care se dăruiește unui bărbat mai în vîrstă, cu veleități de om de cultură, profesorul Dionisie. Sandu și Pia sînt de fapt oameni obișnuiți, oameni dintre aceia pe care comunismul îi detestă și încearcă să îi transforme după chipul și asemănarea sa, iar dacă nu reușește îi extermină. Romanul lui Stelian Tănase, apariție remarcabilă în contextul vieții literare de la noi, poate fi considerat o elegie pentru normalitatea care a fost ucisă în timpul dictaturii.

Alex. Ștefănescu

CALENDAR

- 1 NOIEMBRIE. S-au născut: N. Davidescu (1887), Constantin Chioralia (1902), D. Almas (1908), Ion Ruse (1926), Vasile Nicolescu (1929), George Boitor (1934), Victor Marin Basarab (1940), Gabriel Iuga (1942), Ioan Lazăr (1942), Mircea Mihu (1944), Eugen Uricaru (1946).
- 2 NOIEMBRIE. S-au născut: Cincinat Pavelescu (1872), Ștefan Bos-sun (1907), Dorian Grozdan (1912), Laurențiu Fulga (1916), Virgil Vasilescu (1921), Rodica Toth (1927), Pallo-csay Zsigmond (1935). A murit Gheorghe Șincal (1816).
- 3 NOIEMBRIE. S-au născut: Traian Demetrescu (1866), Tatiana Ber-ndel (1908), Grigore Beuran (1924), Paul Cornea (1924), Nicolae Dragoș (1938), Mihai Minculescu (1949). A murit Melania Livadă (1888).
- 4 NOIEMBRIE. S-au născut: Hor-văth Imre (1906), George Ciudan (1921), Nicolae Teică (1925), Horia Aramă (1930). A murit Tudor Mușatescu (1970).
- 5 NOIEMBRIE. S-au născut: Mi-hail Sadoveanu (1880), Alexandru Si-perco (1920), Elena Zarescu (1933), Radu Selejan (1935), Mihail Sin (1942). Au murit: I. C. Vissarion (1951), Ma-tel Alexandrescu (1979).
- 6 NOIEMBRIE. S-au născut: Si-mon Stolnicu (1905), Alexandru Mîtru (1914), Varró Ilona (1933), Ilie Purcaru (1933), Mihail Zamfir (1940), Alex. Ște-fănescu (1947).
- 7 NOIEMBRIE. S-au născut: Ion Aurel Candrea (1872), Peter Neagoe (1881), Ion Bănuță (1914), Paul Geor-gescu (1923). Au murit: Al. Dimitriu-Păușeș (1977), Ștefan D. Crudu (1984).
- 8 NOIEMBRIE. S-au născut: Olga Zaïcik (1921), Mihail Gavril (1922), Despina-Mihaela Bogza (1924), Dumitru Mîcu (1928), Ion Brad (1929), Tamas Maria (1930), Dumitru Bălăeș (1935), Ion Itu (1935), Mihail Diaconescu (1937). A murit Athanase Joja (1972).
- 9 NOIEMBRIE. S-au născut: Ion Codru Drăgușanu (1918), Liviu Rusu (1901), Teohar Mîhadăș (1918), Aurel Bănu (1930).

- 10 NOIEMBRIE. S-au născut: Ion Clopoșel (1892), Constantin Goran (1902), Katona Szabo István (1922), Ștefan Cazimir (1932), Ovidiu Genaru (1934), Ioana Bantas (1937), Dan Cris-tea (1942), George Târnea (1945), Wer-ner Söllner (1951). Au murit: Alex-andra Odobescu (1895), Constantin Streia (1977), Alexandru Jar (1988).
- 11 NOIEMBRIE. S-au născut: Mi-hail Davidoglu (1910), Cornelia Ștefă-nescu (1926), Mircea Dinescu (1950). Au murit: Ion Trivale (1916), Nicolae Mîhăescu-Nigrim (1951), Pavel Aioanei (1987).
- 12 NOIEMBRIE. S-au născut: Artur Stavri (1968), Vania Gherghi-nescu (1900), Emil Botta (1912), Nadia Lovinescu (1914), Nicolae Jianu (1916), Janesik Pal (1936). Au murit: Sergiu Al. George (1981), Petru Ștefa (1987).
- 13 NOIEMBRIE. S-au născut: Du-mitru Stăniloale (1903), Valentin Stavra (1907), Ioan Comșa (1912), Lidia Igiro-șianu (1916), Georgeta Horodincă (1930), George Chirilă (1941), Ioana Crăciunescu (1950). Au murit: Zilort Românu (1853), Nerva Hodoș (1913), Eta Boeriu (1984).
- 14 NOIEMBRIE. S-au născut: B. Fundoianu (1898), Viorica Dinescu (1926), Simion Dima (1930), Andrei Brezianu (1934), Ion Cocora (1939).
- 15 NOIEMBRIE. S-au născut: Va-sile Conta (1845), Alexandru Ciurea (1876), Anna de Noailles (1876), Eugenia Farca (1912), Ion Văduva-Poenaru (1934).
- 16 NOIEMBRIE. S-au născut: Andrei Mureșanu (1816), Bernard Cap-pessius (1889), Alexandru Tănase (1923), Ion Marin Almăjan (1940), Mariana Bulaș (1942). Au murit: Eugen Sece-leanu (1979), Laurențiu Fulga (1984).
- 17 NOIEMBRIE. S-au născut: Bányaï László (1907), Antonie Plămă-deală (1926), George Muntean (1932). Au murit: Magda Isanos (1944), Geor-ge Murnu (1957).
- 18 NOIEMBRIE. S-au născut: Corneliu Baba (1906), Ion Larian Pos-tolache (1916), Georgeta Pădurețanu

- (1919), Iordan Chimet (1921), Alexandra Tărziu (1937).
- 19 NOIEMBRIE. S-au născut: Marcel Bresslau (1903), Dinu Pillat (1921), Emil Poenaru (1932), Sorin Măr-culescu (1936), Kiraly Laszlo (1936). A murit Alexandru Vlahuță (1919).
- 20 NOIEMBRIE. S-au născut: Alex. Sahighian (1901), Mihai Beniuc (1907), Alexandru Jar (1911), Lelitia Papu (1912), Dumitru Mircea (1924), Grigore Hîșel (1943).
- 21 NOIEMBRIE. S-au născut:

Copertă de ALBERT KLINGER (1900)

- Eugen Todoran (1918), Anghel Dum-brăveanu (1933), Constantin Crișan (1939), Aurel Dumitrescu (1955). A murit I. Valerian (1980).
- 22 NOIEMBRIE. S-au născut: Iulian Vesper (1908), Leon Sărățeanu (1919), Petru Ștefa (1919), Adrian Cernescu (1922), Lucian Bureriu (1942). A murit V. A. Urechia (1901).
- 23 NOIEMBRIE. S-au născut: Petru Comarnescu (1905), Ștefan Dima (1906), Zaharia Sângeorzan (1939), Grete Tartler (1948), Dan Mucenic (1951). A murit Ury Benador (1971).
- 24 NOIEMBRIE. S-au născut: Ionel Pop (1889), Nicolae Crevedia (1902), Alfred Kittner (1906), Ion Sofia Manolescu (1909), Nicolae Tăutu (1919), Dumitru Costea (1919), Dumitru Stancu (1946). Au murit: Alexandru Macedonski (1920), I. E. Toroușiu (1953), G. C. Nicolaescu (1967).
- 25 NOIEMBRIE. S-au născut: I. St. Bogza (1905), Nicolae Turtureanu (1911), Dolina Cetea (1942). A murit Grigore Alexandrescu (1885).
- 26 NOIEMBRIE. S-au născut: D. Murărașu (1896), Ion Vlad (1929), Valentin F. Mîhăescu (1947). A murit Vladimir Sirelnu (1970).
- 27 NOIEMBRIE. S-au născut: Liviu Rebreanu (1885), Mircea Gri-gorescu (1908), Nina Cassian (1924), Nicolae Manolescu (1939). Au murit: Nicolae Iorga (1940), Victor Eitimi (1972).
- 28 NOIEMBRIE. S-au născut: Cornel Regman (1919), Dan Tărchilă (1923), Eugen Negrici (1941), Traian T. Coșovei (1954). A murit Dimitrie Stelaru (1971).
- 29 NOIEMBRIE. S-au născut: N. D. Cocea (1880), Ștefan Crudu (1914). Au murit: Nicolae Bălcescu (1852), Horia Robeanu (1985).
- 30 NOIEMBRIE. S-au născut: Paul Zarifopol (1874), Jeanne Hélène Străit (1903), Gálfalvi Zolt (1932). Au murit: Ion Missir (1945), Lia Dracopol-Fudulu (1985).

ÎNCHISORILE LUI S

PRINCIPALELE texte memorialistice ale lui Ioan Slavici — **Inchisorile mele** (1921), **Amintiri** (1924) și **Lumea prin care am trecut** (1930) — își află premisele într-un „eticism” specific pentru scriitorii ardeleni din toate timpurile; Confucius este mentorul declarat („confucionismul” înseamnă, pentru Slavici, „înțelegerea deschisă”), iar dreptul, morală și „învățătura creștinească” sunt sursele principiilor etice mereu invocate de prozator: „rostul moral” este căutat atât în faptele existentei, cât și în concepțiile filosofice din Kant și Schopenhauer (filosofii generației sale), care conferă adâncime demersului memorialistic prin redefinirea stării emoționale a naratorului în orizontul unor sisteme de percepere a lumii și a raporturilor ființei cu aceasta. În plan literar, modelul pare a fi Rousseau, „cel mai ademenitor dintre toți francezii”, de care îl apropie modul exprimării complexului afectiv specific autorului de confesiuni și memorii: „Dar când mă duceam eu pe acasă și cutreeram toate ulițele și urcam dealurile și mă plimbam pe cimp ca să mai văd o dată locuri pentru toată viața nouitate, pe unde strengărisem atita timp?! Pretutindenea mă vedeam pe mine însumi într-un timp de neasemănată fericire și pretutindenea îmi ieșeau în cale oameni care de departe își arătau bucuria că mă văd și șore care eu mergeam cu pas mai grăbit”: imperfectul este și în cazul naratiunii lui Slavici timpul evocării vârstei de aur, marca intensității trăirii în *illo tempore*.

Dincolo însă de aceste „surse” și „modele”, mărturisite ori numai sugerate, cărțile de memorialistică ale lui Slavici sunt rodul vocației sale de dascăl: „Eu m-am simțit viața mea întreagă mai presus de toate dascăl. A le da altora învățături a fost pentru mine totdeauna o mulțumire, și cele mai vii mulțumiri le-am avut stînd de vorbă cu oamenii prin care mă puteam dumiri ori plimbîndu-mă cu elevii mei”. Foarte importantă sub aspectul definirii specificului memorii lui Slavici este prefața la cartea apărută postum, **Lumea prin care am trecut**; memorialistul își numește propriul text „impresii de călătorie” (călătoria este existența însăși, spațiul unde se desfășoară aceasta fiind — cum s-a văzut — „pădurea”, societatea adică), iar textul autobiografic cuprinde „clauzele” obișnuite (sinceritatea și reconstituirea adevărului), dar și o alta care „denunță” convenția narativă, natura „speculară” a relației naratorului cu trecutul și a raporturilor cititorului cu textul memorialistic: „Cei ce-mi vor fi citind scrisa au să fie deci deopotrivă cu omul care trece pe lângă un lac cu apă limpede și vede cele de dimpregiu ogîndite în fața lui, **deci nu cum în aievea sunt, ci cum par în ogînda nestatornică** (s.n.). Oamenii despre care am să le vorbesc sunt trecuți aproape toți din lumea aceasta, tocmai de aceea însă țin să spun despre dînșii numai ceea ce după cea mai bună a mea știință e adevărat, căci azi-mine am să trec și eu și nu pot să depărtez de la mine gîndul că am să stau față-n față cu dînșii și să dau socotală despre spusele mele. Pentru ca înțelesul adevărat al acestora să iasă lămurit la iveală, cititorii au să fie dumiriți și asupra drumului în care am umblat, precum și asupra felului meu de a simți și de a vedea cele ce se petrec în lumea aceasta. Sunt cuprins de simțămîntul că stau răzleț, rămășiță a unei lumi care-ncetul cu încetul se stinge. E destul să fiu cu inima deschisă pentru ca să fie adevărat și ceea ce spun despre lumea aceea”. Complicatul raport al duratelor temporale ce se jalonează între eveniment și momentul reconstituirii lui este dublat de un altul, nu mai puțin complex, între autor și cititor: dascălul Slavici încearcă să-și dumirească interlocutorul asupra unor „stări de lucruri” despre care acesta din urmă are o imagine deformată: scopul mereu declarat al „dumiririi”, al „luminării” cititorului dau memoriilor lui Slavici un marcat caracter orientat: tinărul anilor '20 ai acestui secol trebuie să înțeleagă sensul evoluției vieții politice „din timpul acela”, tonul evocării fiind al bătrînului trecut prin viață, care îl învață pe tinărul neștiutor (ori numai îndus în eroare de aparente) istoria și semnificațiile majore ale activității politice **dintr-o epocă revoluțată**: „mi s-au înțeles în timpul anului de practică — spune Slavici în introducerea de la capitolele al treilea al volumului amintit mai înainte — două lucruri pe care trebuie să le știi pentru ca să poți înțelege desfășurarea vieții politice în timpul acela”: tinărul „de azi” ascultă, fără a intra în dialog, pe tinărul „de atunci”: **instanțele** și, mai cu seamă, **distanțele** textului sînt cit se poate de precise, fără posibilitatea de a fi contestate. Faptele vieții particulare a autorului de memorii sînt selectate numai în măsura în care ele pot „dumiri” pe

cititor asupra evenimentelor din viața publică: principiul și scopul selecției sînt declarate nu o singură dată în secvențele de început ale „scrisorilor” din **Inchisorile mele** ori în evocările din **Lumea prin care am trecut**, constituind matricea narativă a acestor memorii. Segmentele introductive marchează, în majoritatea lor, ceea ce aș numi o **retorică a umilinței**, prin care naratorul încearcă să cîștige bunăvoința cititorului său: „Eu nu sînt om cu multă știință de carte și n-am învățat nici tipicul după care oamenii de știință sînt deprinși a-și desfășura înțelepciunea”: această retorică a umilinței trebuie pusă în legătură cu nevoia de a se ascunde, de a se retrage în spațiul securizant, unde „călătorul” prin „pădurea” plină de capcane a societății nu mai este silit să poarte „masca” socială, evitînd potențialii dușmani și pericolele care îl pîndesc de după vreo tufă. Reconstituirea trecutului, care pleacă și sfîrșește totdeauna în această matrice a textului și a ființei naratorului, dezvăluie o „pedagogie” a lecturii realului, menită să pună în valoare principiile și rostul moral al „faptelor omenestilor”. Slavici este un om al secolului trecut, în accepția pe care Ibrăileanu o dădea acestei sintagme, pentru care activitatea scriitorului și a politicianului se subsumează rațiunii de a fi a unui „Aufklärer”.

DACĂ EUL textului autobiografic se apropie, uneori pînă la identificare, de eul liric (în cazul lui Lucian Blaga ori Ion Creangă), „personajul” memoriilor este „omul prozaic”, supus tuturor determinărilor, textul său avînd de aceea amintitul caracter orientat: deosebirea pe care le observă Slavici în timpul „perioadei vieneză” între modul său de a fi și cel al lui Eminescu exprimă, într-o altă ordine, distanța dintre două tipuri de creator, ilustrînd, la un prim nivel, raporturile dintre liric și epic: „**Pentru el** (pentru Eminescu — n.n.) nu exista deosebirea pe care o facem noi ceilalți între ziua și noapte, ba una din slăbiciunile lui era să profite de liniștea nopților, și sunt foarte multe nopțile pe care, om altfel prozaic, le-am petrecut cu dînsul fie plimbîndu-ne pe străzile liniștite, fie stînd la „masa de brad” și luînd cite o sorbitură din cafeaua scursă de la mașina lui”: el (poetul) și noi ceilalți („oamenii prozaici”) sînt categoriile diferite pe care aproape fiecare „medalion” din **Amintiri** le relevă „tinărului interlocutor” al memorialistului. Pentru narator, sublinierea acestei distanțe are o anume funcționalitate în ordinea relației sale cu cititorul, motivînd șirul lung al **presunilor** de tot felul, la care este supus „omul prozaic”, autorul și naratorul textelor memorialistice: la cea dintîi „presune” a cotidianului și a modalității specifice de percepere a acestuia se adaugă **presunea politicului**, vizibilă în toată literatura lui Slavici, exprimată explicit sau implicit în matricea narativă a tuturor cărților. Astfel, în **Amintiri**, ca și în **Lumea prin care am trecut**, Slavici își explică poziția sa politică în privința monarhiei habsburgice: „Primul pahar l-am închinat eu pentru împăratul și pentru prosperitatea monarhiei. Nu are însă G. D. Teodorescu dreptate, cînd zice că-am făcut-o aceasta de nevoie, numai pentru că așa trebuia să fie. N-ăș fi fost alt de stăruitor dacă n-ăș fi fost pătruns de convingerea că pot românii să se bucure sub stăpînirea împăratului meu de toată libertatea dacă știu să-l ajute în silințele lui de a înăbuși pornirile celor ce vor să-l siluiască, iar acum, cînd îmi vedeam gîndul împlinit, îmi era plină și inima de o sinceră recunoștință”. Scopul declarat al acestor **Amintiri** publicate în 1924 era acela de a justifica activitatea politică a lui Slavici, a cărei caracteristică este ceea ce aș numi **pasivismul dinastic**; Slavici nu a luat efectiv parte la luptele politice ale vremii, pentru că structura sa era aceea a unui om prudent, temător, avînd oroare de acte violente, de radicalitate și insurgență, iar „ideea națională” și „naționalismul”, despre care vorbește memorialistul în **Amintiri**, constituiau un „ideal” (iar nu o „armă de luptă”) pentru care a fost, e drept, înțemțat în închisoarea de la Văcărești, condamnat fiind pentru „delict de agitație” într-un proces de presă desfășurat la Cluj, la 25 aprilie 1888: campania de presă (dusă în ziarul „Tribuna” din Sibiu), care a reprezentat principala acuzație ce i s-a adus în acel proces, urmarea să dezvăluie opinii publice încercările „răzvrătiților maghiari” de a dezbina monarhia și de a impune dualismul. Motivat în condițiile istorice date, idealul politic al lui Slavici („Idealul nostru era o monarhie habsburgică unitară, organizată ca confederațiune de popoare care rezolvă după principiile tratatului de Westfalia chestiunea pacinocel

vieții împreună a popoarelor desebite unele de altele în ceea ce privește limba, legea, obiceiurile și temperamentul”), a devenit anacronic după Unirea din 1918, contemporanii sancționîndu-l sever: resortul acestor **Amintiri**, scrise sub presiunea politicului și a opiniei publice, este motivarea activității lui Slavici din ultimele decenii ale secolului XIX. Celălalt text memorialistic, **Inchisorile mele**, este efectul aceleiași aspre determinări, Slavici încercînd să îndepărteze acuzația de colaboraționism cu ocupanții germani ai Capitalei din timpul primului război mondial; în Bucureștiul eliberat, Slavici este numit „trădător infam”, fiind implicat într-un proces care l-a purtat prin închisorile de atunci, inclusiv la Văcărești: idealul politic este condamnat de opinia publică a anilor '20, fiind pus în legătură cu atitudinea lui Slavici față de germanii care, conform mărturisirilor memorialistului, îl considerau, și el, un „prieten supărător”: **Amintiri, Lumea prin care am trecut și Inchisorile mele** sînt cărțile încercării prozatorului septuagenar de a răspunde presiunii opiniei publice prin motivațiile pe care le aduce presiunea politicului, în alte circumstanțe istorice decît cele contemporane acuzatorilor săi: cititorul acestor texte este, în viziunea autorului, o **instanță** care trebuie să judece „consecința” socială și umană a „faptelor omenestilor”.

Condiționată de seria „presunilor” amintite, selecția pe care o operează naratorul între faptele rememorate se raportează, deopotrivă, la intențiile declarate ale cărților de memorialistică, dar și la temperamentul autorului care se teme de tot ceea ce se abate de la norma socială și de la evoluția „firească” a structurilor politice; climatul de instabilitate socială, morală și politică este sursa spaimelor și permanentul obiectiv al „criticii” memorialistului: principiile sale sînt cit se poate de ferme în această privință: „Eu însă am ajuns la convingerea că nimeni călcînd vreo lege nu poate să-și facă patriei sale vreun bine, căci rostul statului e asigurarea legalității, deci cel mai covîrsitor interes al oricărui stat este ca legile lui să fie de către toți deopotrivă și-n toată împrejurările respectate”. În pofida aparențelor pe care o dau unele pasaje lăsînd să se înțeleagă că memorialistul este preocupat de a permite accesul cititorului în „plasma” lui sufletească, textele lui Slavici ilustrează ceea ce aș numi **înțelepciunea practică** a politicianului și scriitorului: mai mult decît alt, acest element, esențial pentru înțelegerea operei și activității prozatorului, constituie marca structurală de profunzime a textelor de memorialistică: înțelepciunea practică („precaută”, o mai numește memorialistul în cîteva rînduri) este semnul distinctiv pentru profilul interior al personajului, pe care îl conturează memoriile. Găsim sprijin în cărțile autorilor pe care îi invocă mereu drept „modele” de gîndire și comportament („Vorbind apoi undeva despre înțelepciunea practică, Schopenhauer zice că Confucius a fost cel mai cuminț dintre oamenii ce-au trăit pe fața pămîntului”), Slavici pune întreaga sa existență sub semnul acestui „tip” de înțelepciune, cu riscul asumat de a părea lipsit de opinie „tinărului interlocutor”: preocuparea majoră a memorialistului, orientarea pe care o dă evocărilor și „scrisorilor” din **Inchisorile mele, Amintiri și Lumea prin care am trecut** se circumscriu concepției majorității asupra unor fapte mai mult sau mai puțin importante: în fața „instanței” cititorului memoriilor, Slavici își condamnă sever „rătăcirile” ateiste, reformîndu-se „bunului-simț” și mentalității cunoscute a oamenilor: „Nu mi-e dat, am zis, să mă conving că Cristos e o-ntrupare a dumnezeului, dar tot atît de puțin îmi este dat să mă conving că el era om ca toți oamenii și numai ca om cuminț nu-mi rămîne deci decît să cred și eu ceea ce-n curgerea timpurilor milioane și iar milioane de oameni au crezut și milioane multe cred și astăzi”. Tot așa, articolele din „Tribuna” trebuiau ca nu cumva „să aibe efecte neintenționate de mine”, să nu-l supere pe prietenul Ioan Bechnitz, să nu „înăsorească” disonutele, să nu jignească pe sași și să fie „crutătoare față de poporul maghiar”: toate acestea — o spune Slavici însuși — se motivau prin intenția de a scîna „de sarcina revizuirii și de simțămîntul de răspundere”. Aceași înțelepciune precaută îl determină pe Slavici, în 1874, să nu ceară „împămintenirea” și să nu ia parte la „viața politică” din România: suspunerea în fața legilor și respectarea „dîmă-n cele mai mici amănunte a dispozițiilor luate de vremelnica stăpînire” fac din personajul acestor memorii un om „multumit”, avînd parte „de libertate mai multă decît mi s-ar fi cuvenit”.

INTELEPCIUNEA practică este paradigma ființei interioare a autorului; actul creator însuși supune necondiționat acțiunile determinări: „Nu mai țineam apă-mă de efectul produs de scrierile scriind, îmi dedeam toată silința a potrivește atît în plămînire, cît formă cu felul de a vedea și cu a celorla pe care îi aveam în v. Așa se adevărea în ceea ce mă purcă lucrarea literară se desfășura înriurirea publicului cititor”: pană care o resimte călătorul prin nericul pădurii, necesitatea aceluși securizant constituie — cum se vede fapte care privesc atît comportanțomului în societate, cît și dinamiaternă a creației: literatura lui este adecvare, pliere pe „orizontasteptare” al cititorilor. În vremeopera poetului este „dinamita”, acestuia, destructurarea a gustulucului, confruntare cu „tiparele” caracterizau receptarea literaturii în că: insurgența este a poetului, înțelepciunea practică — a „omului pr a celor care se numesc „noi” cel modul de a fi creează tipurile de c și relațiile specifice ale textului e torii săl. Frica de „masca” socială care Slavici însuși a purtat-o (că i-o cerea „strategia” înțelepciune practice), spaima din fața a tot este „ascuns” în comportamentul laltî îl fac să caute mereu singur izolarea, zona de siguranță: matorul nemulțumirilor din timpțenției de la Domnești și apoi de telul „Luvru” se află în momentul nu i se permite de către regulame altfel „bunului comandant” să fie gimnastica la care participau „to brăcați în cămașă, unii chiar go la briu”, apelurile repetate, distrhranci, toaleta în comun „în lav plimbările și, în fine, W.C.-ul pu dau fiori, constituînd „puținele nunte urite ale iocanței rămase fletul meu de pe urma zilelor pe te la Domnești”: groaza din faț văluirii omului în actele sale ce intime nu reprezintă atît un refziologic, cît aceeași frică de em la pericolele pe care le presupun perirea, lipsa „măștii” (sau a vețului), vecinătatea stingeritoare luialt”: fapt semnificativ, memorialist insistă în evocarea perioade tenției de la Domnești asupra un menea „amănunt” care i-a marchin definitiv memoria afectivă a singur lucru mă mai umplea de răciune. Îl știi care. Mă furisam e tă într-un colț mai adăpostit, u mă vedea nimeni, dar cînd era striga sentimente de sus: «Ce vrei acolo, domnule?! Se poate?!» (fi, poate, de părerea că n-ar tre mai stăruia asupra acestui amănunțin, din contră, să te-ncredințez ceasta e cea mai caracteristică notele societății alcătuite de m-au trimis la Domnești, o not de care n-ai putea să-ți faci o exactă despre viața lor suflete. Imposibilitatea de a fi singur, d retrage în spațiul securizant este principală și a nemulțumirilor din detenției la hotelul „Luvru”, unde tează, totuși, cu satisfacție — „so de cea mai scirboasă parte din puscărișului român”; complex văluit la Domnești, anulat în p „Luvru”, este înlocuit însă de în fața aristocraților și a oar bogăți, ale căror nume sînt înre aproape cu pietete de fiul me jococar din Siria (Hartel, dr. Reschowsky, Motoiu, von Engelb — sublinierea îi aparține lui Slav „Complexul” cumințeniei și inferiorității sociale constituie invale scriitorilor din **Inchisorile me** înțelepciunea practică cenzurează chiar și gîndurile, funcționînd mecanism bine pus la punct, în jurările (dramatice, oricum!) a tenției: același resort al structurioare determină organizarea t explicînd elipsele de conținut („E am să-ți spun, iară tu multe d gînditești”) și încercarea de a e revolta în fața „infernului” de la resti, prin care îl conduce un se în vestita închisoare „era o viaț solă și fără griji”, din care nu „incidentele pline de haz”, e cerea temniței este „părintească re care m-a lăsat să mă bucur în de toate” etc. Măsura exactă a înțelepciunii practice care vegh redactarea scrisorilor din **Ine mele** o oferă episodul semnării u titlului în care deținuții de se Slavici (Pogdan-Pitești, Arghie Karnabatt, A. de Herz) cereau judecați sau eliberați: „Stăru toate aceste să subscriu și eu nea, ba să-mi pui, ca cel mai și mai cu autoritate, iscălitura te. Am refuzat. Am stat adevă un an în temnița de la Văcă făcut cereri umiltoare. Te-ntre

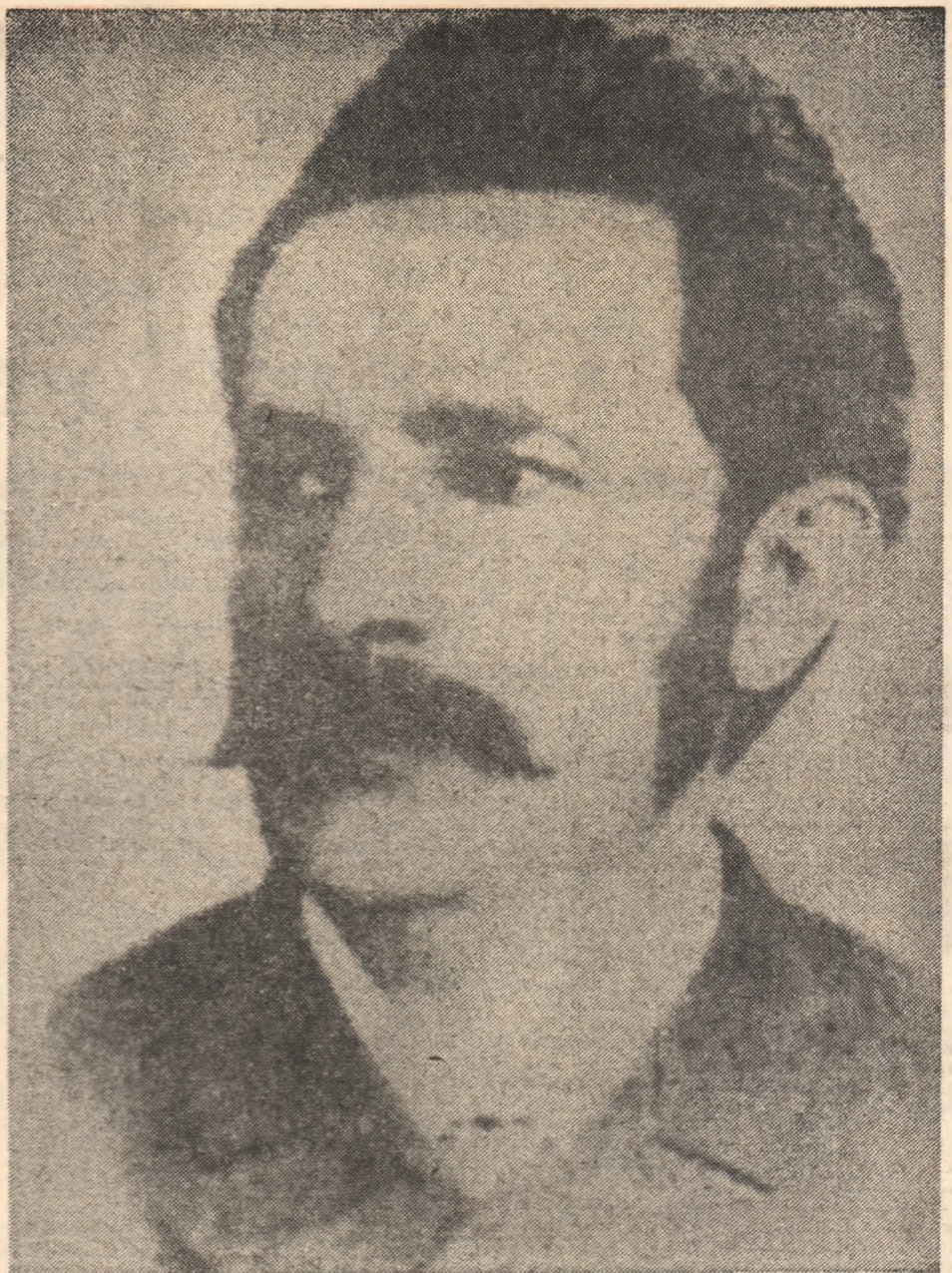
SLAVICI

puteam eu să subscriu o petițiune adresată unei autorități românești, care nu mă lasă nici ea dacă poate ori nu să-mi acorde cererea?! Colegii stăruiau cu mine aceste să subscriu, căci tocmai subscrierea mea are să fie hotărâtoare. Eu am spus, dar cu condițiunea ca nu să frunte, ci-n coadă să-mi pun iscălitura, ba chiar și aceasta făcându-mi zervele. Am scris deci sub iscăliturii celorlalți: «Mă utesc cu cererile de mai sus făcând rezerva că sunt gata să mor aici dacă marile interese ale neamului românesc o vor fi cerind a-măsta». Slavici nu vrea să supere nici „colegii”, nici „autoritatea românească” și nici pe „iubitul amic” care-l condamna, prin 1920, colaboraționismul, arătându-l „trădător infam”: înțelepciunea precaută îi cere să fie „cuvinte”. Faptul este făcut vizibil în fiecare secvență a textelor memorialistice: problema intelectualului („Esti aici să faci numai ori ca să privești?”) este abordată din perspectiva principiilor morale și a îndatoririlor cetățeanului supus legilor statului, o călătorie în Italia (relatăta în **O scrisoare din Italia, mai ales despre „S-ta Cecilia și despre Neapoli”**) este compromisă prin pierderea săritei“ atunci cind memoria-tul constată că realitatea locurilor nu răspunde „formulelor pe care le adusesem cu mine”: pe călător îl irită mai ales faptul că nu se poate „uimi”, așa cum ar fi trebuit, cum făcuseră adică călătorii români în Occident de dinaintea sa: aici, ca pretutindeni, se ex-primă „scriitorul-burete” a cărui rațiune de a fi, în viziunea lui Slavici, nu mine „reflectarea” realității, iar nu însmuiroa unor fante „izvorite din ne”: realismul mereu invocat al acestor scrieri memorialistice, ca și al pregii sale literaturii, este una dintre ostazele înțelepciunii practice care reverează, în egală măsură, „fapta omenească” și actul creator: „Inchipu-i-vă că eu sunt un burete, iară Bucu-rtii și Mosii sunt o mare plină de aur de stridii mitite; vă inchipu-i-ți că eu, ca burete, mă arunc din scaul meu în mare și înot precum mă se valurile și mă umplu de stridii-le, cad în cercul meu de atracțiune; în vrsit, vă inchipu-iți că mă întorc acasă, și citeva bucăți de hirtie și descarc pe micile vletăți cu care m-am îndopat, ca sărăci, burete, mare și mii de feluri de stridii mitite: nimic izvorit din mine însumi, ci toate reflecții la lumea în care am trecut”.

ROLUL acestui filtru absolut prin care Slavici trece fiecare faptă a existenței și fiecare pagină scri-să este marcat poate cel mai clar în secvențele unde memorialistul ocă locurile natale; dacă textul auto-biografic în genere interesează în acest punct central al structurii sale cu spațiul și tinerii (pentru că această interferență este imperios cerută fie de necesitatea a evidentia „excepția” zonei matri-ciale, fie numai de „complexul afectiv” și tinerii ce se întorc cu toate fibre-sale lăuntrice spre trecut) — faptul este vizibil în textele lui Ion Creangă, Ștefan Blaga și Mihail Sadoveanu, pen-tru a da doar exemplele cele mai im-portante —, în **Lumea prin care am trecut** locurile nu au nimic tainic, nimic misterios pentru prozatorul realist a-tui reconstituire respectă legile impu-se de înțelepciunea practică: naratorul desemnează „alb” ceea ce se vede, pre-zează dimensiunile reale, fără a per-te accesa în zone mai profunde, colo unde impactul peisajului cu su-ltul provoacă apariția unui „pact” al tinerii: „Cind eram copil mai mic, ple-am cetatea Vilagășului numai de se, din sat, mi se părea mică și nu mă îndoiam că grăiesc adevărul eu ce-mi vineam că ea a fost zidită de fiica lui urias, care-ngrămădea bolovani de intră într-un car cu patru bol, pe re-l lua-n poala ei și-l ducea-n virful dealului, căruia îi zic maghiarii **Kopasz**, că pleas, iar românii, **Coposul**. După am mai crescut, m-am învrednicit să ure dealul pin-acolo și am văzut că surile sunt înalte, groase și multe. Era vna de tot tainic și fioros acolo-n rful Coposului. Mi se păreau toate o mtiu, dar era parcă dip toate colțuri-ies la iveală fel de fel de ființe groase. Atit printr zidurile acelea, cit pe ici, pe colo, prin preajma lor, se au gropi săpate de cei ce căntaseră mori, despre care știam că sunt păzite Necuratul, care purta-n cap «chele-gă» roșie și-i schilodea pe cei ce um-vo să pule mina pe cele ce nu li se venea. În curtea cetății se aflau zi-re-n pământ niște bolte rotunde, fie-re cu cite o gaură-n mijloc. Mie se pănea că sunt temnițe, în care-i arun-va prin gaură pe cei osindili. Nu-i ve-am, dar mi-l inchipuam și-l visam pțiile zăbătindu-mă-n culcus”: posibila nă este întimpinată cu teamă, lipsind n aceste evocări viziunea arhaicului și istoriei, pentru ca privirea naratorului

să caute decorul basmului: textul me-morialistic desparte transant **realitatea** de **fabulosul** poveștilor, spaimele viitorului călător prin pădurea plină de capcane nevăzute avindu-și originea în „zbaterile” copilului în fața ființelor ter-rifiante din lumea basmului și „finali-tatea” în efortul desfacerii realului de tot ceea ce l-ar putea face misterios, periculos adică. De atemporalitatea bas-mului ține și atmosfera sărbătorească, reconstituită cu accente de pastel cobu-cian: „În lumea copilăriei mele oame-nii nici în zilele grele nu-și perdeau voia bună și, gândindu-mă la cele de atunci, eu mă văd mereu la fel de fel de praznice, la nunți, care țin cite o săp-tămină de zile, la cumetrii și la fel de fel de alte sărbători. Nici secerișul gri-nelor, nici culesul și sfărmatul porum-bului, fără de cimpoies și fără de masă întinsă nu se putea face: atit dealul sădit cu vii, cit și cimpul plin de lanuri răsuna mereu de cintecele mun-citorilor harnici, iar în timpul culesu-lui viilor cintecele și chiotele se-nte-teau însoțite de lăutari și de focuri des-cărcate”: înțelepciunea practică a pro-zatorului realist structurează o **anume imagine** a satului natal, dincoace de su-perbia lumii din povestile cu „regi, volvozi, pașale și cete care trec în mers furtunatic pe sub dealuri și se războiesc pe șesul întins și neted” și, în egală mă-sură, dincolo de „misterul” relațiilor ființelor interioare cu spațiul constituirii sale.

Aceste distanțări, explicabile prin acțiunea filtrului amintit, țin însă și de caracterul **dirijat** al reconstituirii; memorialistul are mereu în vedere „**par-tea lumii**”, universul satului evocat sub **presiunea politicului**, a structurii **ideo-logice**: inventarierea vecinilor conațio-nadi din Siria natală se face în perspec-tiva idealului politic al publicistului de la „Tribuna” sibiană, polemic cu „so-vinini”, prilej de a formula opinii asupra „principiului” despărțirii cetățenilor după naționalități, interesul memorialistului vizind net rezonanța unor acte politice printre sirieni, ca, de pildă, diploma din 20 octombrie 1860 a împăratului Fran-cisc Iosif I: însăși atmosfera familială este refăcută în paginile din **Lumea prin care am trecut** dintr-o aceeași per-spectivă a climatului și a dezbaterii „post festum” a unor fapte care se circumscriu intenției autorului de a pre-ciza și explica „iubitului amic” din anii ’20 opțiunile sale politice: „Cind în-țînști în calea ta un român — imi zicea mama — să-i zici: «Bună ziua!», dar maghiarului să-i zici: «Io napot!», iar neamțului: «Guten Tag!», și treaba fie-căruia dintre dișii e cum îți dă răs-puns. Tu datoră să și-o faci și față de cei ce nu și-o fac pe a lor față cu tine”. Evenimentele existentei naratoru-lui sint **selecate** în orizontul presiunii politice și ideologice (înstrăinarea de locurile natale, de exemplu, are cauze politice, anume „mania maghiarismu-lui”, pentru condamnarea căreia Slavici a și stat, mai tirziu, în închisoarea de la Vaj); lucrările „procesului” pe care îl declanșează memoriile strivesc „eul” care rămâne meru la formulări elipti-ce de tipul „multe am văzut, multe am trăit, multe am gândit și am simțit”. E-voluția mentalității oamenilor în per-spectiva evenimentelor politice ocupă primul nivel al memoriilor, în vreme ce devenirea ființei eului narator rămâne într-un plan de adincime, **reflectată** pe suprafața istoriei: fiecare secvență a scrierilor memorialistice se desfășoară într-o durată precisă, delimitată prin datarea exactă a faptelor majore din planul social și istoric: nu viața, **eul**, ci **lumea** prin care a trecut acesta re-prezintă obiectivul textelor lui Slavici: „Eu nu viața mea o descriu, ci iocana mai frumoasei lumi de atunci imi dau silința să li-o pun în față celor de azi și celor de mine”. Memorialistul dez-văluie „**mersul lucrurilor**” și poziția sa față de configurația acestora; eveni-mentul evocat cu insistență în **Amintiri**, ca și în **Lumea prin care am trecut**, este organizarea serbării de la Putna din 1871. Slavici dorind să „lumineze” ci-titorul asupra unor fapte controversate petrecute într-un context tulbure: ati-tudinea sa în acele împrejurări este menită să motiveze idealul politic al unei monarhii habsburgice unitare, orga-nizată ca o confederație de popoare cu drepturi egale. Tot așa, evocarea Siriei natale are drept scop relevarea celor două direcții din politica ardelenilor: **activismul dinastic și pasivismul auto-nomist**. În aceste circumstanțe, Slavici a putut fi acuzat de către „Iubitul amic” de **pasivism dinastic**, deși simpatiile ga-zetarului se îndreptau către „sagunistii” care susțineau ca ardelenii să la parte la viața publică a regatului ungar pen-tru a stui cauza monarhiei.

TEXTUL memorialistic se cons-tituie în orizontul **imaginii** desti-nului ființei în conștiința pos-terității: de ce se vede se ocupă jurnalul și memorialul de călătorie, de cum se vede da seamă autobiografia li-terară, romanul autobiografic și jurnalul românesc, pe cind memorialistul este interesat, în primul rind, de felul în care este văzut de „iubitul amic”. În pofida unor nuclee epice, fără impor-tanță însă în organizarea ansamblului narativ (ca, de exemplu, această întâm-plare în care se poate recunoaște tipul social căruia îi aparține protagonistul din **Moara cu noroc**: „Lingă primărie se afla circiuma satului, care era ținută în arindă de un evreu. Într-una din zile s-au întilnit acolo cițiva Fericanii și cițiva Românești, două familii care aveau socoteli de felul acesta. Cei în-vrăbiți s-au încăierat și s-a făcut văr-sare de sînge, în care unul dintre dișii, Roman Gheorghe Lungul, a rămas mort. Niciodată judecătorii n-au putut afla cine anume a luat parte la-ncăie-rare și cum a fost omorît Roman Gheor-ghe. Chiar nici circiumarul nu știa ni-mic, căci, dac-ar fi spus ceva, ar fi trebuit să fugă cit mai curind din sat și să nu se oprească decit în America, bunăoară. De aceste sunt multe, încit s-ar putea scrie cărți întregi despre ele. La mijlocul drumului între Arad și Siria sunt în cimp deschis «cele două circiume». Cind cu împroprietărirea lo-bagilor sătenii de la Cladova, care se află-n mijlocul pădurilor ce se întind din sus de Podgorie, au căpătat pămînt prin apropierea acelor circiume. Așa-zisele «odăi», în care se adăposteau plugarii în timpul muncilor agricole, erau tot anul cuibare pentru «băieții săraci», care luau vamă de la trecători, și mulți dru-mești și-au găsit moartea prin partea locului”: Lică Sămădăul este un ase-menea „băiat sărac”, textele memoria-listului își află premisa într-un pact autobiografic a cărui principală „conven-tie” este ceea ce autorul însuși numește **bunacredință literară**: „Cele cuprinse-n cartea aceasta au fost scrise și publi-cate în deosebite timpuri, la deosebite ocaziuni, și-n urma unor deosebite în-demnuri, sunt deci în ele, pe ici, pe colo, fie repetițiuni, fie complectări, care vor fi supărînd pe unii dintre ce-titori. Le cer acestora iertare; am so-cotit însă că bunacredință literară imi impune să le reproduc toate așa cum au fost publicate, fără de nici o scădere și fără de nici un adaos”. Matricile nar-ative ale memoriilor lui Slavici dez-văluie caracterul lor **orientat**, ilustrativ și recuperator pentru semnificația ma-nifestării în istorie a unei generații, gru-pării politice sau grup de scriitori; segmentele introductive sint polemice, memorialistul luînd atitudine față de un preopinent anume (Panait Istrati, Ion A. Rădulescu-Pogonceanu, Aurel Dumbră-veanu) ori față de opinia publică („tînă-rul”, „Iubitul amic”) căruia le explică, le precizează, le reamintește sau pe care îi învață, îi „luminează”; asemănă-tor unui demers istorico-literar, textul

memorialistic își marchează interlocu-torul, instanța care urmează să judece de partea cui este adevărul, rostul său fiind acela de „a arunca raze de lu-mină asupra istoriei”: memoriile lui Slavici se dezvăluie, în fiecare secven-ță, ca **proces**. Pendulînd între amintita instanță publică și o alta, **interioară** (care se confundă cu imaginea mamei, evocată în memoriile întotdeauna în legă-tură cu idealuri morale și modele com-portamentale), existența naratorului, adică ceea ce este în chip obisnuit „**ficțiunea**” textului autobiografic, devine **alegorie**, fapt stilistic, convenție li-terară, element menit să ilustreze o ati-tudine politică, un principiu moral ori o sumă de aforisme: „Eu nu biografia mea vreau să și-o fac: e indiferent pen-tru tine dacă așa ori altfel a fost pă-rinții mei, așa ori altfel a fost lumea în care am crescut, așa ori altfel a fost copilăria mea. Poți, dacă îți vine mai bine, să lai cele zise de mine drept o alegorie, în care «**tata-bătrîn**» sint bunii și străbunii, «**tata**» e patria, adecă statul, «**familia**» cea număroasă e «**na-țiunea**», iar «**mama**» e biserica ori «**mama natură**», cum îți vine mai bine la socoteală: fil, în sfîrșit, ce vrei, căci tot nu vei scăpa de sentimentul că **lu-birea consumă viața individuală și că acela care iubeste nu mai are nevoie să «rezoneze», fiindcă simte todeauna ce are să voiască pentru ca să fie el în-suși mulțumit de ceea ce face**”: virstele naratorului se succed în text conform ordinii evoluției faptei omenești spre instanțele procesului. Coplesit de mean-drele procedurale ale acestuia, narato-rul relativizează totul; descoperind fra-gilitatea unor adevăruri considerate imuabile, memorialistul pune sub sem-nul ambiguității însăși comunicarea sa cu „iubitul amic”, dezvăluindu-și dra-ma: „Îndoieli rămîn todeauna cind om vrea să se înțeleagă cu om, fiindcă în-țelegerea se face prin semne, iară semnele, fie ele auzite, fie văzute, nu sint gîndul și nu, mai ales, sentimentul, ci numai indicarea lui; nici mă mir deci, nici mă supăr dacă-mi spui că sint multe îndoielile care și-au rămas după cetirea scrisorilor mele”. În fond, **Amintiri, Lumea prin care am trecut** și **Inchisorile mele** reprezintă textele unui om al altui veac, care descoperă în fiecare moment al evocării **distanța tragică** dintre contemporani și lumea „mai frumoasă” din **lilo tempore**; li-mita memoriilor lui Slavici, întulită exact de G. Ibrăileanu care vede în **Amintiri** nu o carte de „creație”, ci una de „încercare teoretică”, constituie, în fapt, tocmai această distanță tragică dintre două lumi și, deopotrivă, dintre două moduri opuse de a le înțelege: memorialistul dezvăluie în instanța „pro-cesului” cu contemporanii săi aceeași perplexitate a omului secolului trecut, pe care o arăta, într-un celebru jurnal românesc, Emil Codrescu în fata com-plexității „strategii” a ființei iubite.

Ioan Holban

Fotografie de Ion Cucu

Bedros HORASANGIAN

Două povestiri din volumul

Ora melomanului

Denunțul. Suită simfonică

CIND a coborît în gară, trecuse de ora nouă. Ploua. Se întâmplă în mod frecvent mai ales prin acea zonă și mai ales la început de primăvară. Gara părea pustie, lipsită de viață. Cum să ajungă în centru? Tot învîrtindu-se de colo pînă colo, a pierdut cursa. Localnicii cunoșeau aceste amănunte de orar, dar de ce ar fi fost ei datori să i le și transmită? Ce obligații aveau ei față de un străin, nimeni nu știa cine este, ce caută, pe cine, pentru ce a venit acolo?

Ar fi putut să întrebe, să între în vorbă cu cineva, dar își propusese să fie cît mai discret cu puțință. Cu cît treci mai neobservat e mai bine.

Și nici măcar o figură prea arătoasă nu avea. Un cap mare, ochi mici, un trup fragil. Nu pareca un barbat atrăgător. La cincizeci de ani, devii mult mai ușor dezagregabil cînd fizicul nu te avantajează.

Trecu să facă un control, cum s-ar spune. Ba chiar mai mult, un fel de verificare generală. De la a la z. Era impunit pentru așa ceva.

S-a așezat pe o bancă din spatele gării și a început să aștepte o ocazie. Un cîine șchiop a venit și s-a așezat la picioarele lui. Fici el nu se grăbea, putea să-și aranjeze în liniște tot ce avea de făcut. Ploaia nu ajungea pînă la el.

"O să apară ceva, nu se poate", și-a făcut el singur curaj cu un optimism ponderat, încredzător în puterea hazardului.

A apărut un ciferist cu o șapcă ponosită. Căra o galeată cu laturi, probabil creștea poici prin apropiere. Mergea încet datorită greutatei.

— Plouă, plouă, îi zice bine..., i s-a adresat omul prietenos. Ați pierdut cursa?... E rău... Mai este una abia pe la două cînd vine acceleratul... Dar pînă-n oraș nu s-deci pe patru kilometri... Dacă sta ploaia puteți merge pe jos și dacă vii voiă...
A dat din cap confirmînd toate presupunerile bătrînului. Probabil că nu mai lucra de mulți ani, dar avea vreo rudă, un vecin nălos, îi furniza haine de uniformă. Cum mai sint și alți virștaici cu uniforme kaki sau bicamarii. Fără nici un fel de însemne, desigur.

— Poate pleacă Gică peste vo juma de oră... Vezi matale că e un camion în partea alăută... Șoferul e la magazie... Dacă are loc, te ia și pe matale... Oi fi avînd și treburi... Pe aici nu vine nimeni să se plimbe...
A disparut după colțul clădirii proaspăt vîrșite legănînd galeata mirositoare și trîșîndu-și pantofii. Informația a fost utilă: șoferul a fost găsit cu ușurință și a confirmat existența unui loc liber în mașină. „Coana Anica nu mai merge la piață... Te iau pe matale... Așteaptă nițel că mă întorc imediat și plecăm...”

Ploaie. Stropi mari lovînd copacii, clădirea gării, peronul pustiu, construcțiile anexe, mica grădină de zarzavat, asfaltul șoselei ce se strecoară printre culturile de cartofi pînă-n orașelul de la poalele munților unde trebuie să ajungă. Poate că dacă ar fi dat un telefon în prealabil, l-ar fi așteptat cineva la gară. Dar ce fel de inspecție ar mai fi fost în acest caz? Orice control anunțat nu mai e control.

Este un loc la picioare, unul din pantofi a luat apă cînd a călcat din neatenție într-o băltoacă. „Las” că aduc eu miine butoaiele, nu-ți face griji... O voce care se apropie.

— Hai să mergem...
Și noul venit s-a alăturat unei femei cu umbrelă ce ducea un sac din plastic pe care scria MADE IN POLAND. Au fugit toți trei la camion.

Uși trîntite... Îi dăm drumul acustica... Așa... Ia să vedem cum se comportă feritiera... Trage și mata mai tare de portieră că nu se închide bine... Să n-avem un necaz. Te mai pierd pe drum...
Hirlitul unui motor ambalat. Cîteva mișcări precise și mașina se înscrie pe axa șoselei. Ștergătorul din dreapta nu funcționează. Merge doar cel din față șoferului.

Toți tac și se suspectează reciproc. Nimeni nu îndrăznește să spună ceva. Ce să spună?

— Cu treburi pe la noi?, încearcă șoferul să intre în vorbă cu bărbatul necunoscut.

— Da, cu treburi... Cam plouă pe la dumneavoastră pe aici...
— Da, plouă, cum să nu plouă, vara s-a dus, rîndunelele au plecat, miine, poli-miine, dă bruma... Mergeți la centru nu-l așa, bănuiesc că acolo aveți treabă?...
— Da, în centru...
— Nu m-am înșelat, șoferul ride, mă cam pricep la oameni. Îi citeșc așa, dintr-o privire... Dacă s-toată ziua pe drumuri am tot înțeles fel și fel de figuri...
— Da, așa e, dumneavoastră șoferii vedeți multe...
Femeia dintre cei doi face privind absentă pe fereastră. Un peisaj monoton, un drum seruinț printre mici dealuri, copacii cu frunze putine. O mică oorie de cîteva minute în dreptul unei gospodării. Șoferul fuge pînă la un fel de șură de unde revine cu cîteva saci gol.

— O făcurăm și pe asta...
Traversează o cale ferată, trece prin fața unui han turistic unde sint parcate cîteva mașini.

— Au aștia aici un vin a-nția... Vi-l recomand cu toată încrederea dacă stați mai mult pe aici... Dar nu cred... Nasul meu îmi spune că n-aveți de gînd să înțirziați mai mult de o zi, două pe la noi... Am dreptate au ba?
Străinul zîmbește și aprobă.

— Ai... Te pricepi la oameni... Nici nu e nevoie să-ți mai spun ceva... Știi tot, nu vād de ce mai întrebî?...
Liniște. Huruitul motorului. Răpăitul ploii în parbriz. Șoseaua. Munții în ceață.

— Mai e puțin și am ajuns... Mergeți la C.I.L.?
Șoferul e șiret și nu se lasă cu una cu două. Desfășoară pe nesimțite o piasă de întrebări ca să afle, chiar, ce vrea să afle șoferul? Sau doar din simplă curiozitate?
— Nu, nu merg la C.I.L...
Răspunsul a venit pe un ton mai sec. Se simte că omul nu vrea să fie iscodit. Miinile stau pe geantă. Cumînți. Așteaptă.

— Vă las în față la Sfatul Popular, e bine?
— E foarte bine, mulțumesc...
N-au mai vorbit pînă la sfîrșitul călătoriei. De altfel nici n-a mai durat prea mult. O curbă luată strîns și un scrișnit de frînă. Străinul a apăsat pe portiera și a coborît nu înainte de a-i oferi șoferului o hirtie de cinci lei.

— Mulțumesc, a răspuns conducătorul auto, zîmbind satisfăcut sub șapca lui cenușie cu trei colțuri, am făcut safiteaua, sa-mi meargă bine săptămîna asta...
„Oare unde o fi locuind Vrej?...”
Străinul se adăpostește sub un copac. Molotov-ul pornește cu motorul ambalat. Nu e bine sub copac. Trebuie să găsească locuința lui Vrej Gheorghiu. Iată că sub burta unei porți înalte din piață este mult mai bine, se poate gîndi încotro s-o ia.

Pe cine să întreb? O să se descurce. Vrej este printre puținii oameni care pot da informații despre tatăl unui om care se adăpostește de ploaie, după ce a parcurs patru sute de kilometri cu un tren de noapte. În timpul călătoriei a încercat să doarmă dar n-a reușit. Emoționat, puțin agitat. Nu știe exact cum să se comporte. Să-și ascundă adevăratele sentimente.

O întimplare. Banală sau surprinzătoare, depinde cum sint privite lucrurile, a făcut să-l găsească pe Vrej. Acesta nici măcar nu bănuiește că un om din afara existenței lui obișnuite se interesează de el. Ea chiar e foarte aproape de locuința lui.

Un control. La Centru toată lumea îi vorbește de bine. Este un meserias bun, serios, ordonat, și-a îndeplinit întotdeauna obligațiile cu conștiinciozitate. Nu i se poate reproșa nimic. Iar în orașul lui e bine văzut de toți vecinii, nimeni nu s-a plîns vreodată de el. Un om la locul lui, amabil, săritor la nevoie. Poate puțin cam retras, mă rog, așa e firea lui, de ce să fie asta un motiv care să deranjeze pe cineva?

Este adevărat că nici n-a fost verificat de multă vreme. „Orice om care nu e controlat timp îndelungat poate să greșească. Și atunci, nu e mai bine să-l ajutăm ca să nu aibă neplăceri ulterior?... Este de datoria noastră...”

SEFUL i-a semnat delegația fără să ridice obiecții.

Este doar un funcționar meticulos și tipicar, cu frica legilor și a dispozițiilor în vigoare. Cînd i s-a raportat situația a fost ferm: „Plecă imediat!...” Așa a reușit el să ajungă în oraș unde trăiește Vrej Gheorghiu, cel care l-a denunțat pe tatăl său.

La Sfatul Popular e lume puțină. Poșta. O bătrînă cu un copil de mină, două tărînci, o căruță trece în grabă făcînd o gălăgie nefirească. Steaguri, în curînd va fi sîrbătoare. 7 Noiembrie.

Plouă mărunț, mocănește. Unde a pus el adresa lui Vrej? Casa trebuie oricum să fie prin apropiere, doar a studiat orașul pe o hartă veche dinaintea de război, scoasă de Touring Club.

Caută prin portmoneu și găsește o bucăciică de hirtie albă. Citește: Strada Bărnuțiu 19. Și-a adus aminte, probabil a uitat din cauza emoției. Lîngă el un bărbat mustăcios, purtînd același tip de șapcă. Se șterge cu batista în timp ce-l studiază.

„Oare așta cine-o mai fi, nu-l de pe la noi?...”

„Ce-ar fi să-l rog pe dinsul, poate știe strada, să nu mai pierd timp de pomână...” se întrecăbă celălalt.

— Nu vă supărați, nu cumva aveți idee pe unde e strada Bărnuțiu? Bărbatul cel ud și mustăcios începe să explice după un „desigur” și „cu plăcere” pe unde s-o ia ca să ajungă cît mai repede. Drumul cel mai scurt.

— Nu-i departe, dar plouă... O să vă ude... Spre Dealul Cetății, după strada aia, în sus...
Și-a arat cu mina. E un om voinic.

— Nu-i nimic, mulțumesc, am umbrelă, mă descurc eu...
Și desface o umbrelă neagră. O ține lîngă servieta de picie. Una din acelea vechi, încapătoare unde se pot îngîmădi destule.

— La revedere, mulțumesc încă o dată...
— Drum bun, mergeți sănătos...
A pornit spre locul unde trebuie să ajungă, orientîndu-se după sfaturile primite. Ploaia aproape a stat, ar putea închide umbreia, se răzîndește, e o mică protecție. Orașel de provincie, garduri și porți înalte, gospodării voinice, totul ascuns, nimic la vedere. Mici cetăți individuale.

„Oare într-o casă din asta o fi locuind și Vrej?... Poate de aia și-a ales un astfel de loc ca să se ascundă... Ce știu localnicii despre el? Nu, nimeni n-a aflat nimic, nimeni nu știe, se tem cu toții...”

Doar cîteva care au traversat o tragedie și alt. Au trecut ani buni de atunci. Nu foarte mulți, dar destul. Și cîți au scăpat de la Aiud și Pitești. Tăcere. Și apoi există și uitarea, în timp, evenimentele consumate cîndva se deformează, memoria nu e chiar un aparat perfect, poate greși și ea.

Tatăl lui e mort. A murit neajudecat. Ce importanța mai are după atîția ani nevinovăția lui? Lumea e dornică de vești bune, de ce să mai scormonim trecutul? Mai ales cînd nu totdeauna descoperim lucruri frumoase. „În timpul săpăturilor s-au descoperit două camee romane extraordinare... Profesorul a apreciat că...”

Priviri. Nu e nimeni. O bătrînă bate o pernă. Închide fereastră.

A găsit repede casa. A ciocănit în poartă și după cîteva minute s-a auzit un „Cine e acolo?...”. A răspuns pe un ton neutru: „De la Centru, pentru domnul Vrej Gheorghiu...”

— Imediat, deschid imediat...
A apărut o femeie în vîrstă, acoperită cu un șal. A descuiat și l-a poftit pe cel venit să intre. Și-au dat miinile. Priviri suspicioase. Toți trăiesc cu teamă, nimeni nu poate bănuî cînd poate veni necazul pe capul omului.

— Pofțiți, plouă de cîteva zile pe la noi... Bine ați venit...
O curte largă desparte două rînduri de case. Așa cum a bănuî: curățenie, viață de vie, flori, ordine. Totul îngrijit, nimic nelalocul lui. Se simte mina unor oameni gospodari. La o fereastră, peste cîteva ghivece cu mușcate, un cap de femeie bătrînă. Basmă neagră, ochi sfredelitori, care scrutează pe noul venit. Cîteva jucării dovedeau că sint și copii pe acolo.

„Oare cine o fi și domnul?...”
— Sărut mina...
— E mama mea, spune femeia care a descuiat poarta... Soțul meu e plecat, dar va veni imediat. Pînă bem o cafea sosește și dinsul... Cum ați călătorit?... Pe aici e urît... Ploaia asta nu vrea să se mai oprească... Tot îl zice înainte... Nu știu ce o să ne facem anul ăsta cu cîmpul... Nici prea multă apă nu e bine...
Au discutat mici nimicuri, așa cum se obișnuiește în astfel de situații. Banalități, fraze convenționale. „Mă scuzați două clipe, să vă fac o cafeletă bună cum numai noi, femeile bătrîne, știm să facem... Am învățat și eu de la mama... Serviți o linguriță de dulceată pînă atunci... Este de caise, cu simburii... O să vă placă...”

Cel rămas și-a plimbat ochii prin camere. Mobile vechi, fotografii de familie, o canapea, un fotoliu și un ghem de lînă, două croșete. Cineva a întrerupt lucrul și

a părăsit camera în pripă, probabil femeia care l-a privit pe fereastră. Ziare puse în ordine. Un radio SABA, un calendar, o pianină, totul pare sustras dintr-un timp supus innoirilor. El ce caută acolo? Știe bine. Să verifice.

Da, e adevărat. Tot atît de adevărat că e un pretext. Ce vrea să afle despre tatăl lui? Și la ce bun? După atîția ani nu va rezolva nimic. Să se răzbune? De ce? Tatăl lui a murit. Și atunci?

De ce această curiozitate obsesivă care l-a urmărit ani în șir? Să-l găsească pe cel care a făcut un rău denunțînd niște oameni nevinovați? Un om s-a salvat dînd un alt nume, un alt om în schimb. E de înțeles, de acceptat? S-a dovedit mai tirziu, prea tirziu, după cum a fost și în cazul tatălui său, că a fost nevinovați. O regretabilă neglijență, o neînțelegere. Vorbe, regrete tardive, nici măcar n-au fost mulți cei care să acuze. Din lagăr nu s-au întors prea mulți, nu s-a mai putut schimba nimic, repara nimic. Iar după atîția ani, cine mai vrea să-și amintească astfel de lucruri? Iar destui ticăloși au făcut cariera pe un capital politic bazat pe ticăloșii. Pe in Justiție.

APARE și fata gazdei. O femeie tînără, firavă, poartă ochelari. Este profesoară de științe naturale la liceu. Stau de vorbă. Alexandra.

Viață de familie. Ea povestește fără să fie întrebată. Probabil îi place să aibă pe cineva cu care să stea de vorba. Copil, școală, are un soț bun, facultatea a făcut-o la Cluj, are treizeci și unu de ani, e platinată, vorbește mult. „Îmi place să gătesc...”

Se bea vîșinată. „E făcută de mama după o rețetă a bunicii... Tata n-o să înțirzie mult... Vine întotdeauna la aceeași oră... Este un om foarte ordonat... Meticulos, exagerat de pedant uneori... Mama mi-a spus că ați venit să-l verificați... O să vedeți că totul e în ordine... Tata parcă presimțea că o să-l caute cineva... Eu i-am spus că sint prostii, de ce să se neliniștească, dar știți și dumneavoastră cum sint cei mai în vîrstă...”

Se stă de vorbă... „Cafeaua este într-adevăr minunată...”

Zîmbete. Gazda, satisfăcută de reușită. „La noi nu prea vine lume în vizită, ducem o viață retrasă, tata nu suportă vizitele...”. Șerbet de vanilie într-un pahar mare de cristal. „Este excelent, vă mulțumesc, nu vă mai deranjați atîta...”

Liniște. Calm. Tihnă. O viață sub un clopot de sticlă. Obisnuințe, mici satisfacții, bucurii fără mari salturi. Atunci de ce să pună întrebări, de ce să răscolească într-un trecut despre care unii nu știu prea multe, iar alții nu mai vor să se afle nimic? Să se uite totul, să se steargă cu buretele, norocul fiecărui. Și atunci de ce să rupă această tihnă?

„Oare cum arată Vrej?...”

Dacă ar trebui să facă un portret robot după chipul și asemănarea soției, ar ieși un bătrîn simpatice, calm, cu burcică și cheile, eventual ochelari, cumpătat, amabil, stimat de prieteni.

Un cetățean onorabil.

E nehotărît. Nu știe ce să facă, oricum dreptate deplină nu va fi niciodată. Și atunci la ce bun să strice armonia unei familii? Cu ce drept? Motive întemeiate ar avea cu prisosință. „Mai e puțin... În cinci, zece, minute trebuie să sosească... Am dat telefon la atelier și mi s-a spus că a plecat...”

Să ierte. Da, ar putea să ierte. Nu ca Dumnezeu, ci ca om.

Lucid, responsabil, stăpîn pe conștiință, fără să ceară nimic în schimb. Un gest gratuit? Nu.

— Rămîneți la masă la noi, unde să mergeți la ora asta?

Se decide brusc: nu va mai verifica nimic. O să plece. Nu vrea să-l vadă la față pe cel care l-a denunțat pe tatăl lui. Un nevinovat. Cine mai stătea în acele timpuri să intre în amănunte, dincolo de aparențe să și judece? Vrej s-a salvat. A dat un nume oarecare. Pare neobișnuit, dar în timpuri tulburi orice e posibil. Ani în șir a vrut să se răzbune. Acum are această posibilitate, dar nu se mai simte capabil. Îi este scîrbă, de ce să omoare un om?

Nu se simte în stare. Îi e silă.

Se ridică și pleacă. „Mă scuzați, am uitat ceva în oraș, revin imediat...”. Iese în grabă, precipitat, nu vrea să dea ochii cu domnul Gheorghiu. Ploaia a încetat.

A aruncat pistolul învelit în pinză neagră într-o ladă de gunoi scoasă pe stradă. „Poate prind o ocazie...”, și-a spus și a început să facă cu mina la mașinile de pe șosea. Nici nu și-a dat seama cum a ajuns la capătul orașului. Va părăsi un oraș unde nu va mai reveni niciodată.

A scîpat doar de un gînd urît.

S-a liniștit.

A oprit un camion cu remorcă. S-a urcat și după cîteva kilometri deja i se părea că a fost un vis. O halucinație. Șoferul, un om tăcut, nu prea punea întrebări. Asta i-a plăcut. L-a întrebă dacă are țigări. I-a răspuns „Da...”, a scos un pachet de Select și i-a oferit una.

Au început să fumeze amîndoi, fără să schimbe nici un cuvînt, fiecare cu gîndurile lui.

Se auzea doar zgomotul motorului de Steagul Roșu.

Variațiuni pentru clarinet solo

SI-AU luat rămas bun unul de la celălalt oarecum grăbiți, cu un aer firesc, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic deosebit, de parcă despărțirea lor intra într-un obicei de fiecare zi.

Prin ani, relațiile dintre ei s-au mai modificat intrucitva, tot atât cât s-au schimbat ei înșiși. Nu puteau rămâne adolescenți o viață întreagă. Aveau în proprietate comună o lungă fișie de existență consumată cindva și din care extrăgeau încă ultimele resurse pentru un entuziasm ponderat și o prietenie discretă. Anotimpul acela cind au fost foarte tineri și luau lucrurile așa cum li se ofereau, fără multe pretenții și nemulțumiri. Iluzii puțin și rezonabile.

Au copilărit pe aceeași stradă. La școală au stat în bănci învecinate, unul în spatele celuilalt, au fost îndrăgostiți nebunește, cum se spune, de aceeași fată care i-a tratat în cel mai democratic chip: cu egală indiferență. „Ce zici de Vivi, am întâlnit-o acum o lună, ce s-a schimbat, să n-o mai recunosc...”, au fost împreună în dans, la tenis, în excursii, dar unde nu au fost! Anii copilăriei se vedeau fericiți, cuminti, undeva departe, amintindu-le mereu de o viață plină care li se strecurase printre degete. Sau chiar dacă nu se risipise cu totul se transformase în altceva.

Si-au luat rămas bun unul de la celălalt fără să știe cind și dacă se vor mai vedea, fără să aibă nici o certitudine asupra ce le-ar mai putea rezerva viitorul, fără să-și facă noi iluzii, dorind în același timp, chiar dacă fără să măturasească, să rămână prieteni adevărați. Cuvinte rupte din matca lor încercind să suplinească absențe.

După cîteva ani de despărțire ceva se rupe, dincolo de sentimentele care-i leagă, dincolo de trecutul amorf ce poartă în el tot ce le-a aparținut în comun și se transformă într-o pastă tulbure. Amintirile.

Adrian și-a propus să răzbească. Ori-cum, cu orice preț. Ambiția asta de dată recentă l-a îndirjit. Nu mai vrea să fie ce a fost, un sentimental oarecare, un optimist incorrigibil și idealist, luat drept un infirm. Considerat și tolerat, s-ar putea spune cu oarecare deferență. Pe înfrinți nu-l așteaptă nimeni.

Refuză să fie tratat cu blîndețe și înțelegera acordată unui „om bun, cumsecade, de treabă”. Lunica are nevoie de învingători și el și-a propus să fie unul dintre aceștia. Ori-cum, cu orice preț. E nevoie de oameni tari, repetă el ca să se convingă. „În ultimii ani, se confesă Adrian, am devenit un luptător... Nici nu-ți dai seama pe cît de greutăți am trecut... A trebuit să mă descurc singur, nu m-a ajutat nimeni... Dezamăgirea a fost cu atât mai mare cu cît a venit de unde mă așteptam mai puțin... Nu, nu poți să-ți închipui ce a fost în sufletul meu, a trebuit să învăț din înfrîngerii, din mers, fără să am prea mult răgaz să mă gândesc... Moartea fratelui meu a fost doar punctul culminant care a pus punct la un întreg șir de necazuri... Cind mi-a fost mai greu și am crezut că nu o să mă mai descurc, mi-am stors creierii și tot am scos-o la capăt... Fără nimeni să mă ajute, în la ei foarte mult, dar cît o să mă trăiască, trei, cinci, zece ani? Și în timpul asta viața mea se duce, cei mai frumoși ani ai maturității, anii de maximă... Ce era să fac? Nu am avut de ales... De ce să nu recuzoastem, cine mai are nevoie de oameni cumsecade... Sensibilitatea e privită ca o boală... Gesturi mari, sacrificii de sine, eroism cotidian... Prostii, lumea te judecă după locul în care te instalezi, învins sau învingător, asta e tot... Dacă ai bani mulți sau o funcție importantă totii roiesc pe lângă tine, ești cineva, nu trebuie să te deran-

jeze adevărul rostit pe la spate, fi ai pe toți în mină, asta e important, fi joci cum îți place... Nu-ți dai seama cît am suferit, am renunțat la sentimentele mele, la propriul meu de a fi... Bani, în ei rezidă totul, plătești și obții orice, dragoste, prietenie, tandrețe, cu bani rezolvi multe dacă nu vrei să pătrunzi prea adinc în miezul lucrurilor... Prietenia noastră a rămas o amintire frumoasă, ca o insulă a paradisului pierdut în mijlocul Oceanului înghețat... Ești printre puținii oameni în care mai cred, în fața căruia îmi pot permite să-mi deschid sufletul, să spun adevărul despre mine și cei din jur... Să am încredere... Nici nu-ți dai seama ce înscamnă să ai încredere măcar într-un singur om, măcar unul... Bani îți satisfac nevoia de plăceri și-ți oferă forță, putere... Oare nu simțem făcuți ca s-o ducem bine? Avem un stomac, cîteva simțuri și o singură viață de trăit, una singură... Nimic nu merită nici un efort, nici un sacrificiu... Sintem cu toții supuși principiului plăcerii... Mulți se joacă cu vorbele... Adevăr, libertate, popor... Vorbe, toți vor să-și umple burțile și fiecare se descurcă cum poate, unii reușesc, alții nu... Asta e... Conștiința... Să fim serioși... Hm, banul și funcția... Amîndouă sau cel puțin una, se sprijină reciproc... Trebuie să recunoști că m-am schimbat în anii ăștia, nu găsești? Nu-ți agiție urechea cuvintele mele? Nu te irită ideea că prietenul tău, idealistul de altă dată, debitează aceste vrezii? Uneori sînt clipe cind îl regret și eu pe cel care a murit în mine... Tineretul de azi nu știe ce vrea, nu mai merge să-l amesteci cu poezia vieții... Metafizica, intranșigenta morală... Noi am fost niște idealisti... Astăzi la un film de dragoste mai înțrimează doar fetele bătrîne și adolescenții cu principii inflexibile... și nici așa... Linguseală și umiliață, uneori o nevoie și de ele... Te fac însă mai rău, plătești scump aceste concesii... Imposibilități sămința răului, mai departe, urci treptele nefericirii odată cu cele ale ierarhiei sociale... Cind ești prea lucid începi să te frămînti, te chinui și nu dormi noaptea, cineva se zburcume în tine și toată luciditatea asta devine la un moment dat o povară... Ai vrea să scapi de ea, s-a uita, s-o pierzi și vezi că nu mai ești în stare. Te chinui cu prea multă viață interioară... La ce bun atîta frămîntare, ce să faci cu ea, te agiție, te amăgești... Nu rămiți cu nimic... Mă înțelegi? Pentru mine zarurile sînt aruncate, nu mai e cale de întoarcere din drumul meu...”.

Doi prieteni într-o anumită perioadă a vieții lor au fost împreună cel puțin o jumătate de oră zilnic. Apoi, timpul scurs între două întâlniri a început să se măsoare în zile, săptămîni, luni, mai tirziu în ani. Acum trebuie să se despărță. Așa a fost să fie. Orice revedere e primită cu mare emoție. Au prilejul să-și reamintescă întâmplările de altădată, chiar dacă se află departe de acele zile ferice, copilăria și adolescența, topește pînă la anihilare totală în oceanul de zile care s-au așezat peste ele. Formau o rezervație naturală a vieții lor unde puteau trăi, chiar dacă mai mult imaginar, așa cum fuseseră cindva.

S-au plimbat prin oraș. Străzile devenite pustii. Zidurile nopții și ale memoriei. Numai poliștii la datorie și măturătoarele cu ten de cafea muncesc fără grabă menținînd trează viața pămîntului. „Dă-mi, fă, o țigară...”.

VOCEA lui Adrian ezită. „Să lu-bești cu ardore...”. Înveți să trăiești abia cind lacrimile au înghețat și...”, fraze neîncheiate, rupte, ca niște sunete pure uncori, armonii sublimă, discrete, învaluitoare, bolovănoase, aspre, reci, cînce altele ca un vînt de iarnă mirosind a îngheț și moarte. Adrian era căsătorit cu o apreciată cîntăreață de operă și neașteptat de bună pianistă. Plină de sensibilitate interpreta excelent muzică modernă, de la Ives pînă la Anatol Vieru, avînd o mare slăbiciune pentru Schumann din care făcuse marea ei pasiune. Iubea mai ales un opus postum, aproape necunoscut, foarte rar cîntat în concert, un canon. „Für Alexis”, devenise pentru ea și Adrian echivalentul sonatei lui Vinteuil. „Nevastă-mea lu-bește perlat, măturîrea Adrian, își închipuie că muzica poate fi și altceva decît este...”.

Se plimbau și stăteau de vorbă, ce puteau face în noaptea, rupte de ceilalți locuitori. „Cică americanii au la televiziune o emisiune specială unde un psihiatru se adresează în fiecare seară celor care se simt speriați și foarte singuri...”.

Adrian nu se căsătorise din dragoste. Sau chiar dacă a fost inițial și dragoste la mijloc, a mai fost și altceva. Se completau reciproc. „Am eșuat într-o căsnicie care mă tine tare, un fel de Mare Moartă unde nu te poți îneca, un fel de basm nuclear și crotic, o iubire alternă internă, ne dorim și ne respingem uneori la fel de intens...”. Lui Adrian îi plăcea să facă deseori asociații ciudate. Se considera chiar un liric refutat. Pentru ce-și propunea el trebuia să renunțe la orice fel de poezie. Atît el cît și soția lui aveau vieți separate. Împărțeau în comun doar o parte din căsnicia lor. La începutul carierei o susținuse cind ea încă nu era un nume și-și căuta propriile resurse dintr-un talent neconfirmat de succese.

Orice eșec sau o așteptare prelungită ar fi făcut-o să capoteze, să-i compromită viitorul.

El, Adrian, a fost printre puținii care i-au intuit marele talent și a sprijinit-o fără rezerve, dincolo de felul ei de a fi, nu întotdeauna sociabil. De explicat, mai ales la început de carieră, cind ezităriile își dau mina cu nerăbdarea și lipsa de tact, cind teama și nehotărîrile încep să se amestece cu pesimismul. Adrian îi

Litografie de HANS UNGER

Litografie in culori de WILLIAM BRADLEY (1896)

dăduse încredere în propriile-i forțe și o făcuse să devină ceea ce era: o vedetă internațională, solicitată de marile teatre lirice ale lumii. Ea nu putea uita ce-i datoră acestui bărbat care încă bijbia cind era vorba de propria lui soartă, neavînd nici un talent de excepție și nici o viață care să-l fi lansat pe traiectoria unui succes oarecare. Venit din conjunctură sau din puterea lui de muncă.

El suferea cumva că trebuia să rămînă agățat de personalitatea strălucitoare a soției, în mare parte o creație a lui.

Își dorea în ascuns propria lui stea strălucitoare, a lui, numai a lui, fără să fie dator nimănui, fără s-o împartă cu nimeni.

Adrian nu putea evita o astfel de luptă, nu neapărat dusă împotriva soției cît a succesului ei și a vieții lui. Trebuia să arate că și el e capabil de ceva.

„Oricît voce ai avea, și sînt destule voci excepționale în epoca noastră, un nume se clădește greu, repet, dincolo de realitățile artistice... Chiar dacă are cota în constantă creștere și asta se produce în timp, nu se sare bruscă de la două mii la șapte mii pe spectacol în cîteva luni, trebuie răbdare și... Ahhh, multe altele... E o concurență acerbă, dacă greșești sau eziți, te-ai ars, o singură prostie și ești terminat... Îți spun eu, mă ocup de impresariat de ani de zile... Uite cum i s-a propus nevastă-mi să joace un film dedicat vîlții Marici Callas... Asta ar fi însemnat să absenteze un an de pe scenă... Ar fi fost un dezastru... Mai ales acum cind e în ascensiune... A cîntat recent un Pavarotti la Scala. Îți dai seama, nu?”.

Ar fi vrut să-l ajute și nu avea cum, decît lăsîndu-l să se destăinuie, să se descurce. Își dădea seama că cinismul afișat era o falsă protecție cu care își învăluisese sensibilitatea, o armură cu care, spera el, să răzbească într-o lume ostilă, aflată într-o luptă fără menajamente: succesul.

Daniel era de formație estetician, dar nu scrisese încă nici o carte. Încă ezita. Asta nu însemna că refuza să gîndească și să filozofeze. Lucra la un centru de studii al Academiei, ocupîndu-se de logică. Era unul dintre oamenii care așteaptă nereză ceva, fără să știe precis ce anume. Era căsătorit cu o colegă, traducătoare din Fromm. Marcuse și Durckheim. Li lipseau adevărații prieteni. Simțea asta. Soția era ocupată cu studiile ei și catedra universitară, iar restul se umplea de la sine, mai mult sau mai puțin arbitrar și neobișnuit, ca orice viață: cotidian, concedii, vizite, excursii, lecturi, din cind în cind o partidă de canasta, sau un tenis, sîrbători, un cîine seidenpîtsch, obositor de dragut și afectuos, un copil crescut mai mult de bunici și viitor. Viitorul rămînea marea necunoscută pentru amîndoi.

ERA TÎRZIU, trecuse peste miezul nopții. Aproape două. Nu se îndurau să se despărță și căutau să-și spună unul altuia tot ce aveau pe suflet, cu teama că în curînd urmau să ascundă în ei înșiși toate aceste neliniști.

Nu peste multă vreme, departe unul de celălalt, luînd fiecare în continuare viața pe cont propriu, trebuiau să se descurce cu propriile lor forțe.

Aceste clipe erau prelungite tacit printr-o dorință nemărturisită. Fiecare simțea că are în față un adevărat prieten. „Nu există decît o singură afecțiune curat omenească: prietenia. Toate celelalte își au începuturile la animal și sînt fizice” l-a citat Daniel pe Ibrăileanu cind Adrian a încercat să explice că prietenia ar fi un sentiment depășit. „Și tu ce ai de gînd să faci, te mulțumești cu viața asta? Te-ai închis în tine, te-ai ascuns în această tăcere, crezi că e drumul adevărat? Mă tem că ai devenit comod, poate pregătești ceva, nu te întreb nimic, m-ar bucura să știu că lucrezi în ascuns, sper, vreau să cred că aduci ceva... Știi mai bine ce ai făcut... Aș vrea să cred că intuiția mea care m-a înșelat de atîtea ori, de data aceasta să mă servească... Nu-i nevoie să-mi dai nici un răspuns”.

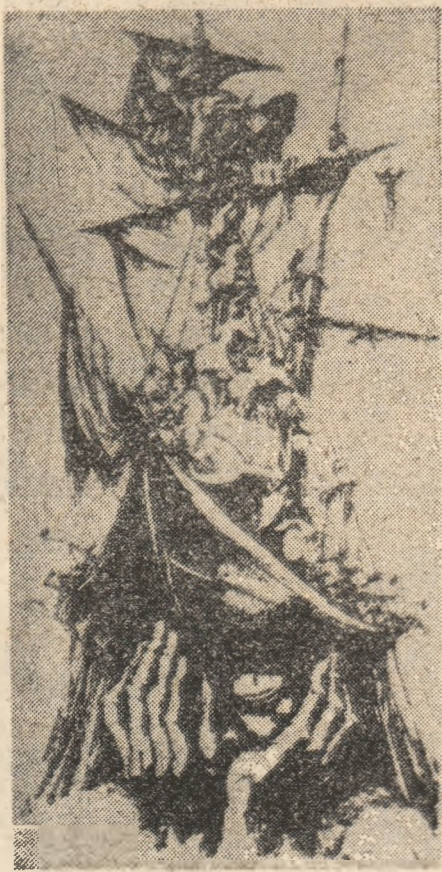
Daniel i-a zîmbit și s-a eschivat să răspundă la întrebare. „Sper să ne mai vedem în viața asta, cine știe, poate o să ne mai fie dat să ne privim în ochi...”.

I-a întins mina, s-au îmbrățișat și s-au despărțit fără să-și mai spună ceva, oarecum grăbiți, cu un aer firesc de parcă despărțirea lor intra într-un obicei de fiecare zi.

Apoi nu s-au mai văzut. Daniel a mai aflat cîte ceva despre Adrian din ziare. Succesele obținute de soția prietenului său însemnau tot atîtea victorii pentru Adrian, ceea ce dovedea că acesta reușise în dorința sa: devenise un luptător. Vestea că a deschis o galerie de artă nu a surprins pe nimeni. O carte poștală. „Gîndul că exiști mă ține pe picioare... Eu nu mai știu altceva decît să produc bani”. Lui Daniel acest ton i s-a părut pesimist. Nu se aștepta la cine știe ce izbucnire, dar a citit printre rînduri un Adrian obosit. Nu peste multă vreme o altă epistolă l-a anunțat pe Daniel că prietenul său a dispărut într-o excursie în munți, după ce donase considerabilă sa avere unei fundații pentru susținerea tinerilor artiști. Ulterior s-a aflat că s-a împușcat.

Daniel și-a reproșat nehotărîrea de a-l răspunde la scrisoare.

Poate ar fi salvat un om de la moarte. Un fel de a spune, ori-cum, întîmplările se așază în voia lor și fără voința ta. Rămii pînă la capăt un pește mic într-un acvariu mare.

Desen de Marcel Chirnoagă pentru programul de sală al piesei Cine are nevoie de teatru?

ENERGIA cu care fiecare dintre actorii încerca până acum câteva minute să-și „devoreze” rolul, strălucirea fierbinte din ochii lor, chemați la rampă la sfîrșitul reprezentației, lumina și bucuria de care se lasă acum inundați fac inutilă rațiunea ori-cărui demers critic. Într-adevăr, actorii Teatrului Național din București par a-și fi recușigat pe deplin motivația interioară a propriei lor meserii sau, mai exact, a propriului lor modus vivendi. Dacă în Trilogia antică actorii încercă experiența unui sentiment arhaic al teatrului, în noua premieră condusă de Andrei Șerban, *Cine are nevoie de Teatru?*, după o piesă de Timberlake Wertenbaker, aceștia izbutesc să deprindă, cred, filosofia la fel de arhaică a copilului, a jocului. De aici pornește teatrul și... tot aici poate ajunge, ca formă superioară de a-l înțelege — iată lecția de artă dramatică a lui Andrei Șerban. Asemeni Trilogiei, structura reprezentației este mobilă, variabilă de la spectacol la spectacol, regizorul mizând, mai cu seamă în această a doua premieră, pe **disponibilitățile improvizatorice** ale actorilor. Libertatea lor de interpretare, supusă unor coordonate fundamentale ale

CRONICA MUZICALĂ de Alfred HOFFMAN

EVENIMENTE

■ **ATHENAEUM-ENESCO** este numele unui admirabil grup, cvartet de coarde, alcătuit din cunoscuți instrumentiști, foști toți bucureșteni și care din 1979, când au luat naștere un premiu important la concursul de la Evian, s-au stabilit în Franța, unde au ajuns să aibă un nume foarte bun și să se poată menține ca formație de sine stătătoare, ceea ce este și foarte de dorit și foarte anevoios și rar. Avîndem de succesele lor, știm că au obținut laurii Academiei discului francez, iar violoncelistul formației, Dorel Fodoreanu, a fost printre primii artiști care au apărut la noi după revoluție, dăruindu-le lui solistice fiind salutate în București și acum la Cluj. Apariția întregii formații a fost însă așteptată cu mult interes (este alcătuită din Constantin Bogdanovici, Florin Szigeti, Dan Iarca și Dorel Fodoreanu) și a răsunat din plin speranțelor noastre. Orice ansamblu de cameră de primă mână visează la perfecțiune în ce privește coeziunea execuției, simplitatea atacului instrumental, flexibilitatea colaborării. În ce privește **Athenaeum-Enesco** se poate vorbi înșă de ceva mai prețios: nu este vorba numai de desăvîrșirea tehnică, ci de o anumită incandescență a actului interpretativ, care, fără să depășească hotarele stilului pur și elevat, dăruiește interpretărilor ansamblului ceva emoționant și mișcător, o resimțire adîncă și esențială a cuprinsului suflătesc al muzicii, calitate pe care — fie-ne îngăduit — o atașăm atributelor caracteristice celor mai buni dintre interpretii români. Am urmărit multe seri de muzică de cameră care îți solicitau admirația pentru performanța în sine, dar lăsați ascultătorii carecum ar fi distanțați de valorile interioare ale capodoperelor abordate. Am fost, poate de aceea, cu atât mai sensibil la prestația oaspetilor din Franța care s-au dovedit și „ai noștri”, încălzindu-ne, mișcîndu-ne sufletele. *Cvartetul op. 76, nr. 2, în minor* de Haydn a răsunat nu numai exemplar prin autenticitate elegantă a

TEATRU

desfășurării logice, poate, în același timp, să lărgească înfînt spațiul dramatic al evenimentelor, al efectelor, al sensurilor, imaginea subiectivă a scenei, de jucat și de trăit. În programul de sală indicat este cit se poate de precis: prezența unor actori în roluri diferite, a mai multor distribuții, numărul variabil de interpreți de la o reprezentație la alta vor oferi publicului, de fiecare dată, un alt spectacol cu aceeași piesă. Actorilor, poate, mai mult decît a juca, le rămîne a se juca. Pentru mulți dintre ei, de ce nu?, de aici poate începe o nouă carieră. La recușigarea acestui principiu fundamental al teatrului mă gîndeam cînd am spus: inutilitatea demersului critic.

Totuși, a face teatru după legile sale profunde, adevărate, nu coincide întotdeauna, în condițiile în care actual artistic este instituționalizat, dincolo de barmuri estetice mai mult sau mai puțin rigide, cu desăvîrșirea unui spectacol (profund, adevărat). Mai cu seamă atunci cînd textul de la care pornește nu găsește forța de a-și realiza propria complexitate, redusă în permanență la formula unei idei generale. **Cine are nevoie de Teatru?** de scriitoarea canadiană Timberlake Wertenbaker este, fără îndoială, un astfel de text. Coerența lui se rezumă la exclusivitatea enunțului reprezentat de o idee de mare tradiție: în-nobilirea ființei umane în contactul ei cu arta. Creșterea dramatică a acestei idei, desprirea ei, rămîne în afara spectacolului, neimplinindu-l.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, o nava engleză poartă către Australia bărbați și femei de cea mai joasă condiție socială, recrutați din rîndurile așa-numitei „clase a delincvenților”, pușcăriași sortiți să-și sfîrșească sentința, unii chiar viața, în închisorile din ținutul sălbatic. Spiritul călăuzitor, Arthur Phillip, căpitanul expediției, are ideea generoasă de a permite acestor oameni josnici să joace o piesă de teatru aducînd argumentul remanșării sentimentului moral în urma contactului fiecăruia cu alte identități. Tema are disponibilități dramatice excepționale, însă scena, dialogul, conflictul rămînd înghețate în formule simpliste, naive. Momentele spectacolului au o evoluție închisă, circulară, în jurul acestei teme, rămasă, din păcate, nesoluționată dramatic. Se poartă discuții, dar chiar dacă este invocat Socrate, dialogul este prezizibil, lipsit de orice subtilitate. Se conturează conflicte între ofițerii echipajului: înțelepciunii căpitanului i se opune pragmatismul obtuz militar al celorlalți ofițeri, explicitat scenic, de câteva ori chiar, cu semnul pătratului în jurul capului (ofițerul Watkin Tench); se conturează conflicte între ofițeri și cei

Vodevilul tragic

deportați, în notele durtății excesive: se conturează, de asemenea, conflicte între „delincvenți”, argumentate de limbajul neaoș, cules din vorbirea lor curentă; în fine, ar fi fost minunat să ia contur dramatic și cel mai important conflict al spectacolului, cel dintre actanții piesei de teatru de pe corabie și identitățile pe care aceștia și le asumă, în joaca lor. Conflictul, însă, rămîne în permanență ancorat în enunțuri teoretice, afirmînd „mesajul” piesei lui Timberlake Wertenbaker doar în măsura în care spectatorul îl acceptă ca formulă abstractă: ideea umanizării prin teatru avansează scenă cu scenă, însă, artificial, prin comentarii; este un concept generos, afirmat ca printre rîndurile unui manual; un **conflict interior** rămas subînțeles.

Unica variantă de expresie pe care Timberlake Wertenbaker o oferă conflictului așteptat este cea comică, cu nuanțe tragice în spectacolul lui Andrei Șerban, dar păstrîndu-se în limitele impuse și de la început declarate ale vodevilului. Inadecvarea (prin educație, prin simplitatea condiției culturale) atitudinilor proprii, desprinse ca stereotip, ale pușcăriașilor la noua ipostază, a convenției teatrale, creează scene comice. Fiecare dorește să-și

joace rolul propriei victii, să-și refacă biografia și refuză cu încăpăținare să trăiască o altă viață, o altă biografie. Acesta pare a fi, de altfel, punctul culminant al spectacolului, silit, prin natura textului piesei, să rămîna situat la cote dramatice nu foarte înalte.

Mișcarea contradictorie a cronicii de față este, de fapt, expresia unui sentiment la fel de contradictoriu pe care doresc să-l exprim. De impactul cu „demersul critic” sint absolviți actorii, și nu atât pentru reușita lor, mai mult sau mai puțin memorabilă, cit pentru mijloacele prin care au atins performanța. Maestrul lor, Andrei Șerban, o spun din nou, îi face să-și recapete sentimentul propriei opțiuni de a trăi, preschimbă chipul unui intrag Teatru Național. Totuși, preferința domniei sale pentru piesa lui Timberlake Wertenbaker se explică probabil tocmai prin distingerea unor spații improvizatorice, ferile acului scenic, regizorul conferind spectacolului, în „beneficiul” egal al actorilor și spectatorilor, un cert caracter propedeutic; nu neapărat însă, prin întuirea unor resurse dramatice conținute deja în construcția textului.

Sebastian-Vlad Popa

Istorie teatrală: Moment din premiera Teatrului Giulești (16 decembrie 1976) cu piesa Zamolxe de Lucian Blaga

dica Sava. În sală însă, nu am beneficiat nici măcar de o foaie cu numele lucrărilor și interpreților, iar Doru Popovici a spus, pe loc, câteva cuvinte ca să anunțe cit de cit ce se cîntă. Sint sigur că pe viitor cei strînși în studio vor avea parte de o înfățișare mai lămuritoare a actului artistic. Mai ales că programul s-a dovedit de ținută. Fie-mi îngăduit să rămîn cu revelația, reeditată, a înfloririi unui talent excepțional, acela al tînărului compozitor Dan Dediu, reprezentat prin pasionantul său **Cvartet de coarde nr. 2**, lucrare inventivă și emoționantă, arzătoare și elevată. Deosemeni cu cele trei cîntece din ciclul **Epiphania** al lui Valentin Petculescu, pe versurile lui Daniel Turcea, o muzică de finețe și originalitate, dar ce este mai important — de vibrație comunicativă, exemplar cîntat de soprana Bianca Manoleanu însoțită la pian de Luminița Berariu. Fie-mi iertat că nu menționez pe toți interpreții programului, dar lista este prea lungă pentru spațiul limitat al articolului. Am mai ascultat **Intîlniri în spațiu** de Tiberiu Olah, **Sonata a cîince** pentru cvintet de suflători de Adrian Rațiu și **Soroc III** de Anatol Vieru, toate pe deplin încadrate portretului familiar al compozitorilor respectivi. Și totuși, să reamintim plăcerea de a ne întîlni cu doi clarinetiști de marcă, ce au făcut și fac mult pentru propagarea noii noastre muzici, seniorul Aurelian-Octav Popa și mai junele Leontin Boantă.

■ **LAWRENCE FOSTER** — iată cel mai impresionant eveniment al direcției muzicale din ultimul timp. Un dirijor american, foarte activ la Los Angeles, Monte-Carlo și Ierusalim, care și-a legat numele în ultimul timp de înflorirea Festivalului din Aspen (un fel de Salzburg din S.U.A.) și care în prezent este campion mondial al propagării muzicii lui George Enescu. **Oedip**, înregistrat anul trecut și pus în circulație recent pe disc compact al casei EMI, va fi, sintem siguri, „marea lovitură” a repertoriului contemporan de operă; cei ce l-au ascultat — și mă voi număra în curînd printre aceștia — nu-și economisesc superlativul și este emoționant să-l auzi pe Foster însuși vorbind despre dragostea cu care Orchestra Filarmonică din Monte-Carlo a muncit încordat pentru stăpînirea partiturii sau despre dăruirea

cu care soliștii vocali de primă mărime mondială (Jose van Dam, Gabriel Bacquier, Nicolai Gedda, Brigitte Fassbaender, Marjana Lipovsek, Barbara Hendricks), au venit perfect pregătiți la sedințele de înregistrări, pentru ca enormul colectiv — cuprînzînd și corul spaniol **Orfeon Donastiarra** — să poată să-și fructifice munca în timpul alectat gravurii. Vom mai avea prilejul să vorbim despre această piatră de hotar în cunoașterea — în fine — concidentă a celui mai mare muzician român în toată grandoarea lui.

La pupitrul Filarmonicii bucureștene, Lawrence Foster ne-a ilustrat adevărata pătrundere a stilului enescian printre tîlmăcirea încîntătoare pe care a dat-o **Simfoniei I, în mi bemol major**, a maestrului. Fără îndoială, pilonii solid impintăți ai tematicii primei mișcări au justificat supranumele de „eroică” imprimat partiturii, însă în amintire ne stăruie limpezimea și transparența cu care au fost conduse împietrirea polifonice, dușoșia pătrunzătoare a melodismului, revelat consecvent, întreg trupul edificului sonor apărînd atășant, mlădios, fără îngreunări inutile și purtîndu-ne cu gîndul mai mult la Fauré decît la Brahms, pentru a numi pe inspiratorii tineretii lui Enescu. Foster a înțeles admirabil nu numai soliditatea arhitecturală, dar și lan-goarea, **durul**, evocările peisajului românesc fără de care muzica de față nu poate fi concepută — și n-am vrea să detaliez exagerat așezele familiare care îl leagă de aceste meleaguri, însă instinctul unei asemenea versiuni se înfățișează ca deosebit de sigur și pilditor. Asemenea lui Yehudi Menuhin, care îl multumeste pentru că, grație lui, „un public mai numeros va putea să se angajeze pe drumurile descoperirii muzicale” (a lui Enescu, n.n.), se cuvine să-l fim recunoscători și noi lui Foster pentru lumina fidelă a universului creației luceafărului muzicii românești.

Solistul programului a fost pianistul Dan Grigore, cu care oaspetele a colaborat în condiții de înțelegere reciprocă a tuturor intențiilor interpretative. **Concertul nr. 1** de Brahms a fost mișcător și cursiv, iar în suflete rămînea cu modelarea inspirată a unui **Intermezzo**, în care Dan ne-a apărut ca un mare poet al claviaturii.

Cînd oamenii vor să se simtă bine

PUBLICUL, marele public merge la cinematograful deseori pentru povești (cînd nu o face pentru violență, sex etc.). O poveste conține dintotdeauna un miraj — acela al unei lumi simplificate, uneori pînă la schematicism, în care „binele” înfrînge „răul”. Iar triumful este resimțit de fiecare spectator ca fiind al lui însuși. Astfel filmul se transformă adesea în ipostaza vizuală a basmului din copilărie, importanță devenind situațiile și nu personajele, aventura și nu drama, suspans-ul și nu emoția estetică, victoria personajului și a spectatorului iar nu cea artistică. Succesul unor asemenea spectacole este justificat de răul din noi, căci pe această cale răul este „exorcizat”, la capătul a două ore de proiecție fiecare, asimilîndu-și victoria personajului fictiv, se simte mai bun.

Din această perspectivă, filmul **Ursul** ne oferă șansa de a deveni/a ne simți mai generosi. O poveste... „adevărată” și aparent facilă. Un ursuleț orfan caută protecție și afecțiune, în vreme ce specia este pîndită de primejdia dispariției. Asemenea copilului mic, ursulețul (eroul principal, de altfel) este neștiutor, neajutorat, temător față de ceea ce nu cunoaște. Lipsa sa de orientare în lumea reală (v. momentul în care, scăpat din captivitate, nu fuge în pădure, ci adoarme pe malul râului de blănuși jupuite de urși, nedistingînd încă aparența de realitate) este înduioșătoare, iar dorința lui de afecțiune determină automat simpatia spectatorilor. Dincolo însă de simplul amuzament iscat din jocurile și visele „personajului” principal, există intenția autorilor de a sensibiliza conștiința umană față de drama provocată de agresiunea omului împotriva naturii. Unica modalitate cu șanse certe de reușită este cea utilizată de regizor: umanizarea personajelor-urși. Chiar dacă uneori este depășit nu numai a-

devărul biologic (ursul fiind în realitate un animal solitar, prea puțin dornic de prietenie), ci și limita veridicului asumat de orice ficțiune cu pretenții realiste (v. vinătorul aflat dezarmat în fața ursului, implorîndu-l să-l cruțe, iar spre surpriza și bucuria tuturor ursul îl „lartă”). Licențele sînt, însă, acceptate cu ușurință odată întuite „regulile jocului”. Natura trebuie să-și regăsească liniștea, dar nu oricum, ci prin consimțământul conștient al agresorilor, și prin retragerea acestora în calitate de prieteni ai naturii. De ce? Pentru că numai astfel oamenii pot deveni mai buni.

Dincolo de considerațiile etice asupra filmului, care se consiliuie într-un demers „pro natura”, trebuie semnalat și un alt aspect. Spre deosebire de ciclul de filme „Școala curajului” (ce propovăduia reînnoirea la natură într-un stil evasiv-kitsch) sau de seriile pentru copii cu animale (ai căror protagoniști concurează prin inteligență sau sensibilitate personajele umane), în filmul lui Jean-Jacques Annaud eroii au un spațiu de viață distinct de cel al oamenilor, o existență independentă de a acestora. Într-un cuvînt, își joacă propriile roluri și nu pe cele de prieteni ai oamenilor. De altfel, aparițiile actorilor sînt reduse, personajele umane nefiind necesare decît în măsura în care contribuie la conturarea conflictului.

Odată proclamată autonomia pădurii, spectatorului nu li rămîne decît să se bucure că ursulețul (elementul emoțional al filmului) și-a găsit „protectorul” căutat, iar viața sa este în siguranță.

Recurgînd la o poveste simplă, tratată cu un echilibrat simț al efectelor emoționale, regizorul ne convinge că putem fi deveni buni salvînd natura.

Miruna Barbu

Premiera săptămîni: Cenușa păsării din vis. Scenariul, D. R. Popescu. Regia, Dorin Mircea Dasaltei

Arhiva pseudosentimentală

PENTRU mine, ca student, filmul **O noapte furtunoasă** a fost o revelație. Alexandru Giugaru, Florica Demion, Radu Beligan, Falty Vasilescu (celebru frate gemă al lui Grigore Vasiliu Birlic), George Demetru, erau toți excelenți. Filmul în timpul celui de-al doilea război mondial (pe platoul Floreasca, sub camuflaj) reușea să a dateze și domnului director de film Ion Cantacuzino. Să menționăm că eram înainte de anul 1950, anul inaugurării Studiourilor de la Buftea.

Jean Georgescu a fost portretizat excelent în „Lanternă cu amintiri”, excelenta carte a Oltei Vasilescu.

Dar Jean Georgescu s-a afirmat mai întâi ca actor și ca scenarist. **Așa e viața** (un scurt metraj comic), făcut cu bani puțini, dar cu multă măiestrie, i-a adus popularitatea în epocă. I se spunea încă de pe atunci „Domnul CINEMA”.

În anul 1930, Jean Georgescu sosese la Paris ca să învețe cu adevărat meseria de regizor. Lucrează în Franța la mai multe filme, învață arta actorului și arta montajului. Filmul **Fericița** aniversare este excelent

(s-a văzut și la Cinemateca română).

Jean Georgescu se reîntoarce în patrie imediat ce s-a declanșat cel de-al doilea război mondial. Realizează **O noapte furtunoasă** și are un răsunător succes de presă și de public.

În 1935 turnează prima comedie satirică din România — **Directorul nostru** — cu Alexandru Giugaru, Grigore Vasiliu Birlic, H. Nicolaidis, Mișu Fotino, Angela Chiuaru și Florica Demion. În 1935 realizează **Mofturi 1900**, primit cu oarecare răceală de public și de critică, spre deosebire de precedentele. În 1939, Jean Georgescu realizează ultimul său lung metraj de 9 acte (scenariul Alexandru Cukescu și Jean Georgescu, regia Jean Georgescu, imaginea Costache Ciubotaru), cu Ionana Pavelescu, Dorin Varga, Constanța Cimpeanu, Petre Ștefănescu Goangă, Stela Popescu, Geo Barton și Ileana Iordache.

Și mai am o singură completare de făcut: Jean Georgescu a predat arta actorului la Institutul de Teatru de vremea sa cu o măiestrie rar întâlnită.

Alexandru Racoviceanu

La Foris, un mare succes de public: Ursul

CRONICA PLASTICĂ de Tudor OCTAVIAN

INCLASABILI

■ **MARILE** manifestări ale obștei de la Dalies și Muzeul Național au reușit să instituționalizeze ideea că lucrările unor pictori trebuie regasite întotdeauna pe aceeași panouri și cu aceeași vecinătăți. Rigurosul și perfidul protocol al panotării reflectînd uneori ierarhiile valorice și, în mod cu totul intimplător, numai pe acestea, a indus în conștiința unei ceteții cuprinzătoare a publicului și ceteții în aceea a comentatorilor temerea că, în ce privește importanța unor metode artistice, în istoria creației plastice contemporane jocurile, fie-ne îngăduită licența, sînt pe veșnicie făcute. Temere care, cu vremea, a trecut într-un soi de somnolență a criteriilor.

În artă, lucrurile au, de regulă, importanța pe care le-o acordăm. Asta nu înseamnă că efortul de a stabili însemnătatea reală a unor participări în cadrul fenomenului e din capul locului nemotivat. Străduințele criticii de diagnostic sînt legitime numai cînd e stăpînit fenomenul. Discuția calității stă fatal sub semnul erorii, dacă apreciem calitatea numai în producția autohtonă. În mare măsură, ce pare aici sigur așezat într-o matcă se vedește minor și neinteresant în context mai larg. Și așa se face că majoritatea pictorilor care au umplut cu onoare simnele frunțurilor în expozițiile colective și cu caracter național, oameni cu un loc bine stabilit în controalele genului nu fac „afară” nici un fel de impresie. Fapt ce nu dovedește că, automat, pictorii ce-au umplut în neorînduială etajele, scările și buzunarele îndepărtate ale sălilor de muzeu trebuie să sperie în carieră și în glorie internațională. Pur și simplu totul e altcumva, fără să bănuim deocamdată cum.

La deschiderea expoziției personale a pictorului **Corneliu Petrescu** (o serie de peisaje din „fascinantul vest”) domnul Allen Docal, directorul **Bibliotecii Americane** din București — în a cărei Galerie de artă e găzduită selecția — observa că artistul din România contează, pentru cei care l-au achiziționat operele și i-au organizat expoziții de autor peste ocean, ca un creator de interes marcat în relație cu arta americană de azi. Intelectualul american nu săvîrșea deloc o amabilitate, întrucît prezența lui Corneliu Petrescu la Biblioteca Americană e consecința unei activități artistice atent elogiate în Statele Unite și Europa și nu primul pas întru această. Pictor aproape „inclasabil” în destăurările artistice periodice ale breslei, specializat în colaje și într-un tip de imagine ce reclamă, în unele privințe, măiestriile bijuticului, Corneliu Petrescu i-a atras pe colecționarii și galeriștii de departe, care îl cinstesc ca artist român reprezentativ — dar a fost considerat cu unme distanțat la noi, atît în dările de seamă ale unor critici, cît și în saloanele sub protocol de care aminteam mai sus. Cauzele sînt în afara artisticului. Corneliu Petrescu activează ca pictor abia de trei decenii, el fiind pînă aici medic și încă într-o disciplină a maximei rigori. Temele și procedeele lui Corneliu Petrescu sînt pline de originalitate. În plus, profesionalismul său provocator, inventiv, nițel eclectic, însă cu atît mai stimulant pentru imaginație obligă la o discuție în termeni clari. Pictura lui Corneliu Petrescu prezintă, de asemenea, inconveniența ei nu face „școală”. Toate acestea, desi par să ajute dezbaterile asupra calității superioare a poziției, le amînă. În Statele Unite faptele ce-l deosebesc pe un artist de performanța comună sînt foarte prețuite. Cei mai buni pictori români contemporani își probează autenticitatea în raport cu școala în care s-au format și de care, oricît de relevantă se arată distanțarea, continuă să aparțină. Corneliu Petrescu își poate ameliora metoda doar prin raportare la sine. El e condamnat să privească numai înainte. Pentru mulți artiști aceasta echivalează cu o servitute. Cînd situația

e considerată cu luciditate, servitutea se vedește a fi, de fapt, o șană.

Fără un loc de frunță în ierarhiile anuale ale pictorilor, Corneliu Petrescu are un loc bun și în întregime meritat în orice istorie neconvențională a artei românești moderne și contemporane.

Ce ciudat! E mai simplu să devii artist de condiție medie în America decît pictor însemnat în județ.

■ **O BIOGRAFIE** îndrăzneată anunță și **Ovidiu Lazăr**, la prima personală cu un sens coerent — **Galeriile Municipiului** — după ce, nu de mult, o selecție sub semnătura sa trecea oarecum anonim printr-o sală din Pasajul Hanul cu Tei. Uneori și erorile capătă aur.

Absolvent din 1982 la clasa Constantin Brâncuși, pictorul a strădănit să învețe de la profesor doar cît să-l ajute să nu-l semene. Un inclasabil, dar unul despre care se cuvine să vorbim cu prudență în laudă întrucît la temperamental nu se știe niciodată ce-i talent al autorului sau tumult al junonii. Cert e că expoziția lui Ovidiu Lazăr conferă prestigiul profesional unei galerii blestemate parcă să adune între pereții ei numai lifose și neputinți agresive. E uimitor cît neisprăviți ai șevaletului și-au plimbat vanitățile prin acest tirg bucureștean de kitsch-uri. Cu amintirea cohortelor de veleitari e normal să fim de două ori circumspecți cînd ne ies în cale un autentic și o pictură cu caracter. Ovidiu Lazăr contează pe un fond de idei bine filtrat, pe care-l parcurge în toate direcțiile fără complexe. Seria de tablouri pe care ne-o înfățișează — pinze de toate dimensiunile îngrijit înrămate, cea ce-i onorant, oricît de dezinteresată ne-am arăa față de condiția de obiect a operei de artă — impresionează și obligă la o judecată complexă. Un baroc la crepuscul și oferta unui meșteșug brav ce te duce cu gîndul la alte vremuri, cînd măiestria pune ordinea în lucruri. O veche butadă spune că drumul cel mai scurt spre originalitate trece prin imitații. Multe fapte importante din istoria imaginii ne amintesc compozițiile cu figuri și bazare de obiecte concepute cu sigur simț regizoral de Ovidiu Lazăr. Totuși, ce rămîne la finele acestui veritabil film fantast e impresia de viu, de ardentă nevoie a unui adevăr personal și devotament în efort. În critica de artă profesiile sînt pîndite întotdeauna de eroare. Îndrăznesc să gîndesc că Ovidiu Lazăr e un pictor.

Emblema firmei Hauschild (Bremen, 1899)

Sectorul românesc al raiului

28 AUGUST 1990. Deschid prima scrisoare din teancul sosit astăzi și... „iau notă“, nu fără a mă amuza, firește, de pudibonderia inflamată a unui vechi amic bănătean. El îmi semnaleză că dl. senator Gelu Voiculescu-Voican ar fi declarat, pe franțuzește, că adevărata sa viață se desfășoară între metafizică și clitoris; cam așa ceva. În timp ce deschid o altă scrisoare, continui să rid, dar, stupefact: ce-a de a doua epistolă, trimisă de un prieten, poet înregistrat la „ironici“, începe cu niște versuri în care — cenzorul sădit în mine! — omite forma prea... populară a uneia dintre vorbe: „In /.../ dogmatic, bat cu limba mea de lemn“. Semnat: „Gelu Voiculescu-din-Ast-An“.

...Îmi amintesc de acele luni „veri indiene“ de la 2 Mai și câteva din rimele ce ne însoteau dorința de a evada din realitate: „La 2 Mai, la 2 Mai / Unde altă treabă n-ai“: „Un meduz și o meduză / Merg ținându-se de buză“. Unde? Probabil spre crisma „Dobrogeanu-Gherea / Unde-și bea Titu Maiorescu borea“...

Sintem cumva pe cale — gratie dlui. senator Voican — de-a ne întoarce la dulcele sezon de evaziune, în care spre a nu recunoaște că nu aveam (na, că era să adopt stilul poetului senatorial...) curaj de a înfrunța direct dictatura, ne lăsam răsfățați de rimele estivale produse de draziile noastre amici?

Zăresc, ca prin fum, silueta de atunci încă tânărului intelectual Gelu Voican. Să fi fost la 2 Mai? Ori la Vălenii lui Merepe? Il poreclise, cumva, vreunul din prietenii săi onirici „Tarrapkin“? De-o făcuse, de ce oare? Fum... Cui i-ar fi trecut prin cap, pe atunci, numele unuia din cei ce vor fi să ajute la trecerea glontului prin capul dictaturii bicefale?

...Urmăresc o nouă versiune a peliculei ce a memorat „procesul“, „executarea“ și „înmormintarea“ cuplului Ceaușescu. Unul din coșciug de-abia fusese coborât în groapă. Bărbatul în hanorac și cu barbă de-acum albă se apleacă. Ia o mină de pământ și o aruncă în groapă. Cineva spune, parcă: „N-a zis nimeni cum să-i fie țărina...“, „Să-i fie țărina ușoară“, murmură barba albă. Și în acea clipă mă

întreb: „Ce-o fi și în sufletul acestui om? Cum va sfîrși?“

Cine crede că scriu aceste rânduri spre a mă amuza malitios se înșală: cindva, poate destul de curînd, dl. Voican va avea nevoie de compasiunea noastră. Cînd te-ai implicat — alături de „politologul“ Virgil Măgureanu, și alții... — în astfel de lucruri e greu să mai sperii că te vei mai putea sprijini pe acele două repere între care declară, pe franțuzește, că ti-ai elădit viața cea adevărată. Metafizica l-a părăsit pe dl. Voican de cînd s-a suit în elicopterul cu care pornea să ceară sprijinul minerilor, chemați să dea o mină de ajutor (o mamă de

Afiș de JOHN HASSAL (1898)

bătaie, un picior în burtă, un firnăcop în cap etc.) în „bazinul carbonifer București“, cum scria Mircea Mihaiescu. Cînd despre celălalt pol existential, luminînd viața spirituală a dlui senator Voican, — clitorisul — pare și el destul de... trecător. De-ar fi să ne gîndim fie doar și la... trecerea „cu arme și bagaje“ a misterioasei amazoane meiste, Cerasella, de partea cealaltă a fostei Cortine de fier.

Spre a reveni la acele vorbe à tort et à travers, se poate spune că nu e tocmai cel mai inteligent lucru să-ti clădești viața (politică?) între metafizică și clitoris: amîndouă se dovedesc îngrate, la o adică... Și adică a și început. Numărătoarea inversă...

ÎNTELEG dintr-un transcript al interviului dat de dl. Ion Iliescu RAI-ului, că președintele României crede că minerii au venit la București să-i suplînească pe grădinarii lasă-mă să te las ai Capitalei, ce nu-si făcuseră încă datoria de a planta flori în fața Teatrului National. Dacă fiecare miner ar fi venit doar cu un răsăd în mină, azi nationalul bucureștean ar fi „beneficiarul“ a aproximativ 22.000 de flori. „Lalele“. Îmi sopseste un amic. Cele aduse de „minerii“ ca Nicolae Cămărășescu fiind marca... Philips, continuă amical.

Se spune că, dacă semeni vînt, culegi furtună. Dar dacă semeni bastoane de cauciuc, tirnăcoape, violuri (de fete și de domiciliu), distrugerii de laboratoare și amfiteatre universitare etc. ce ai putea culege?

Să nu-i fi sugerat nimeni dlui președinte Ion Iliescu că numele de familie al celui sfînt Petre ce stă la poarta raiului nu este Roman (spre deosebire, poate, de RAI-ul cărui a îi declara Domnia Sa povestea cu grădinarii de pe Valea Jiului)?

M-AM ÎNDOIT, deseori, de existența vieții de apoi. Dacă la intrarea în sectorul românesc al raiului, fișele de cadre vor fi întocmite de sociologul Virgil Măgureanu, iar bilețele de intrare vor fi rupte de astrologul Voican (sprijinit de-un clitoris) și tehnocratul Roman (sprijinit de o limbă de lemn), atunci încă unul din lucrurile în care nu vreau să cred este viața de apoi.

Washington, 29 august

TELECINEMA de Radu COSAȘU

Din ce se fac filmele?

■ N-A CĂȘORAT-O, n-a auzit-o nimeni, nimeni nu mi-a dat telefon să-și exprime, ca altădată, uimirea — nici nu se putea cînd tot orașul nostru a trăit ziua plimbării pe străzi a unei lozinci într-adevăr zguduitoare: „Jos Rică Răducanu!“. Am primit 4 telefoane: „Spune-mi ce-i cu Rică? Știi ceva...?“ Habar n-aveam, — am răspuns cit se poate de sincer: „Am trăit-o și pe asta...“ Dacă Rică-i contestat, nu se mai poate face nimic. Toți liderii noștri politici și sindicali ar trebui să se aplece cu delicată atenție asupra acestui „Jos Rică Răducanu!“ Dar știrea asta — ultima dintr-un șir de „Actualități“ pe programul 2, la orele 19, nu mai țin minte cînd, înainte sau după stopul cardiac al lui Eisenstein — n-a înregistrat-o nici o stație seismologică a prietenilor mei. Căci fiecare asta a devenit — un fel de Institut de la Upsala instalat peste tot, din Drumul Taberei pînă-n Pantelimon. N-a sunat unul să-mi zică ceva de Eisenstein, dar nici să-și exprime uimirea în fața votului criticilor europeni de cinema care continuă în 1990, ca și în '80, ca și în '70 și etc. să pună „Crușătorul Potiomkin“ pe primul loc între cele mai bune filme din toate timpurile. (Al doilea — cum aș vota și eu — „Hoții de biciclete“). Înainte vreme, la fiecare „plebiscit“ de acest gen, eram de nu somat — „Cum de e posibil...?“ — cel puțin ironizat: „Zi-mi, dragă, ce-au găsit confrății tăi la filmul ăsta? Că un cărucior se duce de-a dura pe niște scări...?“ În-totdeauna m-am ferit să suprapun logica unei cronici de fotbal — cu „clasamentul adevărului“ ei — peste logica unei cronici de cinema care dacă nu suportă ceva e, în primul

*) Și șlagărul rapidist al zilei: „Ceaușescu a murit! A murit be-leua! / De azi n-o mai clîștia / Meciriile-„Steaua“!“

rînd, clasamentul. Nu țil cu „Potiomkin“ împotriva lui Maradona sau fiindcă-i mai bun decît Schillaci. Populismul greu de învins așa face pînă și din filmele decisive ale lumii: niște meciuri de fotbal! Dar în-totdeauna, ținînd cu „Potiomkin“, m-am suspectat că opun populismului elitismul unui Salambô în fața mizerabilismului. Liniștea imi venea din faptul că în toate „clasamentele“ mele — cu toate riscurile — i-am pus pe Stan, Bran și Fred Astaire lingă Eisenstein, supărîndu-l pe mulți puriști. Dar de la un timp a apărut o altă problemă: Eisenstein n-a făcut „Potiomkin“ sub Stalin? Dacă lui Jdanov i-a plăcut „Potiomkin“ precum lui Hitler „Nibelungii“ lui Lang? Lang a fugit în SUA cînd a auzit de asta, Eisenstein de ce a rămas? N-a fost și el un conformist, un laș, un adaptat, un oportunist? Iar dacă a fost, „Potiomkin“ cum ne mai apare în '90? Mai e „the best“? Nu cumva, prin arta sa, „Potiomkin“ manipulează de 50 și ceva de ani toată critica, făcînd-o să uite că în Gulag putea rula Eisenstein, tot așa cum în „Casa morților“ deținutul jucua în lanțuri Hamlet? Cu ce se fac, la urma urmei, filmele?

Martî, la cinematecă, Minelli, în al său Uritul și frumosul o arăta cu franchețe: filmele se fac cu inspirație, cu talent, cu pastune, cu pricepere și cu câteva nenorociri personale, ba chiar și cu câteva porcării ale ființei umane, etern impure. Demiurgul de se numește producător sau regizor, sau „marcă actor“, e un monstru: el urmărește ideea călcînd peste cadavre, cu toată talpa sau în virul picioarelor. Are dreptate sau nu, nu se discută cînd apare acel strigăt „Motor!“ echivalent cu „Lumină!“ din Geneză. Se lucrează vi-sîndu-se la capodopere, la succes, la binele general — „fiecăre film să se

încheie cu o sărutare“ e o lege a locului — dar toate acestea se realizează cu fărîdelegi ale caracterelor aflate în joc, pe platou, sub reflec-toare. Bunele sentimente nu pot în-vinge, cum se dorește în artă, fără una, două mirsăvii ale creatorului. În bronzul ideii, în marmora perfecțiunii intră un procent rezonabil de merdă umană. Pentru o leacă de grandioasă inspirație, țineți-vă puțin respirația! În Paradisul creației sint gaze! Cu mult înainte de felliniana descoperire a nerușinării în arta facerii de filme — Minelli realiza această admirabilă demonstrație antimaniheică de care avem nevoie la fiecare pas, odată cu lecțiile ei practice de cinema: un film numai din scene tari e un colier fals, din moartea unei soții fă o scenă de trei replici și o tăcere, un film se face cu umilință? Eisenstein ar fi adăugat: și cu ceva viclenie! Pînă te prînd — am adăuga noi, cu umila și slaba noastră experiență. Pînă te prînd și nu te închid, punînd doar ochii pe tine și rînd „Potiomkinul“ în Gulag-uri. Și atunci, ce faci? Te sinucizi? Făci seria a doua la „Ivan cel Groaznic“ și Stalin te interzice. Mori de inimă și peste 5 ani Stalin va muri în aceeași zi cu Prokofiev, o-mul tău la tot ce-i muzică, chinuit, ca și tine, și emiînd, ca și tine, capodopere în plină samavolnicie. Nimeni n-a dat încă un film al morții compozitorului în aceeași zi cu a tiranului. Cam cu asta — aکل indescifrabil „Asta“ al lui Akakie Akakievici — se fac filmele. Din furia acestor valuri de merdă care bat în zidurile turnurilor de fildeş unde Flaubert le sublimează numîndu-le cșiar așa: „Un ocean de merdă“. Mai rămîne să credeți, manieiști cum sintem, că fac elogiul lipsei de caracter în artă. O, manihemism, o, mon dada... Știi ce? Ciu-en-Lai a avut o expresie cînd l-au întreat ce crede despre Revoluția franceză de la 1789. Sorbonardul a răspuns așa: „E prea devreme ca să putem trage o concluzie“.

Programe

● ESTE firească sau semnificativă prin ceva drastică reducție propulată în genere de cronicarul radio? Concentrîndu-și nu o dată atenția asupra unei singure emisiuni sau semnăind, după varii criterii unificatoare, doar cîteva rubrici dispartate din programul săptămînal, el nu face, în fond, decît să-și trădeze, pînă la un punct, condiția de radioascultător normal, în atenția căruia, ca și în atenția altor oameni, se află mai mult decît 20, 60 sau 120 de minute. Nu e nevoie de investigații prea complicate, e suficient a rămîne cîteva vreme în incinta unor spații publice (nu a tuturor) sau în încăperile unor locuințe private (nu ale tuturor) pentru a constata că, în chipul cel mai firesc cu putință, evident în condițiile în care televizorul sau casetofonul sînt închise, radioul asigură fundalul sonor al multor ore din existența oamenilor ce urmăresc, cu interes desigur diferit, momente ale fluxului radiofonic, așteptînd mai cu seamă unele dintre ele, înregistrîndu-le, în genere, mai pe toate. Atenția este în primul rînd reținută de emisiunile informative și de cele muzicale, nici celelalte nu alunecă de tot în neagra și nepăsătoare uitare. Cel puțin aceasta era situația „clasică“, vremea mai noi aducînd, sub impulsul unor noi realități, modificări specifice. Impactul presei fiind foarte puternic, vechilor teme declanșatoare de controverse sau doar discuții li s-au adăugat unele de dată recentă, furnizate mai ales de reviste și cotidiane. Va reconstitui, oare, cineva portretul „citorului de ziare“ de acum așa cum, în secolul trecut, „citorul de roman“ interesase opinia criticilor? Deocamdată, duminică între 14,00 — 21,00, am însoțit, ca într-o veritabilă zi de vacanță, programul România-cultural. Nu a fost, totuși, o pură intimplare, o opțiune total inocentă. Între aceste ore sînt difuzate cicluri ce și-au clădit de-a lungul mai multor decenii sau ani o frumoasă tradiție și cunoașterea noilor lor infățisări poate fi dintre cele mai tentante. Cine știe, cîștigă (redactor Cornelia Comănic) cu tema Toamna în lirica românească s-a dovedit un incitant examen radiofonic în care examenatorul (Petre Ghelmez) s-a văzut obligat de tînău concurent aflat în fața microfonului (Tudor Lavric, student) să transforme tradiționalul chestionar într-o discuție în care locul central l-au deținut spontaneitatea și formularea originală, nu simpla reproducere de date înregistrate în memorie. În continuare, invitațiile Euterpei, o primă parte dedicată dirijorului Zubin Mehta, au fost construite de Iosif Sava cu verificata sa știință (artă) de a armoniza previzibilul și imprezibilul, de a supune o informație vastă, larg cuprinzătoare, unei convingătoare vibrații simpatetice. A urmat Revista literară radio (redactor Maria Urbanovici) în care varietatea tematică a căpătat contur și caracter reprezentativ grație diversității stilistice în abordarea subiectelor: cronici de volume (Dan Pavel, Eseu despre metamorfozele cărții) și reviste („Agora“), o inspirată prezentare a Festivalului național de poezie (ediția a XVII-a) de la Sighetul Marmației, un profil Gib Mihaiescu, noutăți de la Oradea („Familia“ la 125 de ani) și din București (deschiderea standului de presă franceză la Biblioteca Dacia). După Revista, Casetele muzicale duminicale (emisiune de Ligia Ardelean) a transmis piese inspirate de astrele ce se rotesc în văzduhuri, temă nu doar a muzicii ci pivot al mentalității continentului nostru. Ascultînd înregistrările, am avut prilejul a medita asupra înțelesurilor vechii omologii dintre gama de aur și distanțele interplanetare dar și de a reciti mai vechile însemnări ale lui Aristotel ce evocă în Despre cer credința pitagoreică în sensul armonicii universale: „Cu atît mai mult, rotîndu-se cu asemenea lătuțal, soarele și luna, odată cu celelalte astre, atît de numeroase și atît de mari, este cu neputință să nu se îște o rîmoare de o intensitate neînchipuită“. În sfîrșit, după Radiojurnal și în timpul Actualităților t.v., Fonoteca radioului vă aparține (emisiune de Liliana Moldovan) a cuprins, la cererea ascultătorilor, versuri (de Al. Philippide, Nichita Stănescu, Serghei Esenin), muzică și un portret Constantin Tănase prefațat de evocarea lui Valentin Silvestru. Cinci ore radiofonice distincte și totuși confîne. O obișnuită după-amiază de duminică. Scriu aceste rânduri și constat că destule emisiuni ascultate în zilele precedente nu pot fi nici măcar menționate. Așa că drastică reducție persistă. Să îndeplinim, totuși, un necesar act de curtoazie față de un spectacol al săptămîinii de față (premierea, miercuri după-amiază, ora 18,00, reluarea vineri la 11,00 dimineața): Simpozionul de Natașa Tanska, despre care Jean Grosu, traducătorul textului și autorul adaptării, precizează în „Panoramic“ nr. 42: „Ultima sa piesă, interzisă în anii totalitarismului (respinsă, firește, și la noi), își așteaptă acum interpretarea scenică. Adaptarea prezentată de teatrul radiofonic constituie o premieră mondială absolută transmisă pe calea undelor“. Această premieră a fost realizată în studiourile radiofonice românești.

Antoaneta Tănăsescu

Revista revistelor

Mafioții contraatacă

● Numărul 19 al ROMÂNIEI MARI este cel mai teribil exemplu de ce pot face ura neputințoasă și furia oarbă: este, de la prima la ultima pagină, o revărsare de injurii și de calomnii, într-un stil de gustător. Dnii Barbu, Lăncrănjan, Purcaru, Theodoru și Vadim Tudor, cărora li se alătură cpt (r) Anderco István și general (r) Ion Angheloiu spurcă pe cine se nimereste, cu năduf și cu disperare. Dl. Purcaru, recent condamnat penal, se răfăiește cu dna Cornea, punindu-i între ghilimele „curajul” de a fi înfruntat dictatura. Cine vorbește! Dl. Purcaru, autorul unor reportaje în care dictatura era glorificată ca o mare binefacere! Cpt. (r) Anderco îl taxează pe dl. Băcanu de bișnițar! Din partea unui fost securist izgonit, nu ne așteptăm la altceva. În două pagini de revistă se reproduc scrisori deschise de protest contra Ununii Scriitorilor care l-a dat afară, precum merita, pe dl. Barbu. Cine le semnează? Dl. D. Bălăeț, fost lector la Academia Ștefan Gheorghiu, sau dna Florica Mitroi, poetă de moravuri ușoare. Cea mai instructivă semnătură o citim sub un apel adresat președintelui Iliescu: TOTI ROMÂNII DIN ARDEAL. În ce hal de derută trebuie să fi ajuns publicația dnilor Barbu și Vadim, dacă publică scrisori semnate ca telegramele de adeziune de ieri la politica lui Ceausescu! Amenințările sint demne de niște mafioți porniți la contraatac: „În numărul viitor, vom lichida conturile!”, exclamă Alciabiade la Săptămâna pe scurt. „Nu pricepeți că opinia publică e cu noi?” se întreabă el în același loc. Săraca opinie publică, pe care toate lighioanele o invocă și care nu mai pricepe, ea, nimic! ● În CUVINTUL din 9-15 oct., dl. Radu Eugeniu Stan publică un interviu luat în august 1989 dlui Eugen Barbu. Pe lângă candoarea cu care admite că pasaje din romanele sale seamănă cu pasaje din Seriuul negru („Există o mimetică din asta, care a lucrat în subconștient... Se poate... Nu zic... Ca Iuda...”), dl. Barbu se dovedește același aprig delator (în 1989 mai exista o securitate oficială): „Nu vi se pare ciudat că la Europa Liberă și la posturile occidentale sint lăudați numai acești oameni?” Adică Manolescu și S'mion. Ce facem cu ei? se întreabă dl. Barbu. Îi răspundem noi doi, cu întirziere, căci n-am știut de interviu până acum: „Îi dăm pe mina securității”. Ceea ce dl. Barbu a și făcut, fără să aștepte răspunsul nostru. D-sa mai spune: „Toată critica de la România literară este... bolnavă”. Să fie d-sa sănătos și să aibă parte numai de bolnavi precum criticii României literare! ● O spirituală rubrică susține în LUCIFER (de la nr. 5) dl. Rică Venturiano, studente în drept și publicist. Cităm absolut la întâmplare din răspunsurile date de d-sa cititorilor: „Tovarășul lu Kim Son din Phenian ne scrie cu emoțiune că și-a încheiat sfânta misiune transpunând integral în coreeană opera poetului patriot Corneliu Vadim Tudor, dedicată celor mai buni fii ai națiunii române, tovarășul Nicolae Ceausescu și tovarăsa academiciană Elena Ceausescu, doborâți de gloantele odioasei reacțiuni. Harnicul traducător ne solicită un precuvântător cinstit, care nu s-a dat cu reacțiunea. Le recomandăm fără ezitare ne dl. Dan Zamfirescu, eminent istoric literar, publicist și strănepot al glorioșului Candiano Popescu,

primul președinte republican din istoria țării noastre.” ● Revista FAMILIA din Oradea a împlinit luna aceasta 125 de ani. Bătrânei Doamne, salutul nostru și urarea de a rămâne... tinără!

Dezintoxicare

● După articolul fulminant al dlui Al. Piru și după notița costelivă a dlui Florin Sălăjan, DIMINEAȚA revine la cazul Barbu cu un pamflet semnat Char-mides (10 oct.) și care e scris la mână de Barbu. Cităm: „Haimana culturală, semidoct de ultimă speță, bastardu E. B. va rămâne în cultura românească precum Zărani în politică. Ritantul cică ar fi văzut la Atena, în pauza unui meci de fotbal, manuscrisele lui Socrate. Alergic la praful bibliotecilor, și-a angajat scribi bine plătiți din alte hoții, ilustrând prin opera de așa-zisă erudiție cel mai tristător complex din cite au existat vreodată în biata noastră cultură”. Articolul se intitulează Bastardu și inaugurează rubrica Așa vă place polemica? ● Dl. Claudiu Iordache a acordat ROMÂNIEI LIBERE un interviu (11 oct.). Între altele, d-sa consideră că în publicații cum este România Mare „au reapărut impostorii”. Ei, de n-ar fi vorba decit de impostură! Dl. Iordache anunță că, în curind, va fi comunicată presei FSN o hotărâre a Comitetului Director al FSN referitoare la abandonarea „limbajului toxic”. Așteptăm cu încredere cura de dezintoxicare promisă. ● În ZIG-ZAG (nr. 31) este reluat interviul, atât de controversat, acordat de dl. Voican Voiculescu unui reporter al postului de radio RIAS-Berlin. D-sa se menține la părerea că „tot ce a fost în Piața Universității nu avea nici o semnificație politică și ținea de resortul celor mai sordide infracțiuni: speculă, prostituție, parazitism, exhibiționism.” Dl. V. V. continuă a vedea ce n-a fost și a nu vedea ce a fost. Lipsa de nuanțe a diagnosticului arată la d-sa un spirit dogmatic și intolerant. ● În același loc, un titlu cu litere de-o șchioapă (dl. Mitu, patronul, combătea parcă acest procedeu, folosit de dl. Cristoiu, pe cind era redactor-șef): ACTRITA MAGHIARĂ DIN TG. MURES. INTERZISĂ PENTRU COLABORAȚIONISM CU ROMÂNII. Citim articolul și găsim în el cu totul altceva. Din păcate, interdicția cu pricina este reală și regretabilă. Actrita căreia i se refuză rolurile este dna Adam Erzebět și tot ce i se întâmplă din decembrie încoace se datorează faptului că este soția lui Hajdu Gyozo, scriitor și critic literar, fost deputat în M.A.N., redactor-șef al unei publicații în limba maghiară, pensionat între timp. Desigur, este inacceptabil ca un om să fie persecutat pentru greselile altuia, indiferent de relația de rudenie. Hajdu Gyozo n-a fost, el, dat afară pentru colaborare cu românii și pentru „înaltă trădare a poporului maghiar”, cum afirmă dna Cristina Pat, autoarea reportajului, ci pentru colaborare cu PCR, cu Ceausescu și cu alte odioase instituiții din regimul defunct. Chiar și așa, doamna Erzebět nu trebuie să suporte consecințele actelor și discursurilor soțului ei: aceasta ni se pare de la sine înțeles. Dar de ce tîtrează revista așa cum am văzut? Cui folosește deplasarea unei probleme politice spre una etnică? Noul conducător al publicației își ține în fond promisiunea de a „albi” pe nomenclaturistii de ieri. Dl. Hajdu a fost unul din cei mai

compromiși, dar nu mai puțin în ochii colegilor lui români decit în ochii colegilor lui maghiari. ● Trei foarte interesante numere ale revistei 22 publică Raportul GDS și al Comitetului Helsinki din România asupra evenimentelor din 13-15 iunie (nr. 37, 38, 39). Un document capital. Să sperăm că va fi luat în considerare de comisia parlamentară însărcinată să elucideze cazul. Din nr. 39 al aceleiași publicații mai reținem citeva interviuri. Dna Magda Cărnci a stat de vorbă cu dl. Ion Negoitescu, iar dna Gabriela Adameșteanu cu dna Monica Lovinescu. La rindul său, dl. Stelian Tănase a intervievat mai multe personalități ale vieții politice internaționale și publică în numerele recente discuțiile avute cu Willy Brandt, cu Hans Wranitki, cu David Binder și cu alții. ● Bune, reportajele dlui Traian Călin Uba pentru CUVINTUL (de exemplu acela din Valea Jiului publicat în nr. 34). Reportajul stie să întrebze, ceea ce este esențial, și nu ține numai decit, ca alții, să se întorcă din călătoriile sale cu acele răspunsuri pe care le putea obține fără să se miște din redacție.

Topul revistei revistelor

● Dacă tot sintem la Revista Revistelor, să vedem în cite publicații apar la ora actuală rubrici de acest fel. Surpriza este numărul foarte mic. Nu mai e nevoie să explicăm de ce se citește o astfel de rubrică și care e rostul ei. Mulți dintre cititorii de presă deschid ziarul sau hebdomadurul la Revista Revistelor. Cum se explică, în acest caz, penuria cu pricina? O bună Revistă a Revistelor ține Dreptele (cu două semnături diferite, Entomolog și Sever, ambii profesioniști în mod evident). Orizontul timișorean are în Anemone Popescu o „veterană” a rubricii și ne bucură s-o regăsim săptăminal la post. În scădere de frecvență și spațiu este Revista Revistelor din Cuvintul, la început una din cele mai „tari” din țară. Sumară este cea din Contrapunul. Leneșă, cea din Lucașfărlul. Originală ca manieră și foarte cuprinzătoare, aceea din Argesul piteștean (cum se vede mina poetului!). Adevărul inițiasse o Revista Revistelor acum citva timp, dar îi găsește loc în mod sporadic, ca de altfel și România liberă, Expresul, Zig-Zagul, Flacăra (unde e Capul limpede?) n-au (decit accidental) o astfel de rubrică. Azi are Efemeridele Xantipei, dar, de la o vreme, intermitente. Dimineața își aminteste de Revista Revistelor doar cind are o replică de dat unui confrate. În noua formulă, Timpul de la Iasi a abandonat-o și el. O găsim în schimb în concetănele Convorbiri literare. Consistentă e și cea din Tomisul de pe (fîrește) malul mării. Cafavenul n-o are nici în versiune autohtonă, nici în versiune internațională. Nu mai continuăm. E limpede că ziaristii români nu se omoară să se citească între ei. Sperăm probabil, că-l citește marea publică. Să dea Dumnezeu! ● Ne pare bine că România liberă ne... contrazice: în numărul din 13 oct. ea publică o substanțială și limpede Revista Revistelor, consacrată aproape toată cazului E. Barbu — România Mare. Întreg numărul este foarte bun, dină citeva mai amice (mai ales de cind a fost dublat numărul de pagini), și ne-a amintit de zilele de glorie ale cotidianului. În primul rind, prin

vigoarea atitudinii. Dnii P. M. Băcanu și Paul Gheorghiu publică articole extrem de utile limpezirii apelor în noua noastră presă. Un pamflet — dar lipsit de vulgaritate — scrie poetul Ion Drăgănoiu sub titlul Cușca de sticlă: „Să-și fi uitat Adrian Păunescu versurile de mai an, cu care ne spărgea televizoarele, omagiile fără măsură aduse cupulului abject de dictatori [...]? Cum mai poți, die P., să rostești cuvintul România? Această maică atât de blîndă din care căpușe de felul dumitale au supt cit au putut, îți este datoare doar cu o cușcă de sticlă incasabilă”. Continuăm să oftăm după pagina culturală a ziarului de pe vremea cind dl. Paley nu era doar onorific în fruntea lui. ● Săptăminalul ARGUMENT, condus de dl. Mircea Popa, a făcut un gest frumos și neobișnuit: a găzduit (în nr. 15) echipa demisionară a Zig-Zag-ului, cu opt pagini, adică tot atitea cite are de obicei hebdomadurul Confederației Frăția. Interesantă paginația: se citește de la cap la coadă Argument și de la coadă la cap Zig-Zag (cu numele de două ori barat!) (sau invers, e totuna). Dl. Ion Cristoiu mărturisește că nu va însoți vechea echipă în realcătuirea gazetei pe care patronul Topazului i-a dăruit-o dlui Păunescu. Își va urma calea proprie. Păcat! Tinerii rămași credincioși publicației aveau nevoie de un lider și de un editorialist. Dl. Cristoiu a fost înălțat și pentru că scria editoriale foarte citite. Ne-am exprimat, în citeva rinduri chiar în aceste pagini, dezacordul cu unele din ideile d-sale. Dar am recunoscut și o recunoaștem în continuare că dl. Cristoiu are idei. Numărul comentariilor politice valoroși este relativ redus în presa noastră actuală. Mai departe, dl. Dan Mucenic ne oferă o versiune proprie a explodării Zig-Zag-ului vechi. Aflăm, cu această ocazie, interesante lucruri de culise, ca și unele din motivațiile feloniei dlui Mitu față de niște oameni care-i aduseseră bani și prestigiu prin profesionalismul lor. De altfel, dl. Mitu se va convinge repede că a greșit ca om de afaceri. Numerele 30 și 31 din Zig-Zag făcute de dl. Păunescu sint improvzate, impulsive și gălăgioase.

„Dați la gloale!”

● Un text memorabil, de un sarcasam necruțator semnează Mircea Nedelciu în TINERETUL LIBER. SUPPLEMENT LITERAR ARTISTIC, din 13 octombrie a.c., sub titlul Pină cind veți mai ambala mizeria voastră morală în culețe steagului sfînt al Ardealului? Întrebarea se adresează lui Eugen Barbu și acoliților săi, care în „România Mare” fac paradă de patriotism. „Deci — raționează Mircea Nedelciu — domnul Eugen Barbu din patriotism a plagiat, din patriotism a denunțat securității o întreagă generație literară (nemaivorbind de cele anterioare în care, totuși, opera selecții), din patriotism l-a injurat pe Marin Preda...” ● O confirmare imediată a acestui portret moral pe care i-l face Mircea Nedelciu oferă Eugen Barbu într-un interviu acordat lui C. Vrăncianu și publicat în FLACĂRA din 17 octombrie. „România literară — afirmă Eugen Barbu cu subtext — nu a scris nimic de 8 luni de zile despre evenimentele din Transilvania”. „Chiar așa? Cine cercetează colecția revistei „România literară” constată că, în repetate rinduri, în articolele pe teme politice din paginile 1, 2 și 3 s-au făcut referiri la această problemă. În plus, în numărul din 30 august s-a publicat o amplă și emoționantă convorbire cu Grigore Popa, organizatorul manifestației din august 1940 contra Diktatului de la Viena. A trecut însă multă vreme de cind pe Eugen Barbu nu-l mai interesează dacă ceea ce susține în public are sau nu acoperire în realitate. ● În ROMÂNIA MARE din 12 octombrie, Ion Lăncrănjan declară, ironic, „da, sint antiintelctual”. Cum noi nu avem umor, înregistrăm declarația ca reală și îl felicităm pe Ion Lăncrănjan pentru sinceritatea de care dă dovadă. ● Avem în Adrian Sărbu, ministru secretar de stat, șef al Departamentului Guvernamental al Presei, un demn urmaș al lui Eugen Florescu și Mihai Dulea. Într-un articol de zile mari publicat de Lucian Avramescu în TINERETUL LIBER din 19 octombrie, sint preroduse admonestările și indicațiile prețioase cu care acest domn-tovarăș ministru a întimpinat un grup de ziaristi veniți în audiență: „Voi, mă, v-ați găsit să vă dați cu aștia? Vedeți că sinteți căcănari. Sint tovarășul de la secția de presă, îi? Da, mă, io sint. Voi în loc să fiți băieți salon, dați la gloale.” „Mă, rămîne între noi, p-ăștia de la «România liberă» fi am în sertar, dosarul lor e aici, aici moare, pei mă iau eu după timpitu ăla de Pelteacu, le-a dat patrimoniu, ăsta ne-a băgat în rahat.” „P-ăștia de la «România liberă» fi...” Aici, Lucian Avramescu ne explică semnificația punctelor de suspensie: „Domnul Ministru a zis un verb din trei litere, dar nu-l dactilografiem, din pudoa-re și din respect pentru adevăr, fiindcă domnul Ministru sigur n-ar fi în stare să facă treaba asta redacției respective”. Înclinăm să credem că Adrian Sărbu este ministru doar peste revista „România Mare”, nu peste toată presa românească. (O. A.)

TELEVIZIUNE

Să ne deschidem punga?

● N-AM ÎNTELES prea bine dacă guvernul chiar a decis să retragă subvențiile pentru televiziune sau a făcut numai, așa, o glumă, bătînd mai întii șaua. Acua de ireverențiozitate adusă de guvern acestei instituții din pricină că unul dintre redactorii Actualităților a afirmat că televiziunea nu e agenția de știri a guvernului mi se pare, într-un fel, precipitată. Un redactor al televiziunii a refuzat să dea citire unui anunț al guvernului cuprinzînd, pare-se, o listă cu persoane demise din funcții importante. După părerea mea, anunțul respectiv nu era un moft publicitar al guvernului, problema e deci una de discernămint. Redactorul respectiv a comis o gafă. Departamentul Actualităților ar fi putut s-o repare fără mari probleme. Poate că acestei reacții emoționale (cum i se spune în limbaj politic) a unuia dintre redactorii Actualităților îi coresponde o reală nevoie a lucrătorilor T.V.R. de a se elibera de criticile prin care aceste instituții i se reproșează obediința față de putere și lipsa de obiectivitate. Numai că una e obediința și cu totul alta difuzarea unui anunț guvernamental. Să se fi supărat Actualitățile pe știrile guvernului? E improbabil. Să se fi întimplat ceva în cadrul acestui departament, în ultima vreme? Mai degrabă. Asta nu justifică însă refuzul redactorului respectiv, fiindcă trădează o înțelegere eronată a raporturilor dintre guvern și Televiziune. Anunțurile administrației e firesc să-și găsească loc în cadrul emisiilor de știri, chiar dacă ele vin în ultima clipă. Nu aceste anunțuri umbresc independența T. V. R. Cit des-

pre reacția guvernului privitoare la suspendarea subvențiilor, mi se pare disproporționată și luată peste noapte. Decizia de a tăia o anumită instituție de la bugetul statului trebuie anunțată instituției respective în timp util, nu de pe azi pe mâine, fiindcă, în maniera în care guvernul a anunțat T. V. R. că „îi acordă” independența economică, decizia respectivă pare mai degrabă o măsură punitivă legată de „ireverențiozitatea” Televiziunii, nicidecum una care să încurajeze T. V. R. să adopte o atitudine realment independentă față de fenomenele politice intern actual. Unei reacții emoționale i s-a răspuns cu o decizie de aceeași factură (dacă această decizie a fost, într-adevăr, luată) sau cu o, să spunem lucrurilor pe nume, amenințare, care mă tem că nu folosește cu nimic guvernului.

La fel cum nu-l folosesc nici comunicatele sibilinice formulate drept răspuns la protestele foarte limpezi ale cotidianelor și săptăminalelor pe care fosta editură „Scinteia” vrea să le ia în arenă. Guvernul trebuie să se hotărăască, e laie sau bălaie. Cit despre cu desăvirșire nepotrivitul apelativ „Măi băieți” pe care ministrul de resort l-a întrebunțat, într-o audiență, față de reprezentanții ziarului „Tineretul liber”, și el constituit o gafă. „Tineretul liber” n-are ce fonduri să tale guvernului pentru ireverențiozitatea unuia dintre miniștrii care-l intră în compunere, atit doar că o bună parte a presei e nemulțumită și de deciziile și de stilul acestui ministru. Atit de nemulțumită, încit i-a cerut demisia.

IREVERENȚIOASĂ sau nu, T. V. R. își face totuși datoria față de administrație. Programul guvernului prezentat parlamentului de primul ministru a fost difuzat de două ori, în aceeași zi, o dată în direct, iar a doua oară la ora de maximă audiență a serii. Ceea ce mi se pare absolut normal. Tot atit de normal mi s-a părut că T. V. R. a intervievat mai mulți parlamentari în legătură cu acest program. Duminică însă, la emisiia 7 x 7, comentariul d-lui Victor Theodoru a constat în a pune cap la cap cite-tate din discursul primului ministru și dintr-un articol al d-lui Florin Costinescu, cu o dicție și cu un zîmbet impecabile, plus citeva fraze introductive și alte citeva de legătură. Înțeleg că Televiziunea se află sub focul încrucișat al guvernului și al opoziției, obiectivitatea acestei instituții nu înseamnă însă neutralism timorat din partea comentatorilor politici.

Din cite îmi dau seama, Televiziunea nu e impermeabilă la criticile care i se fac și așa zice că, treptat, orgoliul profesional al celor care lucrează acolo ne-ar putea îndreptăți speranțele că această instituție poate deveni un mijloc independent de informare în masă. Probabil, pină una alta, T. V. R. va cere abonațiilor să mai scoată ceva bani din buzunar, din pricina conflictului său cu guvernul. D-l Ștefan Cazimir, liderul Liber Schimbăștilor, ne-a sugerat, duminică, să ne deschidem punga, înainte ca T. V. R. să ne ceară asta. Unil dintre noi o pot face cu ușurință, pentru alții în schimb chiar și citeva lei înseamnă un sacrificiu însemnat. Înainte de a ni-l cere, Televiziunea ar trebui să ne convingă că îl merită.

Cristian Teodorescu

Între denotație și conotație

PENTRU limba și literatura franceză, *Memoriile* lui Saint-Simon reprezintă un monument și o sumă. Transcriindu-le — pentru prima oară — pe limba și literatura românească într-o amplă și exemplară selecție, Maria Carпов a depus o mare strădanie, încununată cu o notabilă reușită, dăruind, integrând literaturii, culturii noastre acest monument și această sumă. (Căci prin fiecare traducere semnificativă pe care o facem din alte literaturi, avem o șansă să modificăm, să îmbogățim propria noastră literatură și cultură.) Traducerea este însoțită de o interesantă prefață, de un tabel biobibliografic și de note, semnate tot de Maria Carпов. Avem, așadar, de-a face cu ceea ce numim, poate oarecum impropriu, o „ediție critică” sau o „ediție de autor”, inserată în foarte cunoscuta colecție a editurii Univers „Correspondență, Memorii, Jurnale”. Ediția românească respectă împărțirea în „volume” (șapte la număr) și capitole propusă de ediția „Gonzague Truc (Paris, Gallimard, „Bibliothèque de la Pléiade”, 1947—1961), operând selecția pe această bază. După cum ni se spune în prefață, a fost folosită, mai ales pentru aparatul critic, și foarte recenta ediție Yves Coirault (Paris, Gallimard, „Bibliothèque de la Pléiade”, 1983—1988), apărută în momentul când ediția românească se afla într-o fază avansată de lucru.

Memoriile lui Saint-Simon sînt „istoric” și totodată „literatură”, deci „fictivne”, în măsura în care, asupra evenimentelor și personajelor „reale” se proiectează o conștiință auctorială concretă care le colorează cu propriile-i culori. *Memoriile* acestea, ca oricare altele, se vor și se și cred o relatare obiectivă, o cronică de istoric. Dar Saint-Simon nu poate privi altfel decît cu privirea fenomenologică a artistului. În sensul acesta se și poate spune despre el că este proustian *avant la lettre* (Proust văzînd de altfel în *Memorii* unul din modelele sale). Totuși, ca și în cazul lui Proust, textul său oferă și oțintă unei lecturi denotative, dacă nu în totalitatea lui, cel puțin pe fragmente, constituindu-se astfel în „document”, „cronică”, „mărturie”, „istoric”, „biografie”, deci ca sursă neînlocuibilă de informație. De aici și o ma-

re dificultate pentru traducător, care se vede confruntat cu dilema următoare (specifică oricărui traducător de literatură scrisă într-o limbă care s-a „învechit” într-o mai mare sau mai mică măsură): să fie meticolos explicativ, perifrastic în cele mai multe cazuri, întru redarea exactității denotative a unui text care este citit și ca sursă de informație istorică — uneori chiar ca sursă de referință, cum e cazul *Memoriilor* lui Saint-Simon —, subînțînd, compromițînd chiar astfel dimensiunea conotativă, literară a textului, sau să meargă în mod prioritar pe aceasta, „asimilînd”, „adaptînd” termenii dificiluoși, prin echivalarea lor, *aproximativă*, să spunem, în cazul de față, cu termeni luați din cronicarii români din secolul al XVII-lea indicînd titluri nobiliare mai rar vehiculate, instituții, obiceiuri, chiar obiecte etc., specifice acelei perioade. Dar aici intervine și o altă dilemă: caracterul *aproximativ* al denotării încă ar fi poate acceptabil (un poate foarte subliniat, căci un istoric nu se multumeste cu aproximativ), dacă prin folosirea procedurii arătate mai sus nu s-ar distruge însăși sistemul conotativ care, în loc să trimită la un spațiu francez de istorie, mentalitate, cultură, ne va trimite la unul românesc. Mai trebuie luat în considerare însă și un alt aspect: traducătorul care se încumetă să abordeze o mare operă scrisă într-o limbă acum ușor sau mult arhaizantă trebuie să recreeze, pornind de la original, un dublu al acestuia în *ipostază modernizată*. Traducerea este viabilă — atîta cît este pentru ca prin însăși condiția ei, exprimată prin aserțiunea pe care sînt pe cale de a o desfășura, ea este și prin excelență efemeră, efemer ce se numără uneori cu secolele, e drept — doar în măsura în care este o (nouă) *lectură* a originalului, situată pe un piază istoric (și încercată implicit de toți: ceea ce acesta comportă prin acțiunea unei ființe concrete, deci

situată într-un acum și aici al său, dar și al unei mentalități colective pe care poate avea chiar șansa să o în-formeze. Încercarea de a te situa, în planul limbii tale, pe palierul istoric al limbii textului pe care-l traduci, poate fi doar o spectaculoasă și derizorie acrobatie, interesantă poate pentru gratuitatea ei, ca text, ce a găsit în celălalt text, original, un pretext pentru insolite dezvoltări arhaizante, ce perturbă, pînă la a te desființa, atît circuiții conotativ cît și pe cel denotativ. Oricum, nu mai putem vorbi de o traducere, ci, eventual, în cazurile fericite, de o operă originală. Iată paradoxul, ce-și are sursa tocmai în voința de a fi cit mai aproape de textul tradus.

Dar dacă atîtea capcane pîndesc traducerea unui text ca acela al *Memoriilor* lui Saint-Simon, există oare o metodă, ca să nu spunem o rețetă, de a leocoli? E limpede că nu, și că rezolvările se vor produce în chiar practica traducerii, care este în primul rînd o știință a dozării în mare vorbind. Dificultățile traducerii lui Saint-Simon (pot fi ale oricărui traducător, la urma urmelor) pot fi polarizate în dificultăți sintactice și dificultăți lexicale. Poate că și la Saint-Simon — ca și la Proust — cea care îi dă cea mai mare bătaie de cap traducătorului este prima. Fraza lui Saint-Simon comportă lungimi, meandre, ambiguități, obscurități — ținînd în parte și de sintaxa francezei clasice (limbă pentru francezii de astăzi ușor arhaizantă, oricum, nu în măsura în care este pentru noi arhaizantă limba cronicarilor noștri din secolul al XVII-lea) — a căror transpunere cere o adevărată virtuozitate. Maria Carпов izbutește să-și respecte propriile criterii, cu acurție filologică, dar și cu har artistic: „În limitele toleranței limbii române, am păstrat dimensiunile, ambiguitățile și punctuația frazelor, pentru a sugera — atît cît este posibil într-o traducere — imaginea scriiturii lui Saint-Simon. „Nu am procedat la fragmentarea

unor foarte lungi perioade, sau la modificarea punctuației, decît atunci cînd a existat riscul ca sensul să fie ocultat de arborescența frazei”, spune ea, într-o „Notă asupra ediției”, insistînd asupra principalei dificultăți cu care a avut a se confrunta. (În paranteză fie spus chiar cu riscul ocultării sensului — cînd ocultat era și în original — „arborescența frazei” trebuia menținută, ceea ce Maria Carпов a și făcut de altfel de cele mai multe ori, dusă de o logică a practicii traducerii și în pofida deciziei teoretice). Iată o asemenea perioadă, pe care nici nu putem să o dăm în întregime (ne oprim la jumătate), căci ocupă o pagină întreagă de carte: „Să ne amintim acum situația de la curte și principalele personaje, păreriile lor, interesele, pe care le-am înfățișat cu diferite prilejuri, și, mai ales, discuția mea cu ducele de Beauvillier, în partea de jos a grădinilor de la Marly, privind trimiterea Monseniorului duce de Bourgoigne în Flandra; am arătat atunci strînsa legătură a bastarzilor cu Vaudemont și puternicele lui nepoate, și, mai ales, cu Vendôme, legătura principalilor valetți de la curte cu bastarzii, mai ales legătura acestora cu Blouin, cel mai puternic și mai apropiat de Rege, de a cărui neștiută încredere se bucura, cel care, dintre toți, era cel mai slobod, cel mai îndrăzneț, cel mai prudent totodată, cel mai inteligent, cel care cunoștea societatea înaltă mai bine ca oricine, care trăia în mijlocul ei mai mult decît alții, știa tot felul de lucruri datorită aventurilor lui amoroase, și care, pe lângă slujba lui de valet al Regelui, avea prilejul să-l vadă pe acesta în intimitate, în fiecare zi, și să știe ce face, clipă de clipă, la Versailles și la Marly, căci era guvernatorul acestor castele; făcea toate acestea intrucit era de o strădanie neobosită, și se afla tot timpul prin cabinete, în fiecare moment al zilei: venea la Fontainebleau, stătea cîțva timp și, ca și în alte părți, disonca pe toți valetii, pînă la cei mai mărunti, precum și de acei primejdiosi soioni din garda elvețiană, despre care am mai vorbit cînd am povestit scena aceea groznică despre Courtenvaux” etc. etc. (p. 310—311). (Fraza aceasta este pe cît de veche pe atît de modernă în sintaxa ei: prin acumularea detaliilor, ea începe să se „gomeze”, să-și piardă caracterul referențial, trimițînd la miscarea scriiturii înseși, deci marcîndu-și tot mai mult o dimensiune autoreferențială, precum multe din romanele moderne, și precum poezia.)

Dificultățile de ordin lexical au fost rezolvate (după cum s-a și putut vedea într-o oarecare măsură din citatul nostru) de Maria Carпов în sensul asumării unui lexic modernizat, ce utilizează totuși — cu parcimonie însă — în puncte nodale, ca pe tot ațtea „semne” „mărci” care trimit la o limbă ușor învechită, anumîți termeni arhaizanti. Traducătoarea recurge cu mult tact lingvistic la ingenioase și variate soluții care să estompeze conotația românească, menținînd totodată denotația în precizia ei.

Rezultatul acestei munci, care cere răbdare, răbdare, răbdare, în sensul în care orice operă o cere, multă competență filologică, precum și fulguratele „inspirației”, va rămîne un moment de referință al traducerilor de literatură în limba română.

Irina Mavrodin

Ilustrație de JUAN GRIS pentru publicația anarhistă L'Assiette au Beure (1920)

Saint-Simon, *Memorii*, Editura Univers, 1990, 1020 p., Antologie, traducere, note și prefață de Maria Carпов.

Samuel BECKETT

Cascando

1
de ce nu doar cel disperat de
prilejul
irosirii cuvintului
nu este mai bine să leșed decît să fiu sterp
orele de după plecarea ta sînt atît de plumburii
ele mereu încep prin a curăța prea devreme
incleștările ce sîșie orbește patul dorinței
aducînd oasele bătrînele iubiri
găvane insuflește odinioară de ochi asemeni alor tăi
oare totul întotdeauna este mai bine prea devreme
decît niciodată

2
neagra poftă improșcîndu-le fețele
repetînd iarăși nouă zile niciodată n-a pluit cel iubit
timp de nouă luni
nici de nouă vieți

repetînd iarăși
dacă tu nu mă înveți nu voi învăța
repetînd iarăși că este ultima
cu adevărat ultima oară
ultima oară cînd implor
ultima oară cînd iubesc
cînd știu ce-i prefăcătoria
ultima cu adevărat ultima oară cînd spun
dacă tu nu mă iubești nu voi fi iubit
dacă eu nu te iubesc nu voi iubi

tropotul cuvintelor rîncede iarăși în inimă
iubire iubire iubire lovitura înăbușită a bătrînelui
scufundător

sfîrimînd neschimbatul
zer al vorbelor

însăpăimîntat iarăși
de a nu iubi
de a iubi și nu pe tine
de a fi iubit și nu de tine
de a ști că nu știu ce-i prefăcătoria
prefăcîndu-mă
eu și toți ceilalți care te iubesc
dacă te iubesc

doar dacă ei nu te iubesc

Four poems

1
iarăși ultimul reflux
prundișul mort
întorcerea atunci a pașilor
cătrecă orașul luminat

2
drumul meu este în nisip curgînd
între prundiș și dună
ploaia de vară plouă peste viața mea
peste mine cel pe care ea îl pustiește gonînd
cătrecă începătorii ei cătrecă sfîrșitul ei

pacea mea este acolo în ceața ce se îndepărtează
cînd voi putea înceta să mai trec aceste lungi praguri
mișcătoare

și să locuiesc spațiul unei uși
care se deschide și se închide

3
ce m-aș face fără această lume fără chip nepăsătoare
unde a fi nu durează decît o clipă unde fiecare clipă
răspîndește în vid neștiința faptului de a fi fost și de
a mai fi încă

fără acest val unde într-un tirziu
trup și umbră deopotrivă sînt devorate
ce m-aș face fără această liniște în care murmurile mor
spasmele după ajutor după dragoste
fără acest cer care planează
deasupra țărîinii lui inutile

4
ce-aș face ce-am făcut ieri și alaltăieri
scrutînd (afară) din lumina-mi moară în căutarea altui
răiător asemeni mie mistuindu-se departe de toți
cei vii

într-un spațiu convulsiv
printre glasuri mute
care-mi sufocă refugiul

aș vrea ca iubirea mea să moară
iar ploaia să cadă peste cimitir
și peste mine așa cum merg pe străzi
jeluindu-mă tuturor să mă iubească

În românește de
Anca Boglea

Copiii Europei

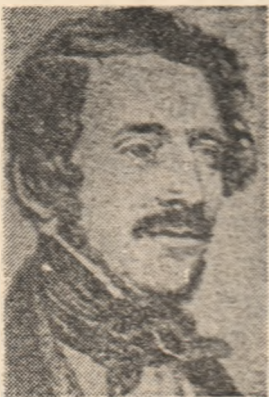

De curind a apărut în colecția Penguin

Books (seria International Poets) o antologie de poezie est-europeană editată de istoricul și traducătorul Michael Marsh, inițiatorul Forumului Est-European inaugurat de președintele Václav Havel la Institutul de artă contemporană din Londra. Volumul, intitulat *Child of Europe*, după un poem scris de Czesław Miłosz în 1946, cuprinde poezi născuți după 1940. România este reprezentată de Ioana Crăciunescu în traducerea poetei Fleur Adcock, de Ion Morar, Liviu Ioan Stoiciu și Elena Ștefi în traduceri semnate de Oana Lungescu.

Festivalul Donizetti

Cea de a noua ediție a festivalului Donizetti de la Bergamo s-a deschis cu opera *L'Assedio di Calais* compusă în 1836 pentru teatrul din Napoli. Este prezentată pentru prima oară în acest secol, în ultima formă scrisă de autor. Pe parcurs, Donizetti a climinat o scenă de dans din actul III. Printre interpreți se numără Paolo Coni și Luciana d'Intino. Conducerea muzicală este asigurată de Roberto Abbado. *L'Assedio di Calais* va fi urmat de *La Rosa bianca e la Rosa rossa*, cu libretul poetului Felice Romani. De asemenea va fi reprezentată și opera *Trionfo dell'Amizia*, după o melodramă scrisă în 1813 de J. S. Mayr. În cadrul festi-

valului vor mai avea loc concerte cu lucrări de Beethoven, Czajkowski, Boccherini, Mendelssohn și alții.

Ilustrații celebre

Muzeul regional din Westfalia pentru artă și cultură găzduiește pînă

la finele anului o expoziție de cărți ilustrate. Au fost reunite aici de această renumită instituție germană aproape 180 de cărți începând cu *Träumenden Knaben* (1908) a lui Kokoschka (de unde provine și tabloul *Fetița Li și eu*, reprodus în imagine), *Almanahul cavalerului albastru* (1912) a lui Kandinsky pînă la ilustrațiile lui Beckmann din preajma celui de-al doilea război mondial

Bernstein

Din dorința de a marca împlinirea a 50 de ani de cînd Bernstein a urcat pentru prima oară la pupitrul de dirijor al unei orchestre simfonice, în vara anului 1940, firma Deutsche Grammophon și-a propus să lanseze o ediție de 25 de discuri, închinată maestrului, în acel moment încă în viață. Sînt înregistrări din concert dirijate de Bernstein și susținute de șapte orchestre de frunte din Viena, Tel Aviv, Mün-

chen, Amsterdam, Londra, New York și Los Angeles, cu reputați soliști ca Gidon Kremer, Krystian Zimerman, Mstislav Rostropovitch, Kiril Te Kanawa, Christa Ludwig sau José Carreras. Însotită de un cuvînt înainte al de curind dispărutului dirijor, care a autorizat realizarea imprimărilor. Ediția Bernstein include lucrări ale unor compozitori de-a lungul a două secole, de la Mozart la Copland.

Marlene Dietrich și Germania

Intrebată de un reporter al *Marelui France Soir* cum a primit vestea unificării Germaniei, cunoscuta artistă de film Marlene Dietrich a răspuns: „Tot ceea ce mijlocește întîlnirea și apropierea dintre oameni și stimulează pacea, mă face

fericită. Fericirea este atât de rară în această lume chinată”. Marlene Dietrich, azi în vîrstă de 88 de ani, a emigrat în 1930 în S.U.A., jurîndu-se să nu mai aibă de a face vreodată cu Germania... (în imagine, Marlene Dietrich și Edward G. Robinson în 1941).

La Palazzo Grassi

Arhitectul Gae Aulenti a „orchestrat” la Palazzo Grassi din Veneția o mare expoziție de pictură a secolului nostru, de la Van Gogh la Picasso, de la Kandinski la Léger. Lucrările au fost imprumutate de galerii din toată lumea, printre care Guggenheim și Tannhauser (de la ultima, 32 de lucrări, multe de Cézanne și Picasso). Evident, din expoziție nu lipsesc suprarealiștii.

„Grecul” la Londra

Pe scena Operei Naționale din Londra a avut loc de curind premiera operii compusă de Marc Antony Turnage, *Greek*, pe un libret de Steven Berkoff. Opera este o transpunere modernă a piesei *Oedip*, în East-End-ul londonez. Premiera mondială a avut loc acum doi ani la München cu prilejul Biennalei. Coregrafia spectacolului este concepută de Peter Brennan; în rolul Sfînxului cîntă alternativ celebritățile Helen Charnock și Fiona Kimm.

Detășare

„Nimeni nu m-a invitat să revin în U.R.S.S. și chiar de ar face-o, nu m-aș întoarce. Mă simt ca o navă spațială care a pierdut orice formă de gravitație spre propria patrie” — a declarat laureatul premiului Nobel pentru literatură, pe anul 1988, poetul Iosif Brodski (în imagine), aflat în Italia cu prilejul primirii premiului „Capri '90”.

„Cats”

Steven Spielberg va produce un film de desene animate *Cats* după comedia muzicală omonimă, aparținînd englezului Andrew Lloyd Weber. Este al treilea film de animație produs de realizator.

Premio Persona

Franco Zeffirelli (în imagine) și Tiziana Fabbricini sînt laureații din acest an ai Premiului Persona, decernat la încheierea manifestărilor dedicate lui Luchino Visconti de la Ischia. Lui Zeffirelli i s-a recunoscut valoarea sa contribuție regizorală la reînnoirea teatrului liric. Tiziana Fabbricini a primit premiul pentru „talentul muzical care confirmă o luminoasă carieră”.

Un nou film cu Harrison Ford

Harrison Ford a început de curind filmările la *Regarding Henry*, realizat de Mike Nichols, regizor cu care Ford a colaborat la un mare succes al său, *Working girl*. Ford interpretează rolul unui avocat cupid și arivist care, din cauza unui accident, își amintește doar copilăria.

Cărți și manuscrise

Monumente ale istoriei și începuturilor editoriale — *Biblia* lui Gutenberg (1455), prima ediție engleză a *Utopiei* de Thomas Morus (1551) — scriori și desene din Evul Mediu și din Renaștere, unele din colecția Colegiului Eton, sînt expuse pentru întia oară pe o perioadă de două luni la Pirepont Morgan Library din New York.

Scrisoare din Washington

CE EXCELENTĂ IDEE ai avut, Nicolae Manolescu: o cronică din America de tip epistolar! Nu eram în tinerete, dar am devenit, între timp, un pasionat al genului epistolar: am avut cu Matei o lungă corespondență, de peste 10 ani, cu Nego de asemeni, cu Toma cu intreruperi, dar substanțială. Și în România, după 1975, am corespondat destul de asiduu cu Doinaș, cu Nicu Steinhardt, dar mai ales cu I.D. Sirbu (vor și apare texte, sub îngrijirea lui Marius Ghica, la Craiova). Motivul e simplu: în lumea asta a distanțelor simteam nevoia unui substitut al prezentei fizice. În plus, epistola e un gen mai viu decît jurnalul, la jumătatea drumului între subiectiv-intim și obiectiv-public. Admit fără șovăială că e ceva bătrînicios-tradițional în recursul la corespondență și totuși e aici o deosebire față de cei din secolul 18: ei își scriau scrisori de la Paris la Fontainebleau, noi ne scriem peste mii de kilometri (sau mile, cum ne-am obișnuit noi să spunem). Să încep cu un răspuns, nu pentru tine, ci pentru Mihai Zamfir: tot nu l-am mai văzut de 15-16 ani. El vorbea în unul din excelențele sale eseuri „lexicografice” cu vădită amărăciune despre felul în care occidentalii ignoră (au ignorat?) crimele și ororile produse de regimuri colectiviste-autoritare de stînga, cum le trec cu vederea sau le minimalizează. Este vorba mai ales de intelectuali, de colegii noștri universitari și literari, și apoi, nu în ultimul rînd, de presa scrisă sau audiovizuală. Multe căinări românești, multe victimizări imaginare mi se par neîndreptățite, dar iată și una care e de astă dată perfect justificată. Eu însumi am fost (sunt) permanent iritat de aceste atitudini care merg pînă la prejudecată, intolerantă și orbire în fata realității. Să menționez cu satisfacție că s-a găsit cineva care să trateze sistematic acest sindrom. Este vorba de Paul Hollander, profesor de științe politice la Universitatea Yale, care a scris două cărți fundamentale *Political Pilgrims* (Pelerini politici, Oxford University

Press, 1981, 324 de pagini) și *The Survival of the Adversary Culture* (Supraviețuirea culturii adversariale, Transaction Books, New Brunswick, N.J., 1938, 299 pagini). Cărțile sînt, în primul rînd, colosal de amuzante. Te rostogolești de ris, nu alta, citind bazaconiile pe care au putut să le emită în decursul deceniilor figuri respectabile — scriitori, intelectuali, ziaristi — proslăvînd ba Rusia lui Stalin, ba China lui Mao, ba Cuba lui Castro, ba Libia lui Gaddafi. (Pelerinajie în căutarea paradisiului terestru și a conducătorului ideal care duceau inevitabil spre peisaje infernale). Grotescul se mai învecinează și cu abjectul cîteodată. Iti amintesci pagina din Soljenitin cu camionul închis în care deseurile umane transportate spre noi cercuri infernale de tortură purta înscris pe el *Carne*, sora bucuria și laudele vizitatorilor occidentali. În același sens s-a născut în America și o dezbateră „retro” despre felul în care presa (în speță *New York Times*) a raportat — incomplet, eronat — foametea artificial generată de Stalin în anii treizeci în Ucraina, cu milioanele ei de victime. Întreprindere de tip genocidal, care va fi servit apoi ca model pentru Etiopia anilor '80, pentru România lui Ceausescu și pentru atîtea altele. Fără să mai însir multe exemple, fie tragice, fie comice, să trec la întrebarea cea mai fascinantă: de ce? Hollander oferă răspunsuri interesante, pe care vreau să le combin aici pe scurt cu propriile mele reflexii pe aceeași temă. Lucrurile par să stea cam așa. Civilizațiile moderne sînt fondate, începînd cu secolul 19, dar mai ales în secolul 20, pe anume tensiuni și adversități structurale integrate, precum contraforții în zidurile catedralelor medievale. Politică și economia funcționează în condiții în care parcă însuși proiectul constructiv stipulează caracterul opozițional al vieții intelectuale și chiar al sistemului informațional. Opoziția politică în parlament, în stradă — mai este, mai nu este, dar opoziția intelectual-cultural-informațională e un dat ineluctabil. Ideea că „suprastructura” ar trebui să fie cuminte-dependență de „bază” pare civilizațiilor avansate o aberație cumplită și, într-adevăr, ea poate duce la malfunctionări sistematice și la pagube serioase, inclusiv economice. Dat fiind acest rol prestabilit, nu e de mirare că de multe ori opoziția asta încetează de a mai fi pozițională, ca într-un joc sportiv, ci devine extremă, nega-

ție radicală, deralază, ca să zic așa. Poate încă nici asta n-ar fi cine știe ce, dar ea se exprimă prin identificare cu adversarul, negînd însuși jocul sau sistemul care o face posibilă din capul locului. Să recurg la o explicație post-structuralistă: identificarea cu stînga dictatorială a unor intelectuali americani (occidentali) are cauze nu socio-economice, nici măcar ideologice, dar tine de forța și de logica internă a discursului adoptat. Ea duce (lucru pe care-l uită adulterii lui Castro și Mao) la obliterarea radicală a propriilor condiții de posibilitate. EI BINE, după ce le-am spus pe toate acestea (nu ca să le scuz, ci ca să le explic) adaug că cel mai energic lucru este că societatea americană prosperă (cînic, dar super-inteligent) de pe urma acestor absurdități și auto-trădări. Pînă una-alta, ea s-a dovedit perfect capabilă să tolereze toxinele ostile și, absorbindu-le, să le convertească în stimulente („auto-critice”) ale propriului progres. Extremismul ecologic clamează pentru abolirea oricărei activități industriale; nu obține cîștig de cauză, dar se instituie legi severe de protecție a naturii. Pacifistul extatic ar masacra pe tot cel care nu-i împărtășesc visul de dezarmare absolută, imediată, necondiționată: n-ajunge la putere, dar puterea devine mai griulie, și-si mai cenzurează instinctele belicoase. Și așa mai departe. Nu sînt toate idilice în acest mic tablou. Intelectualul care suferă de schizoiditate unei situații în care-si poate ajuta societatea mai ales lovînd în ea, merită oarecare compasiune. Est europeanii postbelici de la care porneam ajung să fie trecuți cu vederea, în chio categoric imoral, să li se nege statutul de victimă, pentru că nu intră în promizele discursului social. Dar chiar pentru societate (mă refer la cea americană) situația e derutantă, presupune o stare de continuă nervozitate care nu e de fel confortabilă. Și într-un sens încă mai general, poate pînă la urmă supraviețuiri un sistem care se bazează pe recursul la ruștiri, pe sacrificarea extremelor de dragul centrului, pe un soi de continuă nesigurantă? Aici chiar că nu știu ce să mai răspund. Pînă una-alta, vād că da. Iar pe termen mai lung... totul e și așa zădărnice, nu?

Cu prietenie,
Virgil Nemoianu

Béjart la Bruxelles

Pe scena Circului regal din Bruxelles sînt prezentate timp de cincisprezece zile două spectacole realizate de Maurice Béjart cu trupa sa: **Pyramide al Nur** și un potpourri pentru aniversarea regelui Baudoin, compus din fragmente din: **Nomos Alpha** pe muzică de Xenakis, **Hamlet**, **Faust** și o premieră „mondială” — cum o intitulă autorul — intitulată **M pour B**.

Scenarist și regizor

Mark People este bine cunoscutul scenarist al unor filme de succes — ca **Ultimul împărat** și **Un ceal în Sahara**. Realizate de regizorul Bertolucci (ultimul va avea premiera la 21 noiembrie). Trecind în spațiile camerei de luat vederi în calitate de regizor, People filmează acum la Londra, **Afraid in the Dark** cu Fanny Ardant și James Fox în rolurile principale.

Vocea Mariei Callas

Casa de discuri Pathé Marconi a pus în vânzare un album cu două compact-disc, oferite cu titlul: **Maria Callas — l'art et d'amour**. Pe lângă multe cunoscute arii interpretate de celebra cântăreață se află și **Ducul Nilului** din opera **Aida**, înregistrat la Paris în 1964 și considerat pierdut. Maria Callas susține această partitură alături de Franco Corelli (Rameses). Dirijor — George Pretre la pupitrul Orchestrei Operei din Paris.

„Asasinul țarului”

Astel se numește producția ruso-engleză de care filmarii au început anul acesta în luna august și se vor termina în ianuarie 1991, realizat de Karen Schnaurov și avînd interpretii principali pe Malcolm McDowell (din **Portoala mecanică**) și Oleg Bancovski (din **Nostalga**).

Käthe Kollwitz:
Jurnale

Extrem de rezervată în a dezvălui opinii publice amănunte despre viața sa particulară, Käthe Kollwitz (în imagine) a început în 1908, la vîrstă de 41 de ani, să consemneze gândurile cele mai intime, impresiile și opiniile în jurnale, tinute cu regularitate. Acum, însemnarile artistei sînt reunite într-un volum de 960 de pagini, apărut la Editura Siedler, sub îngrijirea Juliete Bohne-Kollwitz, nepoata pictoriței, care conduce din 1984 Muzeul Käthe Kollwitz din Köln. Jurnalele cuprind mărturiile despre raporturile cu lumea inconjurătoare, poziții politice, reacții la evenimente legate de propriul destin, despre marea admirație pentru Barlach, dăbătu de impresiuni modeste cu care Käthe Kollwitz își privea propria operă plastică.

„Strigătul stincii”

Este titlul noului film, pe care l-a început de curînd Werner Herzog. În distribuție: Donald Sutherland, Matilda May, Vittorio Mezzogiorno, Gunilla Karlsen și Stéphane Glowacz, un alpinist pentru iniția oară pe platouri. Filmările vor însoți echipa de alpinism a Germaniei în Australia, după un popas pe muntele Cetto Terre din Patagonia.

Un remake

Regizorul Martin Scorsese a început să lucreze un remake, **Nerf la vil** făcut în trecut de Jack Lee Thomson cu Robert Mitchum și Gregory Peck. În locul vechilor vedete Scorsese a distribuit altele: Robert Redford și Robert de Niro.

Creatorul lui Betty Boob

Myron Natwick — autor a numeroase desene animate și creator al celebrului personaj Betty Boob — a încetat din viață la Santa Monica, la venerabila vîrstă de 100 de ani. „Deși nu a fost niciodată vulgară, Betty lasă impresia unui personaj sexy” — declarase recent Natwick. De amintit că vocea înscăntătoare a Betty Boob era a actriței Helen Kane.

Autorul Katiușei

A încetat din viață la 68 ani: Maftai Blanter, unul din cei mai cunoscuți compozitori ruși de muzică ușoară autor și al celebrului melodii **Katiușa**.

Manuscrise mozartiene

Manuscrisul a două lucrări pentru pian ale lui Wolfgang Amadeus Mozart (**Fantasia in c-Moll, KV 475** și **Sonata in c-Moll, KV 457**) au fost descoperite la un seminar teologic din orașul american Philadelphia. Partitura trecea drept pierdută. Ea va fi scosă la licitație de cunoscuta casă Sotheby's pentru o sumă estimată la 750.000 lire sterline.

Grand Hotel

Vedeta Hollywoodului, Leslie Caron (în imagine), va participa la prima reprezentare în Europa a muzicalului **Grand Hotel**. Inspirat din romanul lui Vicky Baum, **Oameni în hotel**, spectacolul va avea premiera la 25 ianuarie 1991 la „Theater des Westens”. Leslie Caron, cunoscută din filmul **Un american la Paris**, va interpreta rolul balerinei „Grujinskaia”.

Contacte și discuții

ÎN TIMPUL colocviului traducătorilor, domnul ministru Pleșu a spus, printre altele, că timp de citeva ore a avut impresia că limba română a devenit o limbă de circulație internațională, întrucît în această limbă și-au rostit cuvîntul oaspeții veniți de pe trei continente, oameni de cultură, eminenți, cunoscuți și prețuiți în țara lor de origine. Ce-i drept erau fie chiar români, fie persoane strîns legate de România, stabiliți datorită unor împrejurări de viață sau jocuri ale destinului departe de patrie. O excepție o constituia chiniezii, care și-au însușit limba română, au învățat-o, iar acum traduc opere scrise în românește și fac cunoscută cultura română conaștrilor lor. Toți participanții la colocviu însă lucrează din afecțiune și cu mult mai puțin din îndobîndiri de natură materială, mai ales acum cînd în multe țări publicarea traducerilor a devenit foarte dificilă. Dealtmînteri, munca traducătorului n-a fost niciodată răsplătită corespunzător cu efortul și priceperea pe care le presupune și nici cu rolul pe care îl îndeplinește traducerea în cultura unei țări. Deși majoritatea capodoperelor literaturii universale cititorii le cunosc prin intermediul traducerilor, totuși în general nu și amintesc numele traducătorului și rîndorii acordă atenția cuvenită valorii traducerii. De aceea satisfacția traducătorului provine îndeosebi din această activitate în sine și e sporită uneori de înlînțirea ascendenții acestui colocviu organizat de Ministerul Culturii și de Uniunea Scriitorilor. Odată la cîteva ani se simt prețuiți ba chiar răsfățați. Dragostea lor pentru România este răsplătită cu sentimente similare.

Așa cum l se întîmplă de obicei cel îndrăgostit înainte de întîlnire cu obiectul dragostei sale, așa mi-am imaginat și eu dinainte de întîlnire cu România după evenimentele din decembrie. Îmi spunea că de data asta vor lipsi, în sfîrșit, cuvîntările și referatele, că nu ne vom mai așeza în jurul unor mese lungi, ci vom discuta liber și degajat cu scriitorii pe care îi cunoaștem de mult, dar și cu cei nepublicați pînă acum din motive politice sau cu cei care au debutat de curînd. Ba în naivitatea mea credeam că vom rîsni cărțile stivuite pe mese, că vom primi în dar cîte un exemplar din revistele literare care, pare-se, apar acum în număr mare în România. A te procura singură nu era posibil: nu le știam nici numele, nici unde pot fi obținute. Și de fapt tocmai din ele aș fi putut afla cel mai mult despre problemele vieții literare actuale (și nu numai). S-ar fi convenit să găsesc versuri ale unor poeți pe care încă nu-i știam și fragmente ale unor proze necunoscute. De n-ar fi fost România literară, pe care o primesc regulat și prompt, n-aș fi avut habar despre ce se întîmplă cu literatura română.

Deși organizatorilor colocviului li se cuvine întreața noastră grațitudine pentru minunata călătorie prin România, pentru cazarea în hotelurile cele mai confortabile și mesele copioase, s-ar putea părea că au făcut mult

pentru ca traducătorii să... nu aștepte nimic. Cea mai mare parte din timp ne-am petrecut-o în autocar sau la masă. Am avut la dispoziție o jumătate de oră pentru a vizita Sibiu, la Cluj n-am apucat nici măcar să ne plimbăm prin oraș, deoarece eram cazați la un hotel splendid dar plasat în așa fel încît înapoierea seara devenea dificilă. Pentru Sighișoara ni s-a dat ce-i drept o oră, dar din Brașov n-am izbutit să vedem mai nimic din cauza manifestațiilor de stradă. Pînă și întîlnirea efectivă cu scriitorii din Cluj n-a durat mai mult de o jumătate de oră, restul timpului fiind hărăzit dezbaterilor la masa de discuții. Cîteva doar au primit revista **Apostrof**, revista **Steaua** am avut-o în mină timp de zece minute. Mai favorizați am fost de redacția revistei **Tomis**, unde fiecare dintre noi a primit cîte un exemplar (foarte interesant). Ultima întîlnire de la Casa de Creație din Neptun a permis un schimb de idei, nu și să legăm cunoștință mai îndeaproape.

Fiecare om este înzestrat cu un alt tip de memorie. Unii pot recita sute de versuri, alții să descrie interiorul clădirilor vizitate. Eu țin minte cu anii convorbirile purtate cu scriitorii „mei”. Întîlnirea mea cu Geo Bogza, pe care l-am însoțit cînd a vizitat Polonia, a fost decisivă în privința faptului că m-am încumetat să traduc din literatura română. Convorbirile cu Argezi, Nichita Stănescu, Dumitru Solomon, cu Marin Sorescu (ne-am contrazis îndelung cu privire la cel mai reușit spectacol cu **Matca**) mi-au permis să pătrund mai adînc în opera lor. Cum să găsești, cum să resimți adevărata forță de exoresce a unei opere, cînd chipul făuritorului ei îți este necunoscut? E adevărat că am citit cu mult interes ultima carte a lui Nedelcu, precum și proza și versurile lui Gellu Naum, dar aș fi dat mult să-i cunosc personal, să-i pot consulta asupra unor chestiuni pentru mine neclare, să-i ascult vorbind despre opera lor, să aflu ce părere au despre literatura contemporană, nu numai cea română în vremea de azi.

Fiește am încercat, în măsura posibilităților, să reiau relațiile cu prietenii mei de mai de mult. Dar fie că erau copleșiți de treburi, fie din cauza unor plecări mai apropiate sau mai îndepărtate, nu mulți dintre „autorii” mei au reușit să găsească o oră pentru mine. Am înțeles că actualele greutăți editoriale poloneze, care influențează negativ apariția de traduceri literare în Polonia, diminuează interesul scriitorilor români pentru o traducătoare poloneză. Dar după cele șapte vaci slabe, vor urma desigur anii celor șapte vaci grase... E bine să te gîndești la ei din vreme.

Colocviul traducătorilor s-a dovedit însă interesant și fertil prin ceea ce a permis contacte și discuții între traducători din limbi diferite și nu este exclus ca — nu neapărat România — ci țările de origine ale acestora să fie favorizate, profitînd de pe urma întîlnirii. Dar și aceasta merită a fi pus la socoteală în rezultatul final.

Danuta Bienkowska

Petru DUMITRIU

Întîlnire la judecata de apoi (3)

SINGURĂ dată n-a mai ris, a continuat prietenul meu. La uzina de muniție toți erau știuți ca Gărzi de Fier, făcuseră cunoscut că nu vor să privescă nici un trimis al partidului. Nici afară nu mi-a pomenit. Eu însă știam. Am ajuns cu mașina în fața intrării în cină. În spațiile noastre erau sinele de amvai, terenuri virane, gropi pline cu moină sau apă murdară; calea ferată avea de-a curmăzișul. În fața noastră, adirile uzinei și între ele grătille de ar ale intrării. Nu se mișca nimic. Noi eram în mașină, el, eu, șoferul și doi pisicari, garda sa personală: cei doi oameni erau singura dovadă că înregistrase menținerea Gărzilor de Fier din uzină. Înd ne-am oprit în fața gardului, le-a spus: „Băieți, rămîneți aici. Mă duc să merg”. Nimeni nu i-a răspuns. Locul era foarte liniștit. Totul era prea neșters. Parcă era paralizat. În asemenea momente, nu mai ai voință, nici inițiativă, nu te miști. De fapt, la ce ar folosi? Ce trebuia să vorbească. Eu trebuia numai să-l întovărășesc; ceilalți să-l păzesc. Dar noi toți eram în mașină, cu mâini fixați asupra lui, care traversa străda înalt și voinic, cu spatele foarte lat, gîrgea cu pași normali, destul de înceți: pas, doi, trei, patru, cinci. **Tac-tac-tac!** O rafală de mitralieră. L-am vădit oprindu-se, privind uzina, căzînd în mînchi. S-a întins cu fața pe pavai, mișcat. A trecut un sfert de minut, apoi un sfert de secundă. Cei doi din mașină au sărit jos, au alergat spre el, au prins de subțiri și l-au tirat spre sine. Avea ochii închiși, din nas și din gură îi curgea sînge. Am crezut că era mort, nu era, ai văzut că a avut vreme să-și portretizeze apoi să cadă de la pu-

lată ce am aflat de la Eremia. Iată acum și ce mi-a spus Erasmus Ionescu. Eram odată împreună, evident tot după catastrofă. Erasmus băuse. Era palid, aproape verzui; se îngrășase foarte mult (puterea îngrășă, toți ne îngrășasem). Pe fața semănînd cu un ou — nefericitul era chel de la treizeci de ani — gura lui mică ca o gaură de pușculiță suridea. A spus: „Am fost cu Dioclețian în Transilvania, după contra-revoluția din Ungaria”.

LA NOI, nimeni nu îndrăznea să numească altfel în public, în secreție. Erasmus nu o făcea nici în particular, nici gîndind.

Înțelegi că milionul și jumătate de unguri din Transilvania se aflau într-o situație politică foarte instabilă. Partidul l-a trimis pe Dioclețian cu sarcina de a-i face să stea liniștiți. M-a luat cu el. Am plecat cu avionul înainte de ivirea zorilor. Era umed, era ceață, avioanele lucau, ude. Abia se vedeau luminile roșii ale turnului de control. Vezi scena? Ceața violetă, nori negri, luminile roșii, reflexul verzui al duraluminiului, iluminatul cu neon, și mutrele noastre galbene, de tipi sculați la cinci dimineața, dormiserăm două ore, după sfîrșitul unei seșdinte de discuții care durase paisprezece ore. El tăcea. Pînă la sosire n-a scos nici o vorbă, în afară de ce îi voi povesti. Avionul era un aparat special, cu fotolii capitonate, canapele, într-un cuvînt, un soi de salon. Eram numai noi doi și doi tipi care îl păzeau — de dușmani și de prieteni, îmi închipui că raportau celor în drept fiecare pas pe care îl făcea. Au dormit imediat. El era așezat într-un colț, cu capul între umeri, privind pe fereastră. Nu se vedea nimic

în afara ceței. Cred că nu privea. Judeca situația. Îmi închipui că simțise că se pregătește ceva. Probabil citeva observații binevoitoare, făcute pe un ton acru-dulce; sau critici pe care le făcuse celor din sectoarele pe care le conducea, sau chiar lui însuși, în sinul Biroului Politic. Sau altceva. În supozițiile mele, mă bazez pe modul în care a acționat. Îl trimiseră să facă față unei situații foarte delicate: să-i țină pe maghiari în mină fără să-i irite. Dacă făcea cea mai mică greșală, sosea un alt șef de la București, lingă el, asumîndu-și munca în plină desfășurare, cum se spunea, în timp ce Dioclețian era trimis la București, unde îl aștepta dizgrația. Probabil că îi cîntărea pe maghiari, cunoscîndu-i mai de mult, și căuta metoda cea bună. Cu siguranță că la plecarea i se spusese: „Fii atent, dă dovadă de tact, totodată și de fermitate politico-ideologică; discută cu el, află ce îi preocupă, explică-le linia partidului” și așa mai departe. Cu aceleași instrucțiuni, un idiot ar fi putut face ca Transilvania să explodeze în citeva zile. Deci nu se auzeau decît moțoarele. Somnola. Deodată, deschizînd ochii, am zărit pe unul din aviatori — erau trei — aplecat asupra fotoliului șefului. Îmi amintesc că am remarcat steta uniformei, uzată și licioasă la coate și în spate. Dioclețian îl privea pe pilot de jos în sus; capul lui era de două ori mai mare decît al celui alt. „Nu, tovarășe”, a spus simplu și ferm. „Mergem la Tîrgu Mureș nu la Orașul Stalin”. Pilotul nu era mulțumit. Avea înfățișarea unui urs pe care îl dor dinții. A răspuns respectuos: „E datoria mea să vă spun că nu-mi pot lua această răspundere”. Pilotul a plecat. Mi-a fugit somnul. Priveam afară. Nimic. Ceață albă. Priveam altmetrul fixat deasupra ușii care dădea spre cabina de pilotaj; cuvintele erau în rusă dar puteam citi cifrele pe care le indicau acele: 1 800, 1 700, 1 000, 600, succesiv. Eram în contact radio și radar cu solul, dar în ceață o diferență de patru-cinci metri conta. Eram la 500 cînd am simțit forța centrifugă care mă fixa greu în fotoliu de parcă aș fi cîntărit: sute de

kilograme și, totodată, distingeam pentru prima oară pămîntul; un cîmp, la cîteva metri sub noi; pomi care treceau aiudoma fantomelor, în coborîre. Avionul s-a ridicat din nou, zgîlțindu-se în golurile de aer. Ușa s-a deschis, a apărut pilotul, palid, tînuindu-se de scaune să nu cadă, avionul zgîlțindu-se intruna. I-a spus șefului: „Am încercat, este imposibil. Am fost pe punctul să ne lovim de un deal”. Dioclețian l-a privit și i-a spus la fel de calm și ferm, de parcă n-ar fi auzit nimic: „Vom ateriza la Tîrgu Mureș”. Privindu-l pe pilot în ochi. Acesta i-a răspuns: „La ordinele dumneavoastră, tovarășe”, și a ieșit pe ușa care avea deasupra altmetrul care indica 300. Acul se învîrtea încet. 705, 700, 650, 600, 550, 500, 450. Dioclețian ne-a spus tuturor să ne legăm centurile și a privit din nou pe fereastră. Am văzut țîșnind sub noi arbori, case, apoi din nou ceață. Așteptam socul cu pămîntul. Eram sigur că voi muri aici. Dar, nici un șoc: urcam din nou. Făceam cercuri în jurul aeroportului. Pilotul a revenit cu o mîră ciudată, foarte serioasă, spunîndu-i ceva, încet lui Dioclețian. Acesta a răspuns „nu” din cap. Pilotul a plecat din nou. După două-trei minute, am simțit un șoc brutal, și într-o secundă am fost lac de sudoare, în timp ce socurile continuau, micșorîndu-se. Am coborît într-un cîmp pustiu, în care nu se vedea decît ceața. El nu spunea nimic. Îmi închipuim că se gîndea la modul în care îi va liniști pe maghiari. Apoi am văzut cum s-a comportat. A convocat întîlniri cu toate organizațiile, de orice fel, a lăsat toată lumea să vorbească, le-a cerut să spună tot, a ascultat cu răbdare, săptămîni întregi, de dimineața pînă noaptea tîrziu. Iar cînd totul s-a terminat în Ungaria, s-a întors la București, făcîndu-i să reflecteze; la ora aceea probabil că înțeleseseră că l-a tras pe sfoară, că au ratat ocazia”, a conchis Erasmus Ionescu rîzînd în stilul său neplăcut: avea un ris scurt, avortat, nepunctuos.

În românește de
Andriana Fianu

Trezirea Europei Centrale

DESI discuția despre Europa Centrală nu a început doar acum cîțiva ani, este cert că în ultimul timp ea a căpătat accente cu totul speciale. Mai limpede spus, este vorba despre o dezbateră în care se intersectează elemente de filosofie culturală cu aspirații ce tin de ordinea politicului, inclusiv de aceea a renașterii pluralismului și a restabilirii statului de drept într-o regiune supusă, de mai bine de patru decenii, arbitrarului comunist. Detonatorul acestei recidivate fascinații în raport cu Europa Centrală l-a constituit apariția eseului lui Milan Kundera, *The Tragedy of Central Europe (Tragedia Europei Centrale)* în paginile influentei *New York Review of Books* în aprilie 1984. Cu acea ocazie, prozatorul ceh mergea dincolo de tradiționalele critici la adresa sovietismului și trasa o categorică linie de demarcație între cultura central-europeană și aceea rusă. Originea dezastrului postbelic nu se mai afla pur și simplu în colonizarea politică a Estului Europei de către un imperiu esențialmente barbar și terorist, ci, la un nivel mult mai profund, în efortul acestui imperiu de a impune un model cultural înrădăcinat într-o matrice spirituală străină de spiritul statelor recent cotoprite. Într-o direcție similară, eseistul și romancierul maghiar György Konrad nu ezită ca la o conferință organizată la Lisabona în mai 1983 să se adreseze participanților din URSS cu următoarele cuvinte: „Frebuie ca voi inșivă să vă confrunțați cu rolul țării voastre într-o parte a lumii unde prezența voastră nu este dorită în tancuri ci doar ca turiști”. Reacția șocată, chiar ultragiată a scriitorilor sovietici, între care Tatiana Tolstaița, una dintre vocile cele mai active ale curentului liberal, dar și Iosif Brodsky, poetul leningrădean, cindva favoritul Annel Ahmatova, exilat în Statele Unite și încununat cu Premiul Nobel pentru literatură, dovedeau că era vorba de un conflict (ori poate de un *malentendu*) mult mai serios decît un simplu diferend cultural. Odată lansat în circuitul polemicilor intelectuale europene și americane, concepul Europei Centrale era destinat să magnetizeze pasiuni, să reconvoace amintiri mult timp refulate și să deschidă un teritoriu de introspecție culturală prea mult tergiversată.

Nu-mi propun în acest eseu să epuizez o temă rîit de bogată în implicații și semnificații, precum aceea a spațiului cultural și politic central european. Ar fi imposibil de altfel să dau seamă, fie și de o manieră laconică, asupra multitudinii și multiplicității atitudinilor legate de redeschiderea discuției pe tema unei zone intermediare între Occidentul ultrarationalist, pragmatic, dominat de rațiunea instrumentală și Orientul mereu tentat de un asiaticism despot, de autoritarism și misticism. Ambele modele, așa cum le-am prezentat mai sus, sînt mai degrabă caricaturi ale unor formule și experiențe culturale mult mai complicate și mai sinuoase, pe care generalizările de tip spenglerian nu le pot decît priva de adevărata lor substanță istorică. Din acest punct de vedere, cred că avea dreptate Czesław Miłosz, poetul polonez născut și educat la Vilnius, aceluși Ierusalim al nordului cum a fost pe drept cuvînt numit magic oraș lituanian: Europa Centrală include un teritoriu mai larg decît simplul perimetru al fostului Imperiu habsburgic, fiind vorba de un spațiu spiritual unificat prin memorie, tristeți, melancolii și aspirații comune, îndeosebi legate de catastrofele totalitare ale secolului nostru. În al său faimos eseu *Gindirea captivă* (a cărei traducere în românește va îmbogăți, neîndoiește, aptitudinea noastră de a ne constituia drama națională ca dramă central europeană), Miłosz se refera la țările baltice, la Polonia, la România ca și la Ungaria și Cehoslovacia ca parte a universului central european. Mai recent, Zbigniew Brzezinski, distinsul politolog american, autor al unor lucrări capitale precum *The Soviet Bloc* sau *The Grand Failure* (Marele eșec), propunea un criteriu operațional convîngător pentru identificarea statelor Europii Centrale: după Brzezinski, spațiul central european include toate statele aflate la răsărit de Germania și la vest de Rusia. Mai precis poate decît Brzezinski, prozatorul iugoslav Danilo Kis, autorul tulburătoarelor cărți *Un mormînt pentru Boris Davidovici* și *Enciclopedia morților*, scria în urmă cu cîțiva ani: „Dacă lăsăm de-o parte toate amintirile istorice și geopolitice, mizele și coalițiile politice, precum și războaiele, conflictele și antagonismele locale — tot acest fundal istoric complex alcătuit din atracția și respingerea reciprocă a unei națiuni față de alta — atunci cultura Europei Centrale pare astăzi mai degrabă o «nostalgie pentru Europa». Ajungem astfel la chestiunea crucială a căutării referențialului universalist care poate salva aceste culturi de anonimul desuet al provincialismului neoasist. Reinsertia în Europa, sau mai bine spus, restaurarea dimensiunii lor europene ține de reabilitarea memoriei individuale și colective, de știința de a-și asuma propriul trecut, inclusiv acea parte dintr-o ereditate istorică ce poate fi privită ca jenantă sau degradantă. Debarasarea de iluzii înseamnă, în iluminanta optică propusă de Kis, dreptul de a privi abdicările intelectuale ca parte a unei experiențe de autorealizare prin suferință, ca traversare a deserturilor mitologice în căutarea unui ideal purificator și deci mintuitor. Or, tocmai această disperată alergare după absolut pare să fi fost sursa cea mai persistentă a nevrozei central-europene: „Dacă totuși putem vorbi despre intelectualul central european fără a ne teme în chip excesiv de amalgamul hegelian dintre ființă și neînființă, este datorită personalității lui Arthur Koestler. Originea sa evreiască, maghiară și cehă reprezintă un anticipat avertisment care explică deopotrivă căutările și ambiguitatea sa: de la iudaism la teoria asimilării, de la marxism la negarea absolută a comunismului, de la cochetărea cu spiritualismul oriental la demistificarea lui, de la credința în știință la îndoiala în raport cu toate «sistemele închise de gîndire» și de la urmărirea

Litografie de JOHANN VINCENZ CISSARZ

absolutului la desemnarea în raport cu aptitudinile critice ale individului. Aventura intelectuală a lui Koestler, prin optiunea sa supremă, este unică chiar și în cele mai larg definite limite ale Europei. Ea conține biografia potențială a fiecărui intelectual central-european. Ea este realizarea radicală a acestei biografii” (tezele lui Kis au fost publicate sub titlul „Variations on the Theme of Central Europe” în numărul 6, pe 1987, al splendidei anuar de cultură central-europeană *Crosscurrents*, publicat de Universitatea Michigan din Ann Arbor).

○ DATA cu dispariția imperiului multinațional care a fost Austro-Ungaria și mai ales odată cu ascensiunea formulelor politice gregar-tribalistice, cu masificarea și reificarea vieții cotidiene, cu dispariția acelei aure pe care Walter Benjamin o vedea drept *sine qua non* al operei de artă, condiția central-europeană a devenit tot mai mult un arhetip spiritual de factură romantică, o formulă de evaziune dintr-un univers tot mai marcat de acțiuni represive, tehnologii asazine și bariere birocratice. Nu este vorba cumva de a idealiza monarhia dualistă, cu a sa înepentită superbie ca și cu orbirea aristocratică față de semnalele trimise de atâtea irezistibile forțe centrifuge. Pe de altă parte, nu se poate nega că există un tezaur al tradițiilor politice și culturale pe care o numim spiritul Vienei și care nu s-a confundat obligatoriu cu un imperialism obtuz și constrîngător. Dimpotrivă, așa

Litografie in culori de OTTO ECKMANN (1898)

cum reiese dintr-un recent eseu istorico-politic datorat eminentului gînditor francez de origine maghiară, François Fejtő — a cărui *Histoire des démocraties populaires* ar trebui să se studieze în toate universitățile Europei de Răsărit și Centrale — prăbușirea imperiului austro-ungar s-a datorat în egală măsură unor irezistibile tensiuni interne ca și deciziei delibrată a puterilor occidentale de a suprima acest conglomerat unic de națiuni și culturi din motive îndeosebi ideologice și partizane. Nu putem intra acum în detaliile argumentației lui Fejtő privitoare la geneza și articulațiile unor formule federaliste care ar fi putut, în viziunea lui, menține unitatea imperiului. Să spunem doar că sentimentul de *Weltschmerz*, de sfîrșit de lume, de degingoladă universală a fost trăit cu maximă febrilitate tocmai de intelectuali imperiului. Expozițiile consacrate Vienei în anii din urmă, retrospectivele Klint și Schiele, studiul despre „the nervous splendor” — mi-l amintesc pe Mircea Mihaieș într-o librărie new-yorkeză în urmă cu vreo două luni răsfoind înfrigurat oceanul de cărți pe tema crepusculului vienez — tot acest reînviat continent cultural grație căruia ne-a fost dat să descoperim nu numai un alt Wittgenstein (a se vedea cartea lui Allan Janik și Stephen Toulmin, *Wittgenstein's Vienna*, apărută în 1973), dar și sezele nevăzute ale pozitivismului lui logic și ale raționalismului critic, sugerează, în opinia mea, o extraordinară vitalitate spirituală al cărei generator nu se află însă în generozitatea structurii politice. Existența statului de drept, fapt ireductibil și remarcabil, nu ducea însă automat la aplanarea schismelor sociale și naționale ale unui corp politic sincer și sincer. Marea majoritate a acestor artiști și gînditori a fost activi în ceea ce, în terminologia contemporană americană, am numi *the adversary culture*, respectiv într-un spațiu ostil valorilor profesate de clasa politică imperiului, chiar și în ipostazele sale cele mai luminate. Apoi, este cumva surprinzător ca un istoric atît de subtil precum Fejtő poate crede că o reconstrucție continentală precum aceea care a urmat întîiului război mondial putea fi, măcar la nivelul distrugerii materiei habsburgice, efectul unor mai mult sau mai puțin malefice manevre diplomatice datorate unor Masaryk și Benes? A afirma acest lucru înseamnă a trece dintr-o teriografie în ficțiune: se prea poate ca puterile occidentale să fi avut o imagine distorsionată asupra realității imperiului austro-ungar, ceea ce însă nu echivalează cu cauzalitatea primordială a năruirii acestui organism istoric extenuat.

□ NTR-UN capitol al cărții mele *The Crisis of Marxist Ideology in Eastern Europe: The Poverty of Utopia (Criza ideologiei marxiste în Europa de Răsărit: Mizeria utopiei*, New York și Londra, Routledge, 1988) care urmează să apară la editura Humanitas, m-am ocupat pe larg de chestiunea nostalgiei centrale europene. Dat fiind că în ultima perioadă discuția pe această temă a devenit din ce în ce mai aprinsă, cred că nu este deplasat să ofer în spațiul pe care *România literară* mi-l pune cu generozitate la dispoziție un flexiul despre acest subiect de o imensă actualitate. Să spun numai că unul dintre cei mai pătrunzători și mai finiști analiști ai Europei de Est și Centrale — l-am numit pe Timothy Garton Ash — a publicat în 1983 o carte cu titlul *The Uses of Adversity: Essays on the Fate of Central Europe* (New York: Random House) care referințele la România sînt în cel mai bun și episodice. Să privim lucrurile în față: dezbateră despre Europa Centrală ne privește direct, fiind vorba de o regîndire, dinspre Occident spre est și invers, a unei circuite spirituale mult timp blocate sau, oricum, potmolite. Faptul că un intelectual de anvergură ca Virgil Nemoianu ține să redeschidă un prea mult timp închis dosar de istorie politică — mă refer la proiectul federalist al lui Aurel Popovici — îmi pare cit se poate de salutar. A sosit, o cred din tot sufletul, momentul leșirii noastre dintr-un ghetou cultural pe care umililor pe altă de nefiresc, și ne putem, în fine, permite luxul (?) unor dezinhibate investigații demistificatoare.

Dat fiind că l-am pominit mai devreme pe Danilo Kis, mi-aș permite să-l citez încă o dată în încheierea acestui eseu inaugural pentru un serial pe tema redrecției Europei Centrale: „Intrucît conștiința de a aparține Europei Centrale este ea însăși în ultimă instanță un fel de disidență, scriitorul care este numit central european sau care se auto-definește astfel, trăiește mai adesea în exil (Miłosz, Kundera, Skvorecky), este marginalizat și publicat în samizdat (Konrad), poate fi chiar avîrșit în închisoare (Havel). Asemenea vreului care vrea să dovedească că este integrat, un scriitor descoperă atunci că neînțelegerea s-a născut propria sa rezervă, din aspirația sa aproape inconștientă spre un orizont european care este mai democratic și mai cuprinzător — exact rațiunile pentru care acuzat. Rezultatul deșteptării sale este exilul. Sau chisoarea.” În momentul cînd scriu aceste rînduri, gîndesc la atîta dintre prietenii mei din țară care, condiții de o vitregie cu totul nemeritată, încearcă sărăpungă, din interior, zidul de gheață și amnezie re-l făcea nu doar pe Josef K., dar și pe Franz K., se întrece ce căutăm pe acest pămînt. Și ne vedem nevoiți să-i dăm dreptate din nou lui Danilo Kis și scria despre această mereu enigmatică inițială kalfkiană „Această literă, care maschează și sugerează în egală măsură, este un semn ce poate fi aplicat tuturor scrierilor din Europa Centrală. Acest K. este semnul unei ambivalențe.”

Vladimir Tismăneanu

Washington, 15 septembrie 1990.

Director: Nicolae Manolescu; Redactor-șef: Gabriel Dimisianu; Secretar general de redacție: Mihai Păscu

Secretariat: Adriana Flanu, Magda Groza (telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10 Interloare 1001, 1238). Critică: Alex Ștefănescu (interior 2602). Poezie: Constanța Buzea, Ion Horea (interior 1736). Proză și reportaj: Vasile Băran, Platon Pardău, Cristian Teodorescu, C. Joiu (interior 1736). Arte: Valentin Silvestru, Eugenia Vodă (interior 1736). Externe: Adriana Bittel, Mihai Minculescu (18 41 01 și interior 2602). Secretariat de redacție: Olga Andronache, Mihai Grecu, Octavian Telceanu (interior 2529). Fotoreporter: Ion Cucu (18 41 01). Corectură: Irina Horea, Maria Ionescu, Laura Popa, Margareta Popescu, Silvia Zabarancu (interior 2024). Stenodactilografie: Elena Mareș, Ioana Niculescu (interior 1159). Curier: Maria Micu (interior 1159).

Redacția: București, Piața Presei Libere nr. 1, poarta B1-B2, telefoane 17.60.10, 17.60.20 și 18.20.30. Administrația: București, Calea Victoriei 133, telefon 50.74.96. Abonament: 3 luni — 91 lei; 6 luni — 182 lei; un an, 364 lei. Cititorii din străinătate se pot abona prin RCMPRESFILATELIA — sectorul export-import presă, P.O. Box 12—201, telex 10876, prsfir București, Calea Griviței 64—68. Tiparul: Combinatul Poligrafic București.